อนุสรณ์ฌาปนกิจศพ

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)

ณ เมรุวัดศรีทศเทพวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๓

หน้าที่ของบุตรธิดา จะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา

๑ ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

๒. ช่วยทำกิจการงานของท่าน

๓ ดำรงวงศ์สกุลของท่าน

๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ฯ

(พุทธ)

หน้าที่ของมารดาบิดา จะต้องปฏิบัติต่อบุตรธิดา

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. เลือกหาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้

๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย ฯ

(พุทธ)

อนุสรณ์ฌาปนกิจศพ

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์

(นางเทพอาญา)

ณ เมรุวัดตรีทศเทพวรวิหาร

กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑

เจ้าภาพขอกราบขอบพระทัยและขอบพระคุณอย่างสูง แด่ท่านที่เคารพทุกท่าน ที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติในพิธีบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรมและฌาปนกิจศพ อุบาสิกา แปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ไว้ ณ โอกาสนี้ หากมีสิ่งใดบกพร่องขอได้โปรดประทานอภัยดิฉันและลูกหลานด้วย ฯ

ทองคำ อจลภูติ (เกตกะคุปต์)

ดร. จรัญ – สุวรรณา อจลภูติ

อุบาสิกา แปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)

ชาตะ พฤษภาคม ๒๔๓๐ }
มตะ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ } อายุ ๙๓ ปี

ประวัติย่อ

อุบาสิกา แปลก เกตกระคุปต์ (นางเทพอาญา)

แม่ผู้มีพระคุณอย่างล้นพ้นของลูก

แม่เคยเล่าให้ลูกฟังว่าแม่เกิดที่ตำบลวัดวันนอน ใกล้ๆ กับวัดอ่างแก้ว อ. ภาษีเจริญ ธนบุรี เนื่องด้วย ตาชวด—ยายชวดของลูกและบิดา—มารดาของแม่เป็นชาวสวน แต่แม่ของลูกมีกรรมหนัก เพราะ บิดา—มารดาของแม่ซึ่งมีลูกหญิง—ชาย ถึง ๑๑ คน ได้ถึงแก่กรรมลงในเวลาอันใกล้เคียงกัน ปล่อยให้ลูกชาย—หญิงทั้งหมดเป็นกำพร้าตั้งแต่ยังเป็นเด็กๆ โดยอาศัยชวดของลูกอยู่ และต่างก็แยก—ย้ายไปทำมาหากินตั้งแต่คนโตจนถึงคนเล็ก คือ แม่ของลูก แต่แม่ยังมีบุญกุศลแต่ปางก่อน ที่ป้าซึ่งเป็นพี่สาวของแม่ชวนกันมาถวายตัวเป็นข้าหลวงพระเจ้าวรวงศ์สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหม่อมเฉื่อย ที่วังเก่า สมัยนั้นเรียกกันว่า "วังหน้าโรงหวย" จนกระทั่งวังเก่าได้ย้ายมาอยู่ที่ถนนหลานหลวง ชื่อว่า วังวรดิศ สมัยนั้นแม่ยังไว้ผมจุก ได้ตามเสด็จองค์สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ และหม่อมเฉื่อยไปทุกภาคของประเทศไทย พร้อมทั้งเจ้านายเล็ก ๆ อีกหลายองค์ โดยเฉพาะ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ซึ่งยังทรงพระเยาว์ แม่จึงต้องช่วยแม่นมดูแลท่านตามสมควร จนกระทั่งหม่อมเฉื่อย ซึ่งแม่เรียกนามท่านว่า นายเฉื่อย อยู่ตลอดเวลา ได้ถึงแก่อนิจกรรมลง

เจ้านายเล็กๆ ก็ต้องเข้าไปประทับอยู่ในวังหลวงทั้งหมด พวกข้าหลวงและแม่จึงต้องโยกย้ายไปหาที่อยู่ตามตำหนักของหม่อมในองค์สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ส่วนแม่ของลูกย้ายไปอยู่ที่เรือนของเจ้าจอมมารดาชุ่ม ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาขององค์สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ จนกระทั่งเจ้าคุณอิน (เติม บุนนาค) ซึ่งเป็นมหาดเล็กของสมเด็จด้วยกันจะต้องย้ายไปเป็นเจ้าเมืองอ่างทอง ตามคำสั่งสมเด็จผู้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้น ก่อนที่ท่านจะย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง จึงได้มาขอตัวแม่จากสมเด็จไปอยู่ด้วยในฐานะที่ท่านเจ้าคุณและแม่คุ้นเคยชอบพอกันในฐานะที่เป็นข้าของพระองค์สมเด็จมาด้วยกัน เพื่อจะให้แม่ของลูกไปช่วยงานทั้งหลายภายในจวนข้าหลวงของจังหวัดอ่างทอง แม่จึงได้ทูลลาองค์สมเด็จไปอยู่กับท่านเจ้าคุณอินทร จนกระทั่งท่านเจ้าคุณถึงแก่อนิจกรรม แม่จึงแต่งงานกับคุณพ่อและย้ายมาอยู่ตำบลหัวรอ อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีตำแหน่งเป็นพัศดีเรือนจำและลูกเกิดที่นี่ จนอายุของลูกได้ ๕ ขวบ คุณพ่อและแม่ก็ต้องย้ายไปเป็นพัศดีเรือนจำไกลถึงจังหวัดกาฬสินธุ์ และแม่เห็นว่าลูกยังเล็กมากจึงนำลูกมาถวายหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัยดิศกุลไว้จนคุณพ่อและแม่ย้ายกลับมาจึงได้มารับตัวกลับไปเข้าโรงเรียน จอมสุรางค์อุปถัมภ์ พออายุ ๑๐ ขวบ แม่ก็พากลับมาถวายเพื่อให้เรียนต่อที่กรุงเทพฯ ลูกอยู่จนเรียนจบ แต่งงานออกจากวังไป และในเวลานั้นองค์สมเด็จและเจ้านายก็เสด็จไปประทับอยู่ที่ปีนังหมดเนื่องด้วยการเมือง

แม่ก็เปี่ยมโยมวัดเสนาสนารามเป็นประจำ จนกระทั่งแม่ได้พบกับอาจารย์ลี ท่านเจ้าคุณพระสุทธธิธรรมรังษี ในระยะนี้แม่ของลูกก็เริ่มเข้าวัดและนุ่งขาวไปจำพรรษาอยู่ที่ จ. จันทบุรี กับท่านเจ้าคุณพระสุทธิธรรมรังษี (อาจารย์ลี) และก็ติดตามท่านเจ้าคุณมาอยู่ที่วัดอโศการาม ต. บางปิ้งจ. สมุทรปราการ ตลอดมารวมเวลาที่แม่นุ่งขาวมาเป็นเวลาถึง ๕๐ กว่าปี แม่มีความสุขที่จะอยู่คนเดียว ขึ้นศาลาสวดมนต์เป็นนิจศีล จนกระทั่งถึงวันหนึ่งลูกได้รับโทรศัพท์จากแม่ชีว่า แม่ของลูกหกล้มศีรษะฟาดกับพื้นทำให้แม่มีอาการไม่ดีทางสมอง ลูกจึงให้ลูก ๆ ไปรับกลับบ้าน ตอนนั้นแม่มีอายุถึง ๙๒ ปีแล้ว แต่ก็ไม่ยอมลาจากชีคงรับอาหาร ๒ มื้อตลอดมา แม่เริ่มช่วยตัวเองไม่ได้พร้อมทั้งขาดอา–หาร แต่แม่ก็มีสติสมบูรณ์ไม่หลงเลยคงสวดมนต์นั่งสมาธิอยู่เป็นเนืองนิจ ต่อมาแม่เริ่มลืมจำอะไรไม่ใคร่ได้จนกระทั่งแม่เริ่มเดินไม่ได้ ซึ่งทำให้แม่เสียใจมาก เพราะตลอดเวลาที่แม่กลับมาอยู่บ้านแม่ต้องเดินไปใส่บาตรทุกเช้าจนลูกหลานที่ไปด้วยมาฟ้องว่าชวดหกล้ม จะนิมนต์พระมาให้ใส่ที่บ้านก็ไม่ยอมหาว่าบาปกรรม บุญกุศลที่แม่ของลูกได้ปฏิบัติมาตลอดชีวิตของการเป็นแม่ชี ได้ส่งผลบุญให้แม่ของลูกมีอายุยืนนานถึงย่างเข้าปีที่ ๙๓ ลูกแน่ใจแล้วว่า แม่ของลูกมีความสุข ความสบาย ด้วยการพ้นทุกข์ พ้นกรรมใด ๆ ในชาติปัจจุบันนี้ไปแล้วอย่างสิ้นเชิง แม่เริ่มมีอาการของความแตกดับของสังขาร ต่อหน้าของลูกท่านเจ้าคุณพระอมรโมลีและท่านเจ้าคุณพระศรีธรรมประสาธน์ ซึ่งกำลังมาเยี่ยม ไปด้วยความสงบ ณ วันวิสาขบูชา เวลา ๑๑.๐๐ น. เศษวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ ในฐานะที่ลูกเกิดมาตั้งแต่เล็กจนโต

จนเป็นผู้ใหญ่แม่ได้เลี้ยงดูอุปการะให้ความรัก ความสุขต่อลูกอย่างล้นเหลือเกินกว่าที่ลูกจะคิดได้ ลูกคิดเอาเองว่าแม่ของลูกเป็นสุข พ้นเวรและกรรมทั้งปวงไปอยู่บนสวรรค์ชั้นพรหมแล้ว ลูกขอกราบแทบเท้าของแม่ผู้มีพระคุณยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในโลก ขอดวงวิญญาณของแม่จงประสพแต่ความสุขตลอดกาลไป ฯ

จากลูกของแม่ที่รักเคารพและคาลัยยิ่ง

หองคำ อจลภูติ (เกตกะคุปต์)

๗๐๘ ศรีย่านซอย ๑ ถนนนครไชยศรี กรุงเทพ ฯ

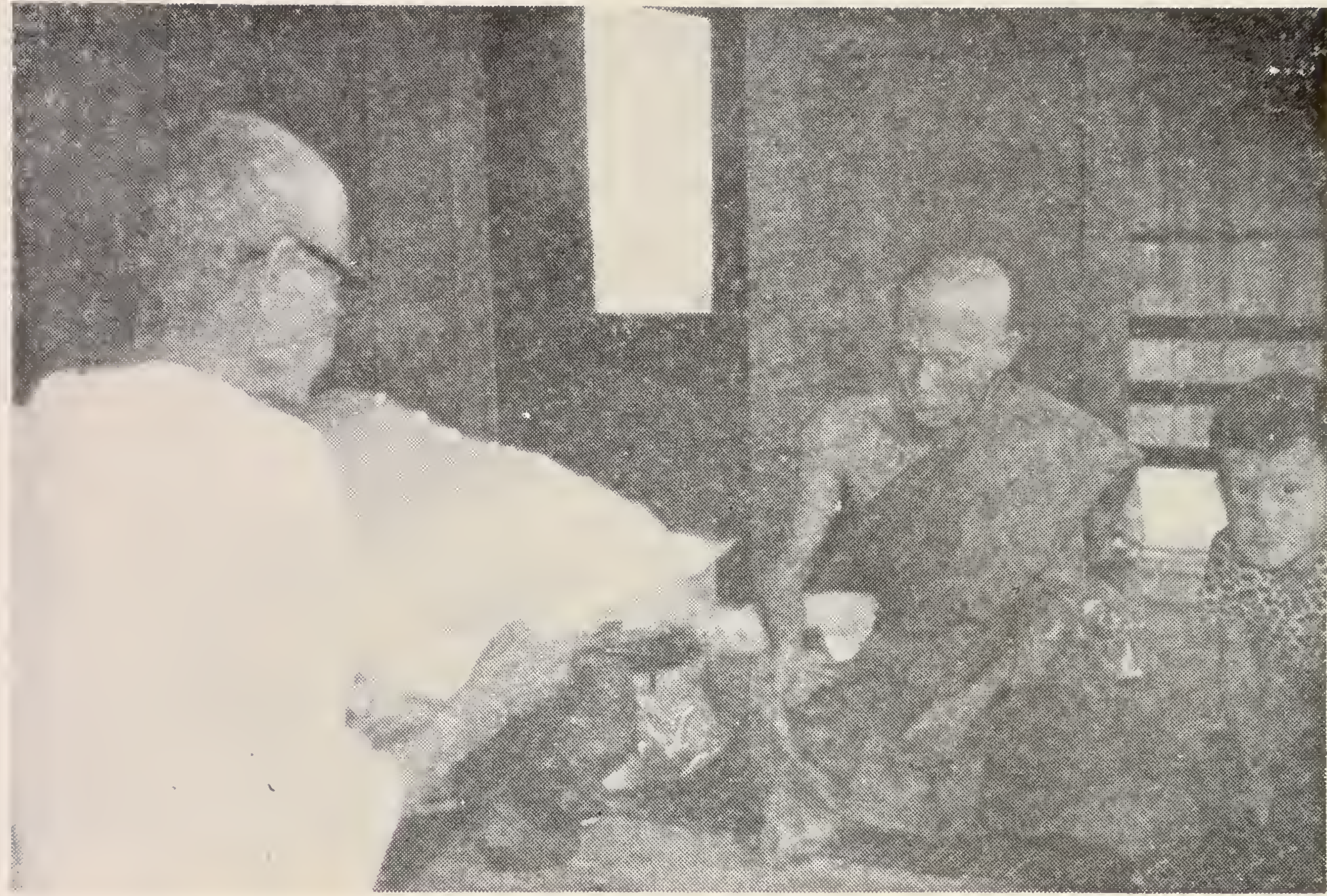
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเหพอาญา)

เมื่อไปอยู่ปฏิบัติธรรม ณ วัดอโศการาม สมุทรปราการ

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)
ถวายของ พระหลานชาย (ปรีดา)

วันอุปสมบทหลานชายที่วัดผ่องพลอย ฯ พระโขนง กทม. พ.ศ. ๒๕๑๗

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ท่ามกลางลูกหลานเหลน
และผู้เคารพนับถือ วันทอดกฐินวัดจันหน์กะพ้อ สามโคก ปทุมธานี

พ.ศ. ๒๕๒๐

คุณหญิงประภาพรรณ วิจิตรวาทการ ไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ที่วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๑

ธิดาคนเดียว (ทองคำ อจลภูติ) ของอุบาสิกาแปลก (นางเทพอาญา)

วันบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร ที่วัดราชผาติการาม กทม. ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

พระสงฆ์ที่คุ้นเคย พร้อมด้วยธิดา หลาน เหลน

งานบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร ที่วัดราชผาติการาม กทม.

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร

พร้อมด้วย ธิดา หลาน เหลน ของอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์

(นางเทพอาญา) ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

ส่วนหนึ่งของพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ของครอบครัวเกตกะคุปต์ และอจลภูติ

ในวันบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ๒๗ พ.ค. ๒๑

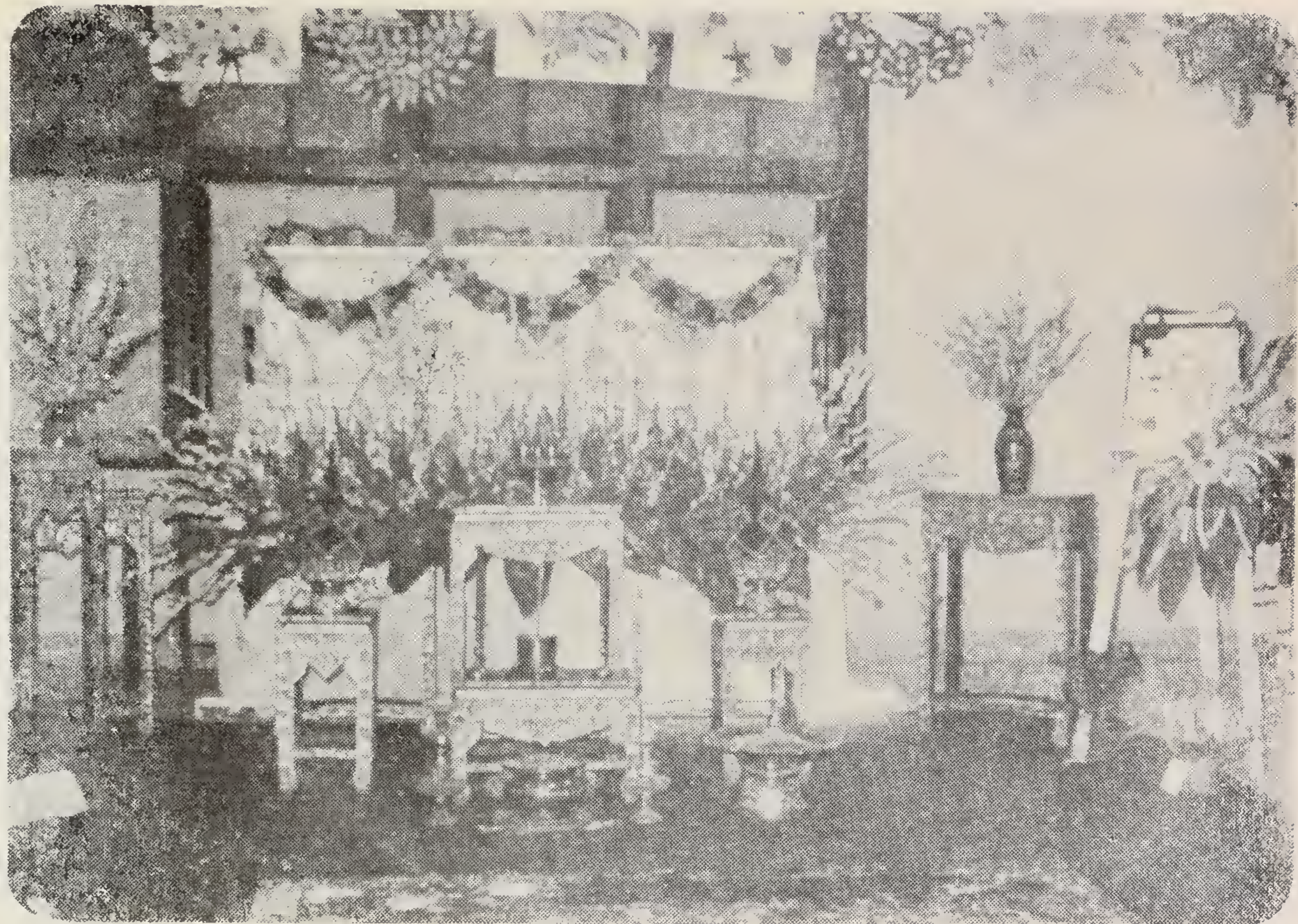
ส่วนหนึ่งของลูก หลาน เหลน และผู้เคารพนับถือ วันบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ที่วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร

ที่วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร

นี่คืออีกส่วนหนึ่งของธิดาและผู้ไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวาร ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

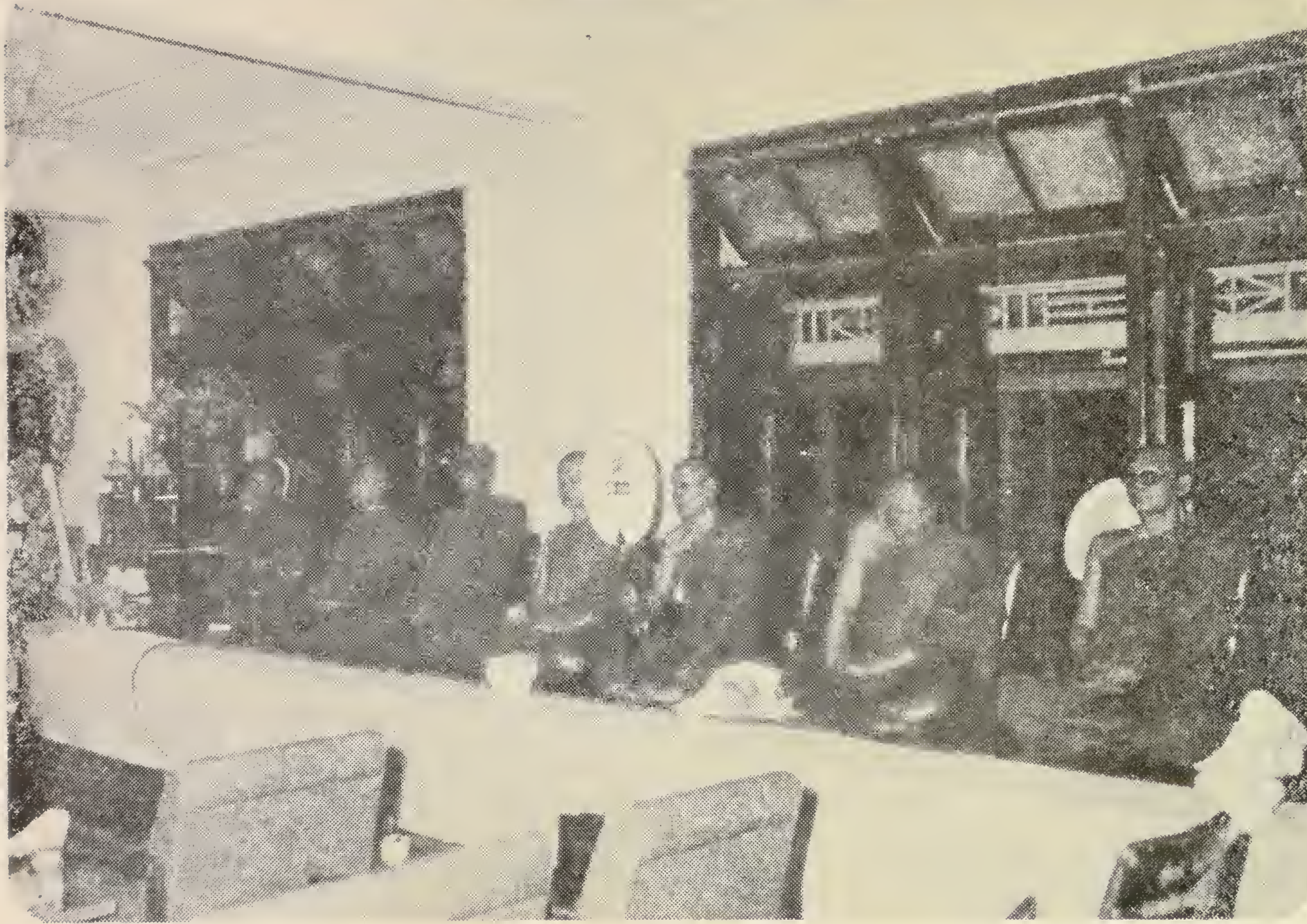
ณ ร.ร. ปริยัติธรรมวัดราชผาติการาม กทม..

ศพอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) วันบำเพ็ญกุศลสัตมวาร

๑๐ ก.ย. ๒๑

พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์
วันบำเพ็ญกุศลสัตมวาร

ณ วัดราชผาติการาม กทม. ๑๐ กันยายน ๒๕๒๑

คำอุทิศ

ของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน) วัดราชผาติการาม กทม.

คุณหญิงทองคำ อจลภูติ พร้อมด้วยลูก ๆ จะจัดการบำเพ็ญกุศลและปลงศพ นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) ที่ฌาปนสถานกรมตำรวจ วัดศรีทศเทพ กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงขออนุญาตเจ้าภาพเขียนคำอุทิศนี้ ร่วมพิมพ์เป็นเล่มในหนังสือซึ่งเจ้าภาพพิมพ์แจกในงาน เพื่อเป็นที่ระลึกและแผ่ส่วนกุศลแก่ท่านผู้วายชนม์ ตามวิธีทักษิณานุปทานทางพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนนี้ไม่เคยรู้จักหรือคุ้นเคยกับนางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) แต่ที่ได้มาเกี่ยวข้องกันถึงขั้นที่ต้องเขียนคำไว้อาลัยนั้น เนื่องจากได้คุ้นเคยนับถือกับคุณหญิงทองคำ อจลภูติ และ ดร.จรัญ คุณสุวรรณา อจลภูติ ผู้อำนวยการองค์การก๊าซธรรมชาติ ซึ่งเป็นบุตรของคุณหญิงทองคำ และเป็นหลาน ของนางเทพอาญา และมีความคุ้นเคยนับถือกันมาก จนกลายเป็นกันเอง เป็นประดุจญาติอันรักใคร่กันสนิท แม้ไม่ใช่เป็นญาติทางสายโลหิต ก็เป็นญาติกันในทางสายธรรม ซึ่งเรียกว่าวิสสาสญาติ ตั้งแต่รู้จักกันมาแล้วทั้งคุณหญิงและ ดร.จรัญ คุณสุวรรณา อจลภูติ ได้อุปการะอุปถัมภ์บำรุงตามกำลังโดยสม่ำเสมอ นับว่าเป็นวิสสาสญาติที่ออก

จะหายาก จึงเป็นเหตุจูงใจให้ต้องเขียนคำอุทิศนี้ และเขียนด้วยความยินดีเต็มใจ เพื่อแสดงให้ผู้ที่ยังไม่ได้ทราบได้ทราบว่าเราเกี่ยวข้องกันมาอย่างไร

นางเทพอาญาปรากฏว่า เป็นผู้ยินดีในธรรมเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่ใช่นับถือพระพุทธศาสนาเพียงเป็นประเพณีนำสืบ ๆ กันมา ท่านเป็นอุบาสิกาพึ่งธรรมถืออุโบสถศีลประจำ ที่วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้นต่อมาความเพียรพยายามแก่กล้ามากขึ้น เห็นว่าวัดเสนาสนารามอยู่กลางเมือง ไม่เหมาะสมที่จะถือเป็นที่บำเพ็ญเพียรภาวนาหาความสงบใส่ตน จึงได้ไปปลูกกุฏิเล็ก ๆ อยู่ประจำที่วัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นุ่งขาวห่มขาวแต่ยังไม่ปลงศีรษะ แต่ถือไม่รับประทานอาหารในเวลาวิกาล คือ ถืออุโบสถศีลตลอดไป ครั้นต่อมาได้ทราบกิตติศัพท์ว่า ที่วัดป่าคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี ท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร ท่านอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ให้บำเพ็ญสมถกัมมัฏฐาน มีคนนิยมนับถือเข้ารับการอบรมมาก จึงได้ลาจากวัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปอยู่วัดป่าคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี กับท่านอาจารย์ลี เจ้าอาวาส ได้ตั้งใจศึกษาอบรมโดยสม่ำเสมอ จนมีความเลื่อมใสในคำสอนของท่านพระอาจารย์ลีมาก เห็นว่าเพศคฤหัสถ์ (แม้นุ่งขาวห่มขาวแล้ว) ไม่สะดวกในการที่จะบำเพ็ญภาวนาให้เต็มตามที่ตั้งใจ จึงตกลงใจปลงผมนุ่งขาวห่มขาวเป็นชี ตั้งแต่อยู่วัดป่าคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี และบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานโดยเต็มศรัทธาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมื่อท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร

ได้มาสร้างวัดอโศการาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อวัดเป็นหลักฐานแล้ว ก็ได้ตามท่านอาจารย์ลีมาอยู่ที่วัดอโศการาม ได้ปลูกกุฏิอยู่ในที่วัด ซึ่งทางวัดจัดแบ่งไว้เป็นสำนักผู้ปฏิบัติ ได้บำเพ็ญเพียรภาวนาตลอดมา เมื่อท่านอาจารย์ลี (ในตอนหลังเป็นพระราชาคณะที่พระสุทธิธรรมรังสี คัมภีรเมธาจารย์) ถึงมรณภาพแล้ว ก็ยังคงสำนักอยู่ที่วัดอโศการาม บำเพ็ญจิตภาวนาต่อมา ในตอนหลังอายุมากความชราครอบงำ ไม่สามารถจะทำการงานด้วยตนเองได้ทุกอย่าง คุณหญิงจึงรับกลับมาอยู่ที่บ้านที่ศรีย่านกรุงเทพมหานคร เมื่อมาอยู่ที่บ้านกับลูก ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงโดยใกล้ชิด ร่างกายค่อยแข็งแรงขึ้นสามารถหุงหาอาหารสำหรับตักบาตรพระในเวลาเช้าเป็นประจำ และต้องออกมาตักบาตรด้วยตนเอง เมื่อไม่สามารถออกมาตักบาตรด้วยตนเองได้ ก็ได้จบและให้คนอื่นออกมาตักบาตรพระแทน เมื่อทำด้วยตนเองไม่ได้ ลูกก็จัดการให้ได้ตักบาตรพระประจำวันไม่ได้ขาด

ตามที่ได้กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าชีวิตของนางเทพอาญา เป็นชีวิตแท้ของพุทธศาสนิกชน เป็นชีวิตบุญเป็นชีวิตกุศล เป็นอโมฆชีวิต ชีวิตไม่ว่างเปล่าไม่ไร้ประโยชน์ เป็นสุชีวิตะ ชีวิตดีชีวิตชอบ มีศรัทธามั่นคง (ตามฐานะที่ยังเป็นปุถุชน) ถือศีลอุโบสถงดเว้นการกระทำผิดตามองค์ศีลนั้น ๆ ชีวิตของท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมเช่นนี้ ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า อโมฆชีวิตและสุชีวิต ดังกล่าวแล้วนั้น สมตามวจนประพันธ์ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า "ท่านผู้ใด มีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระตถาคตเจ้า มีกัลยาณศีล อัน

พระอริยเจ้าพอใจสรรเสริญ เลื่อมใสในพระสงฆ์ มีความเห็นถูกเห็นตรง (ตามธรรม) ท่านเรียกผู้นั้นว่าเป็นคนไม่ต้องจนใจ ชีวิตของเขาย่อมไม่เปล่าจากประโยชน์ เพราะเหตุนั้น ผู้มีปัญญาเมื่อระลึกถึงพระพุทธศาสนา พึงประกอบเนือง ๆ ซึ่งศรัทธาศีลความเลื่อมใสและความรู้เห็นพระธรรม" ดังนี้

ด้วยอำนาจบุญกุศลที่นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) ได้บำเพ็ญมา และด้วยอำนาจกุศลผลบุญที่ลูกหลานญาติมิตรบำเพ็ญอุทิศให้ตามลำดับก็ดี จงอำนวยอิฐมนุญผลสุขประโยชน์ แด่นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) เพื่อได้เกษมสุขในสัมปรายภพตามฐานะนิยมทุกประการ.

แด่

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)

จาก

พระศรีธรรมประสาธน์ วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร

คณะเจ้าภาพ ซึ่งมีโยมทองคำ อจลภูติ และ ดร. จรัญ คุณสุวรรณา อจลภูติ พร้อมด้วยหลาน ๆ ญาติมิตรผู้เคารพนับถือ กำหนดการฌาปนกิจศพ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพ-อาญา) ในวันจันทร์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ ณ เมรุวัดตรีทศ-เทพวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ขอให้เขียนคำไว้อาลัยในฐานะที่มีความคุ้นเคยสนิทสนมกันตามสมควร

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) เป็นอุบาสิกาผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งพำนักอาศัย มีความเชื่อมั่นในหลัก "การทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว" จึงดำเนินชีวิตให้ตั้งตนไว้ชอบทั้ง ๓ วัย ยึดมั่นในความไม่ประมาท แสวงหาโอกาสบำเพ็ญกุศลไว้เป็นทุนสำรอง มิให้บกพร่องขัดสน ตามลักษณวิสัยของผู้ตระหนักในคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา นับเป็นชีวิตตัวอย่างที่ดีคนหนึ่ง ในเบื้องต้น ได้ขวนขวายศึกษาเล่าเรียนอักษรสมัยอันกุลสตรีในสมัยนั้นจะพึงแสวงหาศึกษาเล่าเรียนได้ โดยมาอยู่ในวังวรดิศกับ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ รับการศึกษาอบรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เสมือนได้เข้าศึกษาอยู่ในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยในสมัยนั้นเอง เมื่อมีความรู้ความฉลาดและสามารถพอจะเลี้ยงตนได้แล้ว ก็ได้ทูลลาออกไปประกอบอาชีพส่วนตัว มีครอบครัวแล้วได้ช่วยกันสร้างฐานะอันเป็นหลักประกันครอบครัว ให้มีความมั่นคงยิ่ง ๆ ขึ้นโดยลำดับ ด้วยการยึดมั่นในความสุจริตเป็นที่ตั้ง เมื่อมีบุตรธิดาก็ได้ประคบประหงมอบรมเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ทั้งมีสายตาไกล ส่งเสียให้บุตรธิดาได้รับการศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ ปลูกฝังความสามารถ เพื่อให้เป็นพลเมืองดีของชาติและเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระศาสนาสืบไปตามสมควร ในบั้นปลายชีวิตก็เป็นผู้ไม่ประมาทยิ่งขึ้น ประกอบกับมีความเชื่อถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอันเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทวีศรัทธาปสาทะเพิ่มขึ้น ได้สละทรัพย์สร้างถาวรวัตถุไว้ในวัดต่าง ๆ หลายแห่ง ทั้งเล็งเห็นว่า "การปฏิบัติธรรมนำให้เกิดความสุขใจ มีผลดีงามโดยส่วนเดียว" จึงได้สลัดกังวลห่วงใยบวชเป็นชี เข้าศึกษาปฏิบัติธรรมในสำนักของท่านเจ้าคุณพระสุทธิธรรมรังษีคัมภีรเมธาจารย์ (อาจารย์ลี ธมฺมธโร) ณ วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ ตลอดจนอวสานแห่งชีวิต

ก่อนที่อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) จะจากไปเล็กน้อย ข้าพเจ้า พร้อมด้วยพระอมรโมลี วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ไปสวดมนต์แนะนำธรรมะให้สติ และก็ได้จากไปด้วยอาการอันสงบ จึงพอจะสรุปได้ว่า ชีวิตของอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพ

อาญา) ได้อุบัติมาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นตามกำลังความสามารถ นับว่า "สว่างมาแล้ว สว่างไป" และเป็นอุบาสิกาที่ "เจริญด้วยศรัทธา มีศีล พร้อมด้วยปัญญา การบริจาค การสดับฟัง ทั้งมีการศึกษา" เชื่อได้อย่างสนิทใจว่าสัมปรายภพของท่านจักสว่างไสวและเป็นสุคติทีเดียว ฯ

(พระศรีธรรมประสาธน์)

อนุสรณ์

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)

จาก

พระอมรโมลี วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ เจ้าภาพซึ่งมีโยม ทองคำ อจลภูติ ดร. จรัญ และคุณสุวรรณา อจลภูติ พร้อมด้วยหลานเหลนญาติมิตร กำหนดทำการฌาปนกิจ ที่วัดตรีทศเทพวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ และขอให้เขียนคำไว้อาลัยลงในหนังสือที่ระลึก

ข้าพเจ้าได้รู้จักมักคุ้นกับอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) และครอบครัวนี้ เพียงระยะเวลาไม่นานนัก แต่มีความสนิทคุ้นเคยเป็นกันเองเสมือนญาติ ทั้งได้รับความอุปการะอุปถัมภ์จากครอบครัวนี้ มาด้วยดีตลอดทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งนี้ก็เห็นจะเป็นเพราะท่าน พล.ท. ประยัตน์ อจลภูติ ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว มีความสัมพันธ์กับวัดบวรนิเวศวิหารอย่างใกล้ชิดนั่นเอง

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ได้ตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรมมาตลอดชีวิต ทั้งได้อบรมบ่มนิสัยบุตรธิดาและหลาน ๆ ให้ดำเนินรอยตาม คือ ให้เป็นอุบาสกอุบาสิกาอุปถัมภ์

บำรุงพระพุทธศาสนาอันเป็นมรดกของคนไทย เพื่อให้เป็นสมบัติของคนไทยสืบไปตลอดกาลนาน ผู้ที่เป็นสมาชิกในครอบครัวนี้ก็ได้ถือปฏิบัติตามมาด้วยดีด้วยความสมัครใจ

การจากไปของ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) อันเป็นมิ่งขวัญของครอบครัว ย่อมเป็นที่เศร้าสลดใจของผู้เกี่ยวข้องเป็นธรรมดา แต่ถ้ามานึกถึงคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในข้อที่ว่า "เรามีความตายเป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้" ก็พอจะยังความเศร้าสลดใจให้เหือดหายไปได้บ้าง

ตลอดชีวิตของ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ได้สรรค์สร้างแต่คุณงามความดี ทั้งที่เป็นส่วนตนเอง และส่วนผู้อื่น จักเป็นพลังส่งเสริมให้ท่านได้ประสบความสุขสวัสดีในปรโลกสืบไปฯ

มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ

การบำรุงมารดาบิดา เป็นมงคลอันอุดม ฯ

ทุกคนผู้เกิดมาในโลก ย่อมต้องมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เพราะเป็นธรรมดาของโลก แต่เมื่อหยั่งให้ซึ้งลงไปจักเห็นได้ว่า ท่านไม่เป็นเพียงแต่มารดาบิดาผู้ให้กำเนิดเท่านั้น ยังทรงไว้ซึ่งคุณูปการเป็นเอนก เหตุนั้นจึงจัดว่าเป็นบุรพการีที่สำคัญยิ่ง ท่านตั้งอยู่ในฐานะเป็นพรหมเป็นบุรพาจารย์ และเป็นอาหุไนยของบุตรธิดา บุตรธิดาเป็นผู้กตัญญูกตเวที รู้จักหน้าที่แห่งตนโดยชอบแล้ว ย่อมปฏิการสนองคุณท่านจนสุดความสามารถ รู้สึกประหนึ่งว่าตนเป็นหนี้บุญคุณท่านอยู่ชั่วชีวิต กิจที่บุตรธิดาจะพึงกระทำ เมื่อถึงคราวที่ตนสามารถรับหน้าที่เลี้ยงดูท่าน ก็พึงเลี้ยงดูท่านเป็นอย่างดียิ่ง ช่วยทำกิจการของท่านให้สำเร็จลุล่วงไป ปฏิบัติตนให้สมแก่ที่จะดำรงวงศ์สกุล รักษาทรัพย์สมบัติที่ท่านมอบให้ ไม่ ให้เสื่อมไป พึงชักนำท่านให้ตั้งอยู่ในความดี ในที่สุดเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็พึงทำบุญอุทิศให้ตามประเพณีนิยมในพระพุทธศาสนา เมื่อบุตรธิดาได้ทำหน้าที่ของตนดังนี้แล้ว จึงจะได้ชื่อว่ากตัญญูกตเวทีเป็นคนดีไม่อาภัพอับโชค ได้รับความสุขใจว่า กิจอันใดที่ควรทำเราได้ทำแล้วพาให้ปลอดโปร่งใจนึกถึงครั้งใดก็จะเป็นสุขใจยิ่งขึ้น การบำรุงมารดาบิดาย่อมเป็นปฏิปทาอันดีของคนดี เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ประสบสุขสิริสวัสดิ์ จึงจัดเป็นอุดมมงคล ฯ

ครอบครัวอจลภูติ กับวัดจันทน์กะพ้อ ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด นับเป็นเวลายาวนานจึงสามารถที่จะหยั่งทราบถึงอัธยาศัยไมตรี เป็นอย่างดียิ่ง โยมทวด (แปลก เกตุกะคุปต์) และโยมคุณหญิงทองคำ อจลภูติ ต่างได้ปฏิบัติหน้าที่ของมารดาและธิดา ด้วยเป็นบุรพการี และกตัญญูกตเวที จึงถึงซึ่งความสุขความเจริญ ดังปรากฏอยู่บัดนี้

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศี ที่โยมคุณหญิงทองคำ อจลภูติ และท่านที่เคารพนับถือ ได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ โยมทวด (แปลก เกตุกะคุปต์) นับตั้งแต่วันมรณกรรมมาจนถึงวันฌาปนกิจ-ศพ จงเป็นพลปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของโยมทวด (แปลก เกตุกะคุปต์) ไปสู่สุคติในสัมปรายิกภพ ประสพแต่สิ่งที่ดีงาม สำเร็จเป็นทิพยสุขทิพยสมบัติ สมตามเจตนาที่โยมคุณหญิงทองคำ อจลภูติ และท่านที่เคารพนับถือปรารถนาด้วยเทอญ ฯ

พระวินัยโสภณ

วัดจันทน์กะพ้อ ปทุมธานี

๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

รำลึกถึง

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)

จาก

พระครูอดุลธรรมานุวัตร (อิ่ม อรินฺทโม) วัดโสมนัสวิหาร กทม.

อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) มารดาของคุณทองคำ อจลภูติ ได้ถึงแก่กรรมไปเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ อายุ ๙๓ ปี คณะเจ้าภาพซึ่งมีคุณทองคำ อจลภูติ ดร. จรัญ คุณสุวรรณา อจลภูติ พร้อมด้วยหลาน ๆ และญาติมิตร กำหนดทำการฌาปนกิจในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ ที่เมรุ กรมตำรวจ วัดตรีทศเทพวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

คณะเจ้าภาพซึ่งมีความคุ้นเคยนับถือกันมานาน ได้ขอให้เขียนคำไว้อาลัยลงพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์เล็กน้อย เท่าที่รู้และเคยเห็นมา อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ หรือ นางเทพอาญา เป็นอุบาสิกาที่มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เยาว์วัย จนกระทั่งกาลอวสานแห่งชีวิต ซึ่งพอจะประมวลมาได้ตามหลักธรรมที่ท่านได้ถือปฏิบัติประจำชีวิต คือ—

๑. *เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อในหลักกรรม และเห็นว่า ทำกรรมดี ได้ดี ทำกรรมชั่ว ได้ชั่ว*

๒. *เป็นผู้มีศีล ตั้งใจรักษาศีล มีศีล ๕ ศีล ๘ และศีลอุโบสถ งดเว้นจากข้อห้ามนั้น ๆ โดยเคร่งครัด*

๓. เป็นผู้มีจาคะ *เสียสละวัตถุทาน เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่วัดวาอาราม ตลอดถึงสาธารณกุศลต่าง ๆ*

๔. เป็นผู้มีปัญญา *พิจารณาเห็นว่า ชีวิตนี้ไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร ถ้าปราศจากการประพฤติธรรมอันเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจด*

๕. เป็นผู้ไม่ประมาท *หาโอกาสสั่งสมบุญกุศลไว้เป็นทุนสนับสนุนตนให้มีความสุขสวัสดี ในขณะที่มีชีวิตและหาชีวิตไม่แล้ว ฯ*

ตลอดชีวิตของอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) ได้สร้างสรรค์แต่คุณงามความดีตามแนวธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในวาระสุดท้ายที่วิญญาณจะจากร่างไป ทราบว่าได้ฟังบทสวดมนต์โพชฌงค์ พร้อมด้วยธรรมบรรยายจากท่านเจ้าคุณพระศรีธรรมประสาธน์ วัดราชผาติการาม และท่านเจ้าคุณพระอมรโมลี วัดบวรนิเวศวิหาร จึงลงสันนิษฐานได้แน่นอนว่า "จิตของท่านคงจะมีความผ่องใส ประกอบด้วยกุศล ก่อนที่จะจากไปสู่ปรโลก อันสุคติ คือ ภูมิที่ไปดี จักเป็นของท่านแท้"

จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นอันหวังได้.

แม่ - ครูประภา

บรรดาคำทั้งหลายในปทานุกรม "แม่" เป็นคำที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นนามศัพท์ที่ให้ความชื่นบานอบอุ่นแก่ดวงใจ ประทับใจ เย็นหยิ่ง กว่าคำใดใด. "แม่" เป็นคำที่มนุษย์เกือบทั่วโลกเริ่มพูดได้ก่อนคำอื่น หากจะผิดเพี้ยนกันไปบ้างก็เพียงเล็กน้อย เช่น มามัง, มามา, มามี่, มาเธอร์. แมร, มาแตร, มีเดีย, มาตา, มูแตร์ ซึ่งเปลี่ยนไปตามภาษาของชาติต่าง ๆ แต่คงมีความหมายซาบซึ้งและดูดดื่มอยู่เสมอ ดิฉันขอรับรองว่าโลกนี้ไม่มีใครเหมือนแม่

....

การพรรณนาคุณงามความดีของแม่นั้น ผู้พรรณนาไม่จำเป็นต้องเป็นนักประพันธ์ ไม่ต้องเลือกสรรคำไพเราะเพราะพริ้ง เพราะคำทุกคำที่นำมากล่าวถึงความดีของแม่ แม้จะไม่ใช่ภาษากวี อานุภาพของแม่ ก็ทำให้คำเหล่านี้ดีเด่นงดงาม เทียบเทียมภาษากวีได้

....

มีสุภาษิตว่า "ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ" แต่คนที่ยังมีแม่อยู่เป็นลาภอันประเสริฐยิ่งกว่า

....

"โลกนี้ไม่มีใครเหมือนแม่" แม่เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของลูก เป็นพระในฐานะให้กำเนิด เป็นคนรักที่สัตย์ซื่อตลอดชีวิต เป็นผู้ที่สามารถพลีชีพแทนได้ เป็นผู้ปกป้องคุ้มกัน เลี้ยงดู เป็นทุก ๆ อย่างของลูก

ทุกอย่างที่เสียไป เราอาจจะหาได้ใหม่ เว้นแต่แม่ที่ล่วงลับไปแล้ว เราไม่สามารถจะหาใหม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นคนที่ยังมีแม่อยู่เป็นคนเคราะห์ดีเหลือเกิน

นโปเลียน ทรงกล่าวไว้ว่า

"The future destiny of the child is always the work of the mother"

"โชคในอนาคตของเด็ก ย่อมเป็นงานของมารดาเสมอ"

ด้วยเหตุที่แม่เป็นบุคคลอันประเสริฐสุด การบำเพ็ญกุศลเพื่อแม่จึงนับเป็นกุศลอันประเสริฐล้ำค่า ดิฉันได้รักใคร่สนิทกับครอบครัว "คุณทองคำ" เจ้าภาพงานนี้ นับเนื่องเป็นเวลาหลายสิบปี คุณแม่ของทองคำเมตตาปรานีต่อดิฉันเป็นอย่างดี เรียกดิฉันว่า "คุณประภา" ซึ่งเป็นครูของลูกสาวท่าน เรียกมาจนกระทั่งวาระสุดท้ายที่ท่านจากไป ก็ยังเรียก "ครูประภา" ในบั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน ท่านไปอยู่วัดอโศการาม ครูประภาที่รักและเคารพนับถือท่านเป็นเวลาหลายสิบปีก็ยังได้ไปกราบเยี่ยมท่าน หลายครั้งหลายหน

คราวคุณทองคำไปต่างประเทศ ครูประภาก็รับเป็นผู้ดูแลแทนลูกสาวคนเดียวของท่าน คือคุณทองคำ ทุกครั้งที่ไปพบก็ต้องเรียนท่านว่า "ครูประภา" มาเยี่ยมท่าน จึงจะจำได้ แล้วก็ให้ศีลให้พรเสมอ ความสนิทสนมระหว่างกันและกันมีเพียงเท่าใด ดิฉันขอระงับการกล่าวถึง

คุณทองคำที่ดิฉันรักเสมือนหนึ่งลูกสาวดิฉัน เป็นผู้มีความกตัญญูต่อมารดาอย่างน่าสรรเสริญ ยังผลให้เห็นได้ทันตาเห็นในชีวิตปัจจุบันของเธอ และดิฉันขออำนวยพรให้เธอเจริญยิ่งยิ่งขึ้นไป เป็นมิ่งขวัญของครอบครัวตระกูล "อจลภูติ"

ในที่สุดนี้ ดิฉันขอกราบไหว้คุณพระรัตนตรัย ขอพุทธานุภาพโปรดบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณแม่........จงอิ่มเอมเปรมปรีดิ์ในสัมปรายภพ ดำรงอยู่ด้วยความสุขสงบทุกทิพาราตรี ภายใต้ร่มเงาแห่งพุทธบารมีตลอดกาล

ประภาพรรณ วิจิตรวาทการ

๑๖ ตุลาคม ๒๕๒๑

ความรำลึกถึงคุณแม่อุบาสิกาเปลก เกตกะคุปต์
(นางเทพอาญา)

ยังจำได้ติดตาติดใจขณะที่คุณแม่แปลก มารดาของเพื่อนที่รักสนิทไปปรากฏที่หน้าประตูบ้านพร้อมกับถามว่า "แม่กมลาอยู่ไหมจ๊ะ ๆ ฉันเป็นแม่แม่ทองคำ ต้องการมาหาแม่กมลา ช่วยบอกหน่อยว่าฉันมาหา" ผู้ถูกถามทำความเคารพท่านแล้วเชิญเข้าไปนั่งในบ้าน เรียนท่านว่า ดิฉันเองเป็นคนที่คุณแม่ต้องการพบ รู้สึกแปลกใจว่าท่านมีธุระอะไรดูหน้าตาหมกมุ่นไม่แจ่มใส จึงถามท่าน ๆ กล่าวว่า "ฉันมาเยี่ยมลูกที่วังก็ไม่พบ ไปถามบ้านญาติเขาบอกว่าคงจะมาค้างที่บ้านแม่กมลา เขาบอกที่อยู่ให้ฉันก็เดามา เขาอยู่หรือเปล่าล่ะจ๊ะ ?" ดิฉันเพิ่งกลับจากต่างจังหวัด และเป็นเวลาหยุดเทอมยังไม่ได้พบกับเพื่อนผู้หนึ่งผู้ใดเลย รู้สึกอึดอัดใจที่จะตอบว่าทองคำไม่ได้มาที่บ้านท่านคงผิดหวังและคงต้องไปตามที่อื่นต่อไปอีก ถ้าทองคำอยู่ที่บ้านจริง ๆ ดิฉันคงโล่งใจ เพราะคุณแม่ก็จะได้ตัวทองคำกลับไป โดยไม่ต้องทำโทษทัณฑ์กัน แต่นี่ไม่มีทองคำ ทั้งไม่ทราบว่าไปอยู่ที่ไหนจนใจก็ต้องตอบไปตามจริง พร้อมทั้งรู้สึกคิดถึงและเป็นห่วงเพื่อนหายไปดีไปร้ายข้างไหนก็ไม่รู้ ไม่ได้พบกันตั้งแต่ปิดเทอมมาจนจวนจะเปิดเทอมอยู่แล้ว คุณแม่ดูจะผิดหวังมาก จากไปด้วยหน้าตาหม่นหมองท่านอุตส่าห์ด้นดั้นมาจนพบ บ้านดิฉันด้วยความเป็นห่วงวิตกกังวลถึงลูก เมื่อไม่พบลูกดิฉันรู้สึกเห็นใจและรักท่านตั้งแต่วันนั้นมา หวลนึกถึงเมื่อครั้งทองคำจัดนำเที่ยวอยุธยามีเพื่อน ชั้นเดียวกันและชั้นอื่น ๆ

รวมทั้งครูอาจารย์เฮกันไปเที่ยวตามคำโฆษณาของผู้จัดที่ใจกว้างขวาง นับจำนวนผู้ไปทั้งหมดประมาณ ๑๓๐ คน คุณพ่อจัดให้พักที่วัง-จันทร์เกษมเพราะที่บ้านไม่พอนอนและให้คุณแม่จัดอาหารให้ทั้งหมด คุณพ่อคุณแม่แทนที่จะเหน็ดเหนื่อยหนักอกหนักใจ กลับปลื้มอกปลื้มใจที่ลูกสาวพาเพื่อนฝูงมาเที่ยวบ้านตั้งมากมายจึงเลี้ยงไม่อั้น พวกเราก็แสนจะสนุกสบายเพราะความกรุณาเอื้ออารีของท่านทั้งสอง แม่ลูกสาวผู้จัดก็หน้าตาเบิกบานที่ได้ต้อนรับเพื่อน ๆ อย่างสมใจนี่คือคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่คงอยู่ในอุปนิสัยของทองคำไม่เปลี่ยนแปลง ที่นี่ผู้เขียนได้เห็นคุณแม่เป็นครั้งที่สอง ครั้งแรกเห็นเมื่อท่านพาลูกสาวไปฝากเข้าโรงเรียนชั้น ม. ๒ ซึ่งในวันนั้นทองคำก็ได้นั่งโต๊ะเดียวกับดิฉันทันทีที่ส่งตัวเข้าห้องเรียน คุณแม่มีรูปร่างงามสมส่วนสูงโปร่งเพรียว ผิวสองสี ใบหน้าเก๋ขำ นัยตาเข้มคม มารยาทเป็นผู้ดีมีสง่าสมกับเป็นภรรยาขุนนางใหญ่ในจังหวัดนี้ เห็นคุณแม่ท่านเรียบร้อยมีระเบียบแล้วออกประหลาดใจที่มีลูกสาวแสนจะแก่นแก้วใจนักเลงไม่เกรงกลัวใคร แต่เมื่อเห็นคุณพ่อแล้วความประหลาดใจก็หายไป ท่านเป็นคนอารมณ์ดี ใจกว้างขวาง และตามใจลูกสาวมาก แม่คำก็คงจะได้ใจเพราะคุณพ่อนี่เอง

บรรดาเพื่อน ๆ ของทองคำตั้งมากมายนั้นนอกจากที่เป็นญาติด้วยแล้ว คุณแม่จำได้สนิทใจเพียง ๔–๕ คนเท่านั้นเอง มีดิฉันคนหนึ่งที่ท่านจำได้แม่น เพราะท่านไม่ได้มาตามหาแม่ทองคำที่บ้านดิฉันเพียงครั้งนั้นครั้งเดียว ต่อมาท่านยังมาอีก ๒ ครั้ง หลังจากปิดเทอมปลายครั้งหนึ่งและพวกเราจบ ม. ๖ แล้วแยกย้ายกันไปเรียนที่อื่นอีกครั้งหนึ่ง

คุณแม่เป็นผู้หญิงที่ฉลาด มีความขยันอดทน หลังจากสิ้นคุณพ่อแล้ว ท่านได้ดำเนินการค้าตั้งฐานะเป็นปึกแผ่น ต่อมาจนทองคำเป็นฝั่งฝามั่นคงแล้ว ท่านจึงเลิกกิจการค้า หันเข้าวัดด้วยเคร่งครัดในศาสนามา แต่เดิมแล้วได้บวช เป็นอุบาสิกาปฏิบัติธรรมในสำนักสงฆ์ สายท่านอาจารย์ลีตั้งแต่อยู่ที่วัดป่าคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี จนกระทั่งท่านอาจารย์ลีมาสร้างวัดอโศการาม จึงมาปลูกกุฏิอยู่ในวัดเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างหนัก ในระยะนี้ คุณแม่กับดิฉันได้พบกันบ่อยขึ้น เพราะได้มีโอกาสตามทองคำไปเยี่ยมท่านที่วัดอโศการามบ้างที่บ้านทองคำบ้างจนกระทั่งท่านป่วยเนื่องจากอายุมาก ปกติคุณแม่เป็นผู้มีสุขภาพดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยถึงแม้อายุมากแล้วยังช่วยตัวเองได้ตลอดมา สามารถปฏิบัติธรรมได้ถึงขั้นสูง ดิฉันสนใจในการปฏิบัติธรรมของท่าน มาเยี่ยมก็ได้ศึกษาสนทนาธรรมและไต่ถามวิธีปฏิบัติกับท่านอยู่เสมอ จึงได้ทราบจากคำบอกเล่าของท่านว่า เมื่อท่านอาจารย์ลียังไม่ถึงมรณภาพ ท่านสามารถสอบจิตใจและสนทนาธรรมกับท่านอาจารย์ลีทางพลังจิตได้ แต่พอสิ้นท่านอาจารย์ลีแล้วประกอบกับอายุเข้า ๙๐ ไปแล้ว สุขภาพก็ไม่เอื้ออำนวยให้ท่านปฏิบัติเคร่งครัดได้เหมือนเดิม ในระยะที่ท่านเข้าวัดนุ่งขาวห่มขาวแล้วนี้ ดิฉันสังเกตเห็นการทักทายที่เคยปฏิบัติกับดิฉันและเพื่อนคนอื่น ๆ ผิดไปจากเคย คือ ที่เคยเรียก "แม่กมลา" ก็เปลี่ยนเป็น "คุณกมลา" จากเคยพูดแทนตัวเองว่า "ฉัน" ก็เป็น "ดิฉัน" จาก "จ๊ะ" เป็น "ค่ะ" นอกจากนี้เมื่อมีข้าวของหรือขนมผลไม้ไปเยี่ยมก็ยกมือไหว้ และบางครั้งก็ไหว้แม่ทองคำด้วย เราห้ามก็ไม่ฟัง ดิฉันก็ไม่ประหลาดใจเพราะ

คุณแม่ท่านมีจิตใจและการปฏิบัติที่เรียกว่า "เข้าถึงธรรม" ท่านจึงเป็นผู้อ่อนน้อมไม่ยึดตัวตนเป็น "ตัวเรา" "ของเรา" นั่นเองผิดกับคนที่มองไม่เห็นธรรมยังยึดว่านี่ "ตัวกู" "นี่ของกู" จึงต้องมีความสำคัญตนว่าใหญ่อยู่เสมอน้อมไม่ลง แม้จะตกต่ำลงก็ยังมองไม่เห็นความจริง

คนสำคัญในชีวิตบั้นปลายของคุณแม่ คือ ทองคำ ลูกสาวคนเดียวที่คุณแม่ห่วงใยหนักหนานั้น กลับมีบุญวาสนาได้เป็นผู้อุปการะคุณแม่ด้วย ความกตัญญูกตเวทีอย่างสูงตั้งแต่ท่านเข้าวัดบวชชีตลอดมาจนท่านเริ่มป่วยกระเสาะกระแสะก็รับมาอยู่บ้านดูแลปรนนิบัติด้วยตนเองท่านก็เป็น ๆ หาย ๆ อยู่ดังนี้ เป็นเวลานานนับปี มาป่วยหนักได้ ๒—๓ วัน ก็ถึงแก่กรรม ทองคำได้จัดการตั้งศพบำเพ็ญกุศล เป็นระยะมาจน ถึงการฌาปนกิจ ก็จัดทำได้อย่างงด งาม สมเกียรตินับว่าทองคำได้สนอง คุณมารดาอย่างเต็มที่เป็นที่ชื่นชมสรรเสริญ ของเพื่อนฝูงญาติมิตร ซึ่งบางคนไม่มี โอกาสสนองคุณบุพพการีได้เช่นนี้

อายุ ๙๒ ปีแล้วท่านก็ยังลุกขึ้นใส่บาตรเองทุก เช้าถือเป็นกิจวัตรที่ขาดไม่ได้ จนเดินไม่ไหวจึงให้คนอื่นใส่แทน ขณะป่วยก็หายใจเป็นการทำบุญทำกุศลอย่างเดียว การเข้าถึงธรรมทำให้ท่านมีจิตใจสงบและมีความสุขในการปฏิบัติธรรม ท่านจึงมีอายุยืนถึง ๙๓ ปี ซึ่งน้อยคนจะเหมือนท่าน การจากไปด้วยความสงบเงียบของท่าน ดิฉันรู้สึกใจหายว่า ได้ขาดผู้ใหญ่ที่เคารพรักเสมือนแม่ไปอีกคนหนึ่ง แต่แปลกที่ไม่มีความรู้สึกเศร้าเสียใจในการสิ้นไปดับไปของท่าน อาจเป็นเพราะดิฉันแน่ใจว่าท่านได้บรรลุถึงจุดหมาย ตามที่ท่านได้ พากเพียร ศึกษาธรรมและพากเพียรปฏิบัติธรรมมาเป็นเวลานานถึง ๔๓ ปี

บรรดาลูกหลานท่านก็คงจะไม่โศกเศร้ามากนัก เพราะประการหนึ่งอายุท่านก็ถึงขัยของท่านแล้ว จะไปยึดไว้ยึดไว้ก็เป็นไปไม่ได้ และอีกประการหนึ่งบรรดาลูกหลานก็ได้ส่งเสริมสนับสนุนการบำเพ็ญบุญกุศลของท่านตลอดมาด้วยความเต็มใจและยังได้ปฏิบัติเพื่อท่านเรื่อยมาอีกจนถึงขณะนี้และยังต่อ ๆ ไป ต่างก็ตระหนักดีว่าคราวนี้ละที่ท่านได้ไปสบาย หลุดจากทุกข์ตรงตามจุดประสงค์ของท่านแล้ว

กมลา อุณหะนันทน์

อาลัยคุณแม่แปลก

คุณแม่แปลกเข้าสู่วัยชราภาพ ในระยะหลังนี้จึงป่วยเจ็บตามประสาผู้มีอายุสูงถึง ๘๓ ปีอยู่เสมอ ทองคำเพื่อนร่วมรุ่นจากสตรีวิทยามาด้วยกัน ได้ขอให้ช่วยดูแลพยาบาลและฉีดยาบำรุงให้ท่าน ซึ่งก็เป็นการประคับประคองชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดท่านตลอดมา ในที่สุดก็ต้องให้อ๊อกซิเย่น แต่แล้วสิ่งที่ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ก็มาถึง ท่านก็จากไปโดยอาการสงบ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชาวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ เวลา ๑๐.๕๐ น.

ขณะที่คุณแม่แปลกดำรงชีวิตอยู่ ท่านได้บำเพ็ญสาธารณะกุศลไว้มาก เป็นผู้หนึ่งที่เลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าท่านอยู่ในสภาพแม่ชีถือศีลถึง ๒๑ ปี ได้ประพฤติและปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด สม่ำเสมอตลอดมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ท่านมีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติมิตรผู้ที่เกี่ยวข้องและเพื่อนของทองคำโดยทั่วถึง เมื่อท่านจากไปย่อมนำความเสียใจและอาลัยถึงท่านเป็นอย่างมาก

ด้วยคุณความดีและกุศลธรรมที่คุณแม่แปลกได้ทำไว้ จงเป็นพลวปัจจัยให้คุณแม่แปลกไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ ฯ

พูนทวี อมาตยกุล

๒๐ พ.ย. ๒๑

สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร)

วัดมกุฏกษัตริยาราม

ระวังปาก

ในตัวเรานี้มีสิ่งสำคัญอยู่สิ่งหนึ่งคือปาก ปากที่ว่าเป็นสิ่งสำคัญนั้น เพราะเป็นทางเข้าของอาหาร ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแก่ร่างกายและชีวิตนี้ อาหารที่เราจะป้อนใส่เข้าไปในปากนั้น โดยมากเราพิจารณาแล้วว่าเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ไม่เป็นอันตรายแก่ชีวิต เราจึงบริโภคเข้าไปและอาหารที่จะผ่านเข้าปากนั้น มือตักขึ้นมาตาเห็นว่าเป็นของบริสุทธิ์สะอาดควรบริโภคหรือไม่ และเมื่อผ่านเข้ามาใกล้ปากจมูกยังได้กลิ่นอีก ทำให้รู้สึกว่าอาหารนั้นบริสุทธิ์ไม่บูดไม่เสียควรแก่การบริโภคจึงบริโภคเข้าไป

อาหารที่เข้าไปเลี้ยงร่างกายนั้น ได้รับความระมัดระวังเป็นอย่างดี เพราะมนุษย์เรารู้สึกว่า ชีวิตเป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร แต่ถ้าไม่ระวังอาหาร ชีวิตก็จะถึงความดับ เพราะบริโภคอาหารที่เป็นโทษจึงรู้จักระมัดระวัง และเครื่องช่วยให้ระมัดระวังก็มีมากด้วย การระวังอาหารก็คือระวังการบริโภคการกินนั่นเอง

ผู้ที่รู้จักระวังปาก คือบริโภคเป็นเวลารู้จักประมาณในการบริโภค ไม่บริโภคจุกจิกซอกแซก บริโภคเพื่อเป็นอยู่ หาได้มีชีวิตเป็นอยู่เพื่อบริโภคไม่ การบริโภคอาหารก็ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตัวเองแก่ผู้อื่น คือไม่มีโทษทุกข์เกิดขึ้นเพราะการบริโภค

ผู้ที่รู้จักประมาณในการบริโภค คือบริโภคของที่ปราศจากโทษ ไม่เป็นอันตรายแก่ชีวิต บริโภคอาหารที่บริสุทธิ์ได้มาโดยชอบธรรม เป็นสัมมาอาชีวะ ชีวิตที่เป็นอยู่ก็ผุดผ่องไม่เศร้าหมอง เป็น สุชีวิตะ หรือ สุชีโว เป็นอยู่ดีงาม เป็นที่เคารพนับถือของชนทั้งหลาย ถ้าบริโภคของสกปรกตั้งแต่ของหมักดองหมักหมม อาจจะเป็นอันตรายแก่ชีวิต บริโภคของที่ทำบาปได้มา ชีวิตเลือดเนื้อก็เต็มไปด้วยบาป เป็นที่รังเกียจเกลียดชังของสัตบุรุษทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น บุคคลจึงควรระวังปากคือระวังการบริโภค การดื่ม บริโภคและดื่มแต่สิ่งที่เป็นคุณ ไม่บริโภคไม่ดื่มสิ่งที่เป็นโทษ อาหารที่เป็นโทษโดยธรรมชาติ ก็คืออาหารที่เสียที่แสลงโรคย่อยยาก และสิ่งที่ไม่เป็นอาหาร เช่นสุราเมรัย แต่สำคัญผิดเห็นเป็นของดีไป ก็เข้าไปเผาผลาญสรีระร่างกายให้ทรุดโทรม และทำลายคุณธรรมความดีของตนให้หมดไป เพราะฉะนั้น การระวังปากไม่บริโภคสิ่งที่เป็นโทษ บริโภคแต่สิ่งที่เป็นคุณ บริโภคอาหารที่บริสุทธิ์ที่แสวงหาได้มาโดยชอบธรรม ไม่ได้ทำบาปได้มา จึงเป็นทางปลอดภัยแก่ชีวิต ปลอดภัยแก่ชื่อเสียงเกียรติคุณและความสุขของตน นึกถึงตนแล้วสบายใจ การบริโภคควรระวังเป็นที่หนึ่งเพราะเป็นเรื่องเอาเข้าคือเอาเข้าไปเลี้ยงร่างกายและชีวิต.

นอกจากบริโภคหรือเอาเข้าแล้วมนุษย์ยังมีการเอาออกทาง-ปาก คือว่าพูด ได้แก่เปล่งถ้อยคำออกมาเป็นภาษา ให้ผู้อื่นฟังรู้เข้าใจภาษาของตนเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่ตนหรือแก่ผู้อื่นได้ทั้งสองทาง การพูดนั้นท่านว่าพูดดีเป็นเงินเป็นทอง พูดไม่ดีเสียเงินเสียทอง นี้เป็นโบราณภาษิตของไทย พูดดีทำให้รักใคร่สามัคคีกัน

พูดไม่ดีทำให้โกรธกันเกลียดกัน แตกสามัคคีกันการพูดจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นการแสดงน้ำใจของตน คือคำพูดย่อมส่อน้ำใจผู้พูด

ถ้าพูดกำลังโกรธ หรืออมโกรธพูด ก็ส่อน้ำใจว่า พูดด้วยความขุ่นเคืองเคียดแค้น และมักจะเป็นคำที่รุนแรงหรือหยาบคายแสลงหูแสลงใจคนฟัง ทุกคนอยากให้ผู้ฟังรักนับถือตน ไม่อยากให้ใครเกลียดตน แต่เพราะพูดด้วยความโกรธ พูดหยาบ พูดรุนแรงก็ทำลายความรักความนับถือ กลับเป็นความเกลียดชัง ความดูถูกดูหมิ่นไป

พูดแสดงความมักได้ของตนเพื่อที่จะเอาของคนอื่น ก็ส่อน้ำใจเลวทรามให้เขาเห็นว่าเป็นมนุษย์คิดแต่จะได้ เอารัดเอาเปรียบเขาไม่มียางอาย กิเลสคือความโลภนี้มนุษย์ที่มีจิตใจสูงเขาปกปิดซ่อนเร้นกันทั้งนั้น แต่ท่านที่พูดออกมาได้ทั้ง ๆ ที่น่าเกลียดน่าอาย แสดงความมักได้อย่างผิดธรรม ก็ทำให้คนทั้งหลายหมดความรักนับถือหมดความเชื่อถือ

พูดด้วยโมหะ คือไม่รู้ผิดรู้ชอบพูดเพ้อเจ้อไป ก็ส่อให้เห็นว่าเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา

พูดไม่เป็นอรรถไม่เป็นธรรมไม่เป็นหลักเป็นฐานแม้จะเป็นคนสูงอายุ ถ้าพูดด้วยโมหะก็เป็นคนเหลาะแหละเหลวไหล

เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "หทยสฺส สทิสี วาจา วาจาเช่นกับน้ำใจ" คือน้ำใจเป็นเช่นไรก็พูดออกมา ตามที่เป็นเช่นนั้นให้คนอื่นเขาอ่านจิตใจของตนออกว่าตนเป็นคนชั่วช้าเลวทราม หรือเป็นคนดีที่น่านับถือ

คำพูดเป็นสิ่งจำเป็น มนุษย์เรามีปากไว้สำหรับพูดทำความเข้าใจกัน คือพูดเป็นภาษาแสดงความประสงค์ให้ผู้อื่นรู้ ถ่ายความรู้ความฉลาดให้กันและกัน

ถ้าใช้ปากเป็นประโยชน์คือใช้พูดแสดงความประสงค์แนะนำกันในทางที่ถูกที่ชอบผู้พูดนั้นก็เป็นที่นิยมนับถือ ส่อให้เห็นเป็นคนดีเป็นสัตบุรุษ เพราะฉะนั้น การพูดจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง คนบางคนไม่ใช่คนโง่เป็นคนที่มีการศึกษาอบรมมาดี แต่ว่าขาดความระมัดระวัง พูดตามเขาไปคล้อยตามเขาไปทั้งดีและไม่ดี เพื่อเอาใจผู้ฟัง หรือเอาใจผู้พูด

การที่พูดตามเขาไปสนับสนุนเขาทั้งที่ดีและที่ไม่ดีเช่นนี้ ก็ส่อให้เห็นจิตใจของผู้พูดว่าไม่เป็นกัลยาณมิตรของใคร เพราะธรรมดาของมิตรผู้ที่มีจิตใจหวังดีนั้น เมื่อรู้ว่าใครพูดผิดแสดงความเห็นผิดออกมาไม่ควรสนับสนุนอนุโลมตาม ถ้าจะคัดค้านต่อหน้าคนมาก ๆ จะทำให้อายหรือโกรธขัดเคือง ก็ต้องนิ่งเฉยเสียไม่สนับสนุน เอาไว้เมื่อมีโอกาสพบกันตัวต่อตัวแล้วแสดงน้ำใจหวังดี เตือนสติให้เขารู้ว่าการที่ออกความคิดความเห็นเช่นนั้น เป็นความเห็นผิดส่อนิสัยเลวทรามของตัวเอง ถ้าทำตามที่พูด หรือตามความเห็นที่แสดงมานั้นตัวเองก็จะเสื่อมความนิยมนับถือ จะได้ทุกข์

เมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ของกัลยาณมิตร ด้วยแสดงน้ำใจทางวาจาให้เห็นเช่นนี้แล้ว ถ้าหากเพื่อนเป็นคนดี มีอัธยาศัยรอบคอบรู้จักพิจารณาก็จะได้ความสำนึกตัวว่า เราทำผิดไป และรู้สำนึกผิดเพราะท่านผู้นี้เป็นกัลยาณมิตร มีความหวังดีอุตส่าห์ตามมาเตือนสติเราให้รู้

สำนึก แล้วก็เกิดความรักความนับถือไว้เนื้อเชื่อใจ เพราะป้องกันเขาให้พ้นทุกข์พ้นเสื่อม พ้นความเลวทรามต่ำช้า

ถ้าเขาพูดถูกพูดชอบเราก็ควรจะสนับสนุนทั้งต่อหน้าคน และลับหลังคน เพราะการสนับสนุนคำพูดที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นทางถูกนั้น ย่อมทำให้ผู้พูดมีกำลังใจที่จะปฏิบัติตามที่ตนพูดนั้นโดยมั่นคงและพากเพียรพยายาม ถ้าบุคคลพูดและทำดีตามที่พูดแล้วก็เป็นคนดีที่พร้อมทั้งความรู้และการกระทำ คนดีย่อมเป็นที่ต้องการปรารถนาของโลกมนุษย์ทั้งหลายที่มีความรู้ความฉลาดเพิ่มขึ้นนั้น ก็เพราะอาศัยการฟังคำแนะนำตักเตือนสั่งสอนของบัณฑิตสัตบุรุษ คือท่านผู้รู้ผู้ฉลาดในคดีโลกคดีธรรมถ่ายความรู้ความฉลาดไปไว้ในตน

เมื่อมีการพูด ก็จำจะต้องมีการฟัง การฟังนั้นที่จะให้บังเกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ก็ต้องตั้งใจฟัง เพื่อรู้เหตุผลแล้วนำเอามาประพฤติปฏิบัติแก้ไขตน การฟังจึงจะเป็นประโยชน์และคำพูดของผู้พูดด้วยเจตนาดีก็ไม่ไร้ผล.

คำพูดที่เปล่งออกมาโดยไม่ระมัดระวังแม้ว่าจะมีการตั้งใจดีก็มักจะไม่บังเกิดผล คือพูดไม่เหมาะแก่กาลเทศะ หรือพูดในเมื่อเขาไม่ตั้งใจฟัง ถ้าไม่มีผู้ตั้งใจฟังแล้ว ไม่พูดดีกว่า การพูดตาม ๆ กันไป เช่นมีเรื่องทะเลาะวิวาทบาดหมางเกิดขึ้นในชุมนุมชนเป็น ๒ ฝ่าย ผู้ที่ไม่ได้เห็น เป็นแต่ได้ฟังคำเล่าลือต่อ ๆ กันมา ทุกคนมีสัญชาตญาณรักความยุติธรรม เมื่อได้ฟังเสียงของผู้ออกความเห็นว่าผู้ใดประพฤติผิดธรรมอย่างไรแล้ว ก็มักจะมีใจเอนเอียงเกลียดชังฝ่ายนั้น และเข้ากับอีก

ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งรู้สึกตามคำที่เขาเล่าให้ฟัง ว่าเป็นฝ่ายที่ถูกเขาเบียดเบียน สัญชาตญาณของมนุษย์ ย่อมให้รู้สึกสงสารผู้ที่ถูกข่มเหงเบียดเบียน

การที่ปล่อยใจให้คล้อยตาม ลำเอียงไปตามคำพูด โดยขาดการยั้งคิดพิจารณาเหตุผลนั้นทำให้เกิดอคติ คือโมหาคติขึ้นโดยไม่รู้ตัว

เมื่อเกิดอคติขึ้นในใจแล้ว ก็มักจะพูดสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ตนเห็นว่าเป็นฝ่ายถูก ต้องการจะช่วย เมื่อความเห็นของคนแตกเป็น ๒ ฝ่าย ๒ พวกดังนี้แล้ว มีผู้ถือหางสนับสนุนทั้งสองฝ่ายแล้ว ความรุนแรงยั่วเย้าด้วยเหตุผล ทำให้เกิดความมุทะลุ ในที่สุดก็แตกสามัคคีกันใหญ่โตลุกลามออกไป

เพราะฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงห้ามความเป็นผู้ตื่นข่าว เมื่อมีข่าวอันใดเกิดขึ้นรู้สึกว่าเรื่องเช่นนี้ ถ้าเกี่ยวกับชาติก็เป็นการอับอายขายหน้าแก่คนทั้งชาติ เพราะเพื่อนร่วมชาติไปกระทำไม่ดี เช่นเบียดเบียนข่มเหงกันเอง เพราะลุอำนาจความโกรธหรือถือพวก การแตกแยกกันและประพฤติอยุติธรรมต่อกันนั้นเอง เป็นสิ่งที่น่าอับอายส่อความเลวทรามต่ำช้าแห่งจิตใจ เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะกระพือโหมให้อึกทึกครึกโครมไป เพราะเป็นเรื่องขายหน้า แต่เพราะมนุษย์ไม่ค่อยจะพิจารณาเหตุผลว่า การพูดไปนั้นจะเป็นคุณหรือโทษก็พูดตาม ๆ กันไป เรื่องสั้นกลายเป็นเรื่องยาว เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ ก่อให้เกิดความบาดหมางแตกสามัคคีคุกรุ่นพยาบาทจองเวรกัน

ความแตกสามัคคีเป็นความเสื่อมส่วนรวมของทั้งชาติ ความแตกสามัคคีจะเกิดขึ้นก็เพราะวาจาที่พูดกันเป็นสำคัญ

ถ้าพูดเป็นธรรมไม่ลำเอียง ก็ทำให้จิตใจของทุก ๆ คนมารวมอยู่ที่ผู้พูดด้วยความนับถือไว้เนื้อเชื่อใจ

ถ้าผู้พูดพูดด้วยจิตใจลำเอียงไม่เป็นธรรมแล้ว ผู้ฟังทุก ๆ คนที่รักความยุติธรรมก็ถูกเกลียดชัง แม้ว่าผู้พูดนั้นจะเป็นคนเคยตั้งอยู่ในยุติธรรมที่เห็นมาแล้ว แต่ถ้าพูดโดยไม่พิจารณา พูดด้วยอคติ ก็ทำให้เสื่อมค่าเสื่อมความนับถือไป

ข้อนี้จึงเป็นสิ่งที่ควรระมัดระวังมากต้องพูดให้เป็นธรรม คือไม่พูดด้วยความรักกัน ไม่พูดด้วยความโกรธเกลียดกัน ไม่พูดเพราะหลงเข้าใจผิด ไม่พูดเพราะกลัวเขาจะไม่มาเป็นพวกด้วย การพูดด้วยอคติที่เป็นการลำเอียงนั้นเป็นการทำลายประโยชน์ส่วมรวม

ถ้าได้เข้าใจเหตุผลดังนี้แล้ว เมื่อเหตุการณ์อันไม่พึงปรารถนาเป็นเรื่องที่น่าอับอายขายหน้าต่างชาติต่างภาษาเกิดขึ้นแล้ว ทุกคนไม่พูดถึงเรื่องเช่นนั้น แต่ติเตียนการทะเลาะวิวาททำร้ายกันเอง และถือหลักว่าคนที่ทะเลาะวิวาทบาดหมางกันนั้น จะว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายดีไม่ได้ ถ้าฝ่ายไหนดีสักฝ่ายหนึ่งเหตุการณ์ที่จะต้องทะเลาะวิวาทกันก็ไม่มี เพราะคนดีย่อมรู้จักยับยั้งรู้จักทำเหมาะสมแก่เหตุการณ์ ไม่ทำจนเกินพอดีแก่เหตุการณ์ไป ถ้าลงได้ทะเลาะกันทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างคนต่างด่าต่างคนต่างทุบตีกันแล้ว จะว่าใครดีกว่าใครหรือดีเท่ากันไม่ได้เลวด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย

เมื่อเป็นเช่นนี้เราจักต้องตำหนิติเตียนคนที่ทำเลวให้อับอาย-ขายหน้าแก่หมู่คณะแก่ประเทศชาติ

โดยวิธีนี้ คนที่ทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีใครได้รับการสนับสนุนสักฝ่ายเดียวถูกตำหนิติเตียนเกลียดชัง เพราะการกระทำเช่นนั้นทั้งหมด ก็จะทำให้ทุกคนระมัดระวังไม่ประพฤติเช่นนั้นอีก ถ้ายังมีคนถือหางถือพวกอยู่เป็นเขาเป็นเรากันอยู่แล้ว ความอาฆาตจองเวรกันแตกสามัคคีกันก็ไม่รู้จบ เรื่องแล้วไม่รู้จักแล้ว เป็นเชื้อเพลิงแห่งการอาฆาตพยาบาทอยู่ร่ำไป เมื่อมาประสบพบปะกันเข้าแล้ว ก็ก่อเรื่องวิวาทบาดหมางกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด

ผู้ที่เป็นบัณฑิตรู้เหตุผลทางเจริญทางเสื่อมตามเป็นจริงดังนี้แล้ว ย่อมรู้จักช่วยกันพูดให้เหตุการณ์สงบระงับ ตัดต้นเหตุ คือไม่เข้าด้วยกับใครทั้งนั้น ตำหนิติเตียนทั้งนั้นไม่เลือกว่าฝ่ายใด แม้ฝ่ายนั้นจะเป็นลูกเต้าหลานเหลนของตัวเอง ก็ไม่เข้าด้วย เพราะไปช่วยกันทำความเสื่อมเสียหาย ให้แก่เพื่อนร่วมชาติ

ถ้าเราทุกคนจะได้หยั่งเห็นเหตุผลตามเป็นจริงดังนี้แล้ว ช่วยกันระมัดระวังเหตุการณ์ที่น่าอับอายขายหน้าชาติ ก็จะไม่เกิดขึ้น

การพูด ก่อให้เกิดความสามัคคีก็ได้ให้เกิดแตกสามัคคีก็ได้ ให้รักก็ได้ ให้เกลียดก็ได้ทั้งนั้น และคำพูดย่อมส่อน้ำใจของผู้ที่พูด

ถ้าพูดหยาบคายออกมาก็ส่อนิสัยใจคอว่าเลวทรามหยาบคาย

ถ้าพูดปดออกมา ก็ส่อสัยใจคอว่าเป็นคนไม่มีความซื่อตรงสุจริต ไว้เนื้อเชื่อใจไม่ได้

ถ้าพูดยุยงให้เขาแตกสามัคคีกัน ก็ส่อนิสัยเลวทรามไม่รักสงบ เพราะความสงบขึ้นอยู่กับความสามัคคีปรองดองกัน คนที่ชอบยุให้

เขาแตกกันนั้นเป็นมนุษย์ที่ไม่พึงปรารถนา เพราะเป็นผู้ทำลายความสงบ ก่อความยุ่งยากให้เกิดขึ้น คนดีคนรักสงบเขารังเกียจเกลียดชังเขาไม่คบ

ถ้าพูดเพ้อเจ้อไม่เป็นประโยชน์ตนและท่าน เช่นตลกคะนองหยาบโลนด้วยความคะนอง ก็ส่อนิสัยว่าเป็นคนเหลาะแหละเหลวไหล ถ้าไปพูดให้เด็กฟัง เด็กก็จะติดคำหยาบคะนองไปเป็นนิสัย ถ้าพูดให้ผู้ใหญ่ฟัง ผู้ใหญ่ที่เป็นคนมียางอายรังเกียจ ก็จะดูถูกดูหมิ่นเป็นคนเลว เป็นการประจานตัวเองทั้งนั้น

วาจาเป็นเครื่องประกาศตัวผู้พูดให้ผู้ฟังเห็นว่าเป็นคนเช่นไร เพราะฉะนั้นคำพูดที่จะหลุดออกมาจากปาก จึงต้องกลั่นกรองด้วยปัญญาพิจารณาเสียก่อนว่า ถ้าพูดไปแล้วจะทำให้เกิดความรักนับถือในตน หรือจะทำให้ชนทั้งหลายเกลียดชังตน เมื่อรักจะให้ชนทั้งหลายนับถือตน ก็ต้องเว้น ไม่พูดถ้อยคำที่เขาจะเกลียดชังดูถูกดูหมิ่น พูดเป็นธรรมพูดยุติธรรม ไม่เข้าใครออกใครและไม่เกรงใจใคร พูดตามที่ถูก แม้ว่าจะขัดใจคนบางคน แต่ว่าคนที่รักยุติธรรม ย่อมยินดีนับถือ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่พูดด้วยใจอันเที่ยงตรงยุติธรรมไม่กลัวภัยอันตรายนั้นแล จัดว่าเป็นผู้กล้าพูดในทางที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่โลก

การพูดประจบ เพื่อให้เป็นที่ถูกใจท่านผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งจะให้ความดีความชอบแก่ตนได้นั้น ถ้าประจบสนับสนุนในการที่เป็น

ธรรมและเป็นประโยชน์แก่หมู่คณะเป็นส่วนรวม ก็ไม่มีใครตำหนิติเตียนได้ เพราะเป็นการให้กำลังใจแก่ท่านที่เป็นผู้ใหญ่ เพราะคนเรานั้นยิ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่มีภาระธุระมาก ต้องรับผิดชอบในสุขทุกข์ของคนมาก ต้องแบกภาระมาก ถ้าไม่มีคำสรรเสริญยกย่องเยินยอให้กำลังใจแล้ว ก็มักจะท้อถอย เราจึงต้องให้กำลังใจ ด้วยการเยินยอยกย่องผู้กระทำความดี

แต่ผู้กระทำอยุติธรรมนั้น ไม่ควรยกย่องสรรเสริญ เช่นผู้ประพฤติอยุติธรรมลำเอียง เลี้ยงแต่พวกพ้องวงศ์ญาติของตนให้ได้ดี ส่วนคนอื่นดูเหมือนจะไม่ใช่ญาติไทยด้วยกัน ไม่เหลียวแล ควรจะได้บาท ได้เพียงสองสลึงหรือสลึงเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้คนที่จะทำความดีด้วยความรักชาติก็เสื่อมกำลังใจ คนที่พูดสนับสนุนผู้ประพฤติอยุติธรรมเช่นนั้น ก็กลายเป็นคนประจบสอพลอ เพื่อเห็นแก่ตนหาได้เห็นแก่ความยุติธรรมไม่ จึงเป็นที่รังเกียจเกลียดชังของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย

แต่คนที่ยกย่อง สรรเสริญท่านผู้ ประพฤติเป็น ธรรม เที่ยง ตรง ยอมสละทุกอย่างเพื่อประโยชน์ส่วนรวมแก่ประเทศชาตินั้น ผู้ใดไปเกลียดชังผู้นั้นก็อยุติธรรมเอง เพราะเขาทำถูกหน้าที่ของเขา หากตนเองเป็นผู้กระทำความเจริญ ถ้ามีใครรู้คุณทำความดีของตนมาสนับสนุนยกย่องตนก็คงจะมีกำลังใจในการที่จะทำความดีแก่ส่วนรวมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่เขายกย่องสรรเสริญผู้อื่นที่ทำความดีเป็นส่วนรวม ก็ไม่ควรจะเข้าใจว่า เขาประจบสอพลอ *ความรู้ความ*

หมายของคำว่า ประจบสอพลอ คือส่งเสริมสนับสนุนผู้อธรรม หรือชักนำผู้ประพฤติเป็นธรรม ให้ออกนอกทางไป โดยเหตุผลหรือลิ้นลมของตน เช่นนี้จัดเป็นประจบสอพลอชั้นนำไปในทางเสื่อม

วาจาประจบสอพลอเช่นนี้ ควรต้องระมัดระวังเพราะเป็นไปเพื่อความเสื่อมเสียอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ

ท่านว่าผู้ใหญ่บางคนที่มีน้ำใจซื่อตรงสุจริต มุ่งดีต่อชาติต่อพระศาสนาเป็นส่วนรวมนั้น มักจะขาดความเฉลียว มีแต่ความฉลาดในเหตุผลว่า ทำอย่างนี้ เป็นความเจริญ ทำอย่างนี้เป็นความเสื่อม หรืออุปสรรคแห่งความเจริญเข้าแล้ว จะต้องแก้ไขอย่างนี้ แต่การที่จะทำงานทุกอย่างอันเป็นวงงานใหญ่นั้น ต้องใช้คนมากเมื่อผู้ใดเป็นผู้เฉลียวฉลาดใช้คล่องแคล่วถูกใจทันใจแล้วก็ชอบใจ

คนที่ถูกใจชอบใช้นั้นแหละ พูดอะไรมักจะทำให้เชื่อง่าย ถ้าคนนั้นเป็นคนเที่ยงตรงยุติธรรม ไม่เกียดกันอิจฉาริษยาผู้อื่น ไม่มุ่งดีเฉพาะตนหรือไม่มุ่งจะข้ามหัวเพื่อน แล้วพูดไปตามความตรงความยุติธรรม ทำให้ผู้ใหญ่เชื่อถือและไว้วางใจ ผู้น้อยอื่น ๆ ที่ทำงานร่วมกันก็ปลอดภัย

ถ้าผู้ที่ท่านเชื่อถือเพราะมีความเฉลียวฉลาดไหวพริบดีนั้นเป็นคนที่เห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่พวกของตัวในวงแคบ ๆ แล้ว คิดจะกำจัดคนอื่นที่ไม่ใช่พวกเสียทั้งหมด เอาพวกของตัวเข้าไว้เพื่อคุมอำนาจแล้ว ก็ย้อมน้ำใจท่านผู้ใหญ่ด้วยความสรรเสริญเยินยอให้หลงเคลิบเคลิ้ม เชื่อตาม ทำตามตนไปในทางที่ผิด เพราะเชื่อแล้วก็ขาดความเฉลียว เช่นนี้เท่ากับทำลายต้นโพธิ์ต้นไทร ซึ่งมีร่มเงาเป็นที่

อาศัยของสกุณชาติทั้งหลาย เพราะเมื่อผู้ใหญ่ทำผิดแล้ว ความเสียหายอันเป็นเครื่องทำลายประโยชน์ส่วนรวมก็ย่อมมีมาก

เพราะฉะนั้น ผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำคนทั้งหมู่รับผิดชอบภาระอันใหญ่ จึงต้องระมัดระวังด้วยความเฉลียวใจว่า *"สัญชาตญาณของมนุษย์นั้น ย่อมต้องการจะเด่น เมื่อมีทางที่จะเด่นได้แล้ว บางคนก็หาคำนึงถึงความยุติธรรมไม่ มักจะปิดทางคนอื่นที่เขาควรจะเด่นให้เขาชะงักเสียแล้วตนเข้าตะครุบเอาเสียก่อน"* ดังนี้ก็มี

เมื่อท่านยอมตามในทางที่ไม่ชอบธรรมแล้วท่านก็เป็นผู้ประพฤติอยุติธรรมโดยโมหาคติ กระทำให้เสื่อมกำลังใจของผู้ฉลาดและมีความเพียร มีความตั้งใจดีที่จะทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ ความแตกสามัคคีกัน จะเกิดก็เพราะวาจาที่พูด พูดสนับสนุนผู้ใหญ่ ยอผู้ใหญ่ให้เคลิบเคลิ้มแล้วก็ทำผิดไป เป็นการทำลายผู้ใหญ่ให้เสื่อมความนับถือ ถ้าผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้นำเข้าใจผิดทำผิดเสื่อมความนับถือไป ผู้ที่ผู้ใหญ่ยกย่องเข้าไว้ทั้งหมด ก็เป็นบุคคลที่หมดราคาเพราะคนทั้งโลกที่เขามีปัญญาตาใจ เขามองเห็นว่ายกคนผิด เลี้ยงคนผิด เขาก็หมดความเชื่อถือไว้วางใจผู้ที่ขึ้นไปโดยผิดนั้นแล เป็นที่ดูถูกดูหมิ่นฝ่ายผู้ที่ถูกควรจะได้ขึ้นไม่ได้ขึ้น ก็ไม่ได้ทำประโยชน์เท่าที่เขาสามารถจะทำได้

คำสรรเสริญเยินยอเป็นคุณที่ทำให้เกิดกำลังใจ เป็นดุจของหวานที่มีรสโอชา แต่ในด้านหนึ่งก็แสลงลมด้วย คือทำให้ลมกำเริบทำให้มึนชาทำอะไรผิดไปได้ เพราะฉะนั้นผู้ใดเป็นผู้ใหญ่จำต้องระมัดระวังคำยกย่องสรรเสริญเยินยอของผู้อื่น ให้เฉลียวใจรู้ทันว่านี่เขา

ยกยอโดยมีเหตุผลมุ่งให้เรามีกำลังใจ หรือเขายอเพื่อจะประจบเราให้เกิดความรักความชอบ แล้วจะได้เข้าชิดสนิทสนม หาโอกาสดี หาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเอาพวกพ้องของตัวเข้ามาเป็นพรวน ทำให้ประพฤติอยุติธรรมโดยไม่รู้ตัว

ถ้าได้ยั้งคิดพิจารณา คือมีความระมัดระวังคำพูดของผู้อื่นดังนี้แล้ว แม้คำยอนั้นจะมาโดยบริสุทธิ์ใจหรือมาโดยใจที่เคลือบแฝงประโยชน์ของตัวเข้าไว้ ก็ย่อมรู้ทัน ไม่หลงในคำสรรเสริญเยินยอจนถึงกลายเป็นคนบ้ายอ เมื่อเป็นเช่นนี้ ตนก็ไม่มีทางที่จะทำผิด เพราะคำยอ.

คำว่า ระวังวาจา คือระวังปากนั้นไม่ใช่เพียงระวังปากของตนเอง ที่จะพูดมิให้เกิดพิษร้ายขึ้น แต่ต้องระวังปาก คือระวังคำพูดของผู้อื่นที่เขามาพูดกรอกหูเราด้วย อย่าให้คำพูดของเขามาเป็นเครื่องพัดหัวใจเราให้แปรปรวนไป ท่านว่าลมพายุนั้นพัดเคหสถานบ้านเรือนปราสาทราชวังพังได้หมด แต่ไม่สามารถจะพัดหัวใจของคนให้เอนเอียงได้ ส่วนลมปากนั้นสำคัญที่สุด ไม่สามารถพัดต้นไม้ต้นไล่ให้หักโค่น แต่สามารถพัดหัวใจคนให้นับถือลำเอียง ให้ประพฤติผิดธรรมหรือให้ประพฤติชอบธรรมก็ได้ทุกอย่าง

ด้วยเหตุนี้แหละ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงสอนให้ระวังวาจา คือคำพูดของคนอื่น ให้พูดด้วยใจเป็นกุศล ให้หยั่งเห็นถ้อยคำของผู้อื่นที่พูดออกมาว่าพูดด้วยใจเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เป็นกุศลคือมุ่งดีปรารถนาความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น เป็นอกุศลคือมุ่งร้าย หรือเพ่งเล็งเอาแต่ได้ของตน คนอื่นเสียหายป่นปี้ช่างมัน ถ้า

หยั่งใจตัวเองได้ว่าเราพูดด้วยใจเป็นกุศล ควรพูด ถ้าหยั่งรู้ใจผู้อื่นที่พูดออกมาว่าพูดด้วยใจเป็นกุศล คือพูดด้วยเมตตากรุณาพูดด้วยความยุติธรรม ก็ควรจะถือเอาเป็นหลักพิจารณาปฏิบัติโดยสมควร ประพฤติปฏิบัติดั่งนี้แล ชื่อว่าสำรวมระวังวาจา

วาจาที่บุคคลสำรวมระวังแล้ว ย่อมให้สำเร็จประโยชน์ คือ รักษาสามัคคีไว้ สร้างความรักความนับถือ สมานบุคคลผู้ร้าวฉานจะแตกสามัคคีกันให้กลับสามัคคีกัน เป็นเหตุให้ร่วมจิตร่วมใจกันทำการที่เป็นประโยชน์

วาจาที่เป็นอรรถเป็นธรรมเป็นสุภาษิตนั้น ท่านแสดงลักษณะไว้คือ

๑. เป็นวาจาจริง
๒. พูดด้วยเมตตา
๓. พูดเหมาะแก่กาลเวลา
๔. ไม่เป็นที่ติเตียนของวิญญูชนทั้งหลาย

ถ้าแม้ว่าคำพูดใดจะเป็นประโยชน์บ้างในบางโอกาส แต่เป็นที่ตำหนิติเตียนของวิญญูชนผู้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว วาจานั้นก็ไม่ใช่วาจาที่สมควรจะพูดโดยส่วนเดียว เช่น พูดด้วยโทสะเจือเมตตา เมตตานั้นดี แต่เพราะมีความขัดใจ เมื่อพูดในเวลาที่กำลังขัดใจ คำพูดแทนจะไพเราะ ชื่นอกชื่นใจ แก่ผู้ฟังให้ผู้ฟังหยั่งเห็นความดีก็กลายเป็นระคายใจกระทบกระเทือนใจ ทำให้ใจคอหดหู่ห่อเหี่ยว ไม่เบิกบานไม่อาจหาญ

ถ้าพูดด้วยเมตตาล้วน ๆ ไม่เจือความขุ่นเคืองขัดใจแล้ว ย่อมไพเราะเป็นอรรถเป็นธรรมทำให้เกิดความนับถือผู้พูด วาจาของโทณ-พราหมณ์ซึ่งกล่าวแก่กษัตริย์และพราหมณ์ เจ้าพระนครทั้งหลาย ที่มาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุที่กรุงกุสินารา เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาปรินิพพานแล้ว มัลละกษัตริย์เจ้าพระนครกุสินารา ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จแล้ว รวบรวมพระบรมธาตุไว้เสียทั้งหมด กษัตริย์และพราหมณ์เจ้าพระนครทั้งหลาย ที่นับถือพระพุทธศาสนา ส่งทูตและกองเกียรติยศไป ขอส่วนแบ่งพระบรมธาตุ มัลละกษัตริย์ถือว่าพระบรมศาสดาเสด็จมาปรินิพพานในกรุงกุสินารา ก็คงมุ่งจะประทานพระบรมธาตุให้ จึงยังไม่ทรงยอมแบ่ง

ในอีกด้านหนึ่งอาจทรงดำริโดยรอบคอบว่า ถ้ากษัตริย์เจ้านครที่นับถือพระพุทธศาสนา เคารพในพระบรมศาสดามาขอส่วนแบ่ง ก็ให้ ๆ ไป ส่วนที่แบ่งให้ไปนั้นก็จะไม่เสมอกันไม่เท่ากัน จะมีเสียงครหาติเตียนเกิดขึ้นอีกและถ้าเกี่ยวกับประเทศมหาอำนาจแล้วก็อาจจะเป็นภัยได้ เพราะฉะนั้น จึงทรงประวิงเวลา รอให้กษัตริย์หรือประเทศทั้งหลาย ที่นับถือพระพุทธศาสนาส่งทูตมาขอ ส่วนแบ่งพร้อมกันแล้ว จัดการแบ่งโดยสามัคคีธรรม ให้ได้ส่วนเสมอกัน หากจะมีใครมาขอภายหลัง ก็จะได้มีข้ออ้างว่า ได้ประชุมพร้อมกันด้วยรอเวลาพอสมควรแล้ว เมื่อมาพร้อมกันก็ประชุมพร้อมกัน แบ่งส่วนกันไปเรียบร้อยแล้ว ไม่มีส่วนแบ่งที่จะเหลือให้อีก ข้อครหาติเตียนหรือใครที่จะทำตนให้เป็นศัตรูยกกองทัพมารบ ก็จะไม่มี หาก

จะมีกษัตริย์ทั้งหลายที่ได้รับส่วนแบ่งไป ก็คงจะช่วยเหลือรักษาความยุติธรรม

เมื่อมัลละกษัตริย์ยืนยันไม่ยอมแบ่ง ก็ทำให้เกิดความตึงเครียดในใจของผู้แทนประเทศนั้น ๆ จะทำให้เกิดสงครามสัมปหารเกิดขึ้น ท่านโทณพราหมณ์เห็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าไม่เป็นที่ไว้วางใจ เกรงจะเกิดสงครามขึ้นในกรุงกุสินารา จึงได้กล่าววาจาเป็นอรรถเป็นธรรม แสดงเหตุผลให้กษัตริย์และผู้แทนประเทศทั้งหลายเหล่านั้นฟังว่า

พระบรมศาสดาของเราเป็นขันติวาที สรรเสริญความอดทนต่อกำลังกิเลส และความลำบากตรากตรำทั้งหลาย ไม่ทรงสรรเสริญความประปฤติตามอำนาจกิเลส การที่กษัตริย์เจ้าพระนครทั้งหลายส่งทูตานุทูตมาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ก็ด้วยความเคารพนับถือ มุ่งจะนำพระบรมธาตุไปบรรจุพระสถูปไว้เป็นที่สักการบูชา เพื่อเป็นบุญเป็นกุศลแก่ผู้เคารพบูชา เมื่อเป็นเช่นนี้เราควรจะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ คือเคารพต่อขันติธรรม และพระองค์ทรงสรรเสริญสามัคคี ความพร้อมเพรียงกันในทางที่ชอบ

เพราะฉะนั้น ขอทูตานุทูตผู้แทนกษัตริย์เจ้าพระนครทั้งหลายจงพร้อมเพรียงสามัคคีกัน แบ่งปันส่วนพระบรมสารีริกธาตุโดยสม่ำเสมอกัน เพื่อนำไปสร้างพระเจดีย์บรรจุไว้เป็นที่สักการบูชาทั่วไป

ทูตานุทูตและมัลละกษัตริย์ผู้ครองกรุงกุสินาราได้ฟังสุนทรวาจาของโทณพราหมณ์ แล้วเกิดความเลื่อมใสนับถือ เห็นว่าเป็นวาจาที่เป็นสุภาษิตมีเหตุผล จึงอนุโลมตาม ตั้งให้ท่านโทณพราหมณ์

เป็นผู้ตวงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแจกกัน พระบรมสารีริกธาตุจึงแพร่หลายไปในประเทศต่าง ๆ ประดิษฐานไว้เป็นที่เคารพบูชา มีความสามัคคีเกิดขึ้น

ทำให้เห็นอานุภาพแห่งธรรมะ คือขันติและสัจจะ พูดให้เขาอดทนต่อกำลังความโกรธ คือการเอาแต่ใจของตน พูดให้เขาเห็นอานิสงส์ของความสามัคคี ให้เห็นโทษของความแตกสามัคคีจัดเป็นวาจาที่เป็นสุภาษิต โทณพราหมณ์จึงได้รับยกย่องนับถือว่า เป็นบัณฑิตผู้มีวาจาเป็นเอกควรแก่ความนิยมยกย่องให้ปรากฏ ในพุทธบริษัทตลอดมาจนทุกวันนี้

เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายที่รู้ว่าปากของเราเป็นสิ่งสำคัญ เป็นทางเข้าแห่งอาหาร เป็นทางออกของวาจา วาจาที่เปล่งออกมา นั้น ถ้าไม่ระมัดระวังแล้วพูดไป มักจะเป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ จึงควรระมัดระวังวาจาของตน พูดด้วยปัญญา อย่าพูดด้วยโมหะ พูดด้วยใจเป็นกุศล อย่าพูดด้วยใจเป็นอกุศล พูดด้วยปัญญานั้น คือพิจารณาทางได้ทางเสียที่จะเกิดขึ้นเพราะวาจาที่พูดออกไปเสียก่อน เห็นว่าพูดไปแล้วเสียประโยชน์ตน เสียประโยชน์ผู้อื่นแล้วไม่พูด

เห็นว่าตนได้ประโยชน์ หรือผู้อื่นได้ประโยชน์ หรือได้ทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่มีใครเสียหาย พูดไปเป็นคุณจึงพูด

ถ้าผู้นับถือพระพุทธศาสนาพูดด้วยปัญญาดังนี้ทั่วกันแล้ว ความบาดหมางแตกสามัคคีกันในครอบครัว ในหมู่คณะ ในวงศ์สกุล ในประเทศชาติ จะไม่มี วาจาเป็นสุภาษิตชวนให้เกิดความรักความเคารพนับถือกัน

เพราะฉะนั้น ท่านผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ปกครองบังคับบัญชา ตั้งแต่ชั้นหัวหน้าแผนกขึ้นไป จึงควรอบรมสั่งสอนคนในบังคับของตนเพื่อให้สำรวมระวังวาจาที่จะพูด ให้รู้จักพูดให้เป็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ให้ตนเป็นที่รักที่นับถือของชนทั้ง-หลาย ให้ชนนับถือกันสามัคคีกัน ตามโอวาทคำสอนของพระบรมศาสดาจารย์ดังแสดงมา ด้วยประการฉะนี้

ไม้อ่อนดัดง่าย

คำว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย" เข้าใจว่าเป็นภาษิตที่เจนหูอยู่ทั่วไป ทั้งความหมายก็บ่งชัดตามพยัญชนะ และมีภาษิตข้อความคู่กันก็คือ "ไม้แก่ดัดยาก" ที่ยกขึ้นว่าเป็นภาษิต ก็หมายเป็นข้อเตือนใจให้สำนึกในความหมายของถ้อยคำ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามถ้อยคำ ก็มีความชัดแล้วว่าธรรมดา ไม้อ่อนที่เกิดใหม่หรือแตกเป็นแขนงออกใหม่ ย่อมจะดัดแปลงหรือโน้มน้อมไปได้ง่ายตามต้องการ ที่จะให้คงรูปลักษณะอย่างไรในขณะเป็นไม้แก่ เพราะความอ่อนของไม้นั้น ๆ ไม่ลำบากเหมือนไม้ที่เป็นลำต้นแก่หรือแขนงแก่ จะดัดน้อมได้ยาก เพราะมีความแข็งมากแล้ว หากฝืนดัดเร่งเกินไป อาจหักรานถึงเสียประโยชน์ก็ได้ เพราะความอ่อนจึงดัดง่ายสะดวกตามความต้องการนี้แล แม้เหล็กหรือโลหะอื่นซึ่งเป็นธาตุแข็ง ก็ยังอ่อนเพราะไฟเผารน ทำให้ดัดแปลงรูปลักษณะได้ตามปรารถนาเหมือนกัน

ไม้อ่อนดัดง่าย เป็นความจริง ที่ยากจะหาข้อค้าน เป็นเครื่องเตือนใจให้นำมาเทียบกับของอ่อนประการอื่น ๆ ซึ่งจะดัดแปลงแก้ให้เป็นลักษณะต่าง ๆ ตามปรารถนาอย่างง่ายสะดวกเช่น

เดียวกัน แต่เมื่อง่ายในส่วนที่ต้องการดัดให้เป็นอย่างไร ก็ย่อมง่ายในส่วนที่ไม่ต้องการเหมือนกัน ฉะนั้นเพื่อให้ภาษิตนี้ได้ผลสมกับที่ท่านกล่าวเป็นเชิงเปรียบเทียบ ให้เห็นว่าเช่นเดียวกับการฝึกฝนอบรมเด็ก จึงนำมาตั้งเป็นหัวข้อบรรยายความต่อไป

เด็กของเราท่านเปรียบเช่นเดียวกับไม้อ่อน จะฝึกหัดอบรมสั่งสอนให้โน้มเอียงอัธยาศัยไปในทางไหน ย่อมทำได้ง่าย เพราะนิสัยความรู้สึกนึกคิดยังอ่อน ส่วนนี้เป็นการเรียนรู้สภาพอัธยาศัยของเด็กในเบื้องต้น คือเด็กเป็นฝ่ายที่ควรจะได้รับการฝึกหัดอบรมอย่างดีที่สุด จะเพิกเฉยละเลยมิได้ เพราะกำลังมีอัธยาศัยไร้เดียงสา อ่อนในความสำนึกตน แต่ยังไม่สำคัญเหมือนผู้ใหญ่ ซึ่งจะเป็นผู้อบรมฝึกปรืออัธยาศัยเด็ก ไม้อ่อนดัดง่าย จึงไม่เพียงเป็นคำเปรียบเทียบกับเด็กเท่านั้น ยังมีนัยเตือนสติผู้ใหญ่บิดามารดาเป็นต้นอีกชั้นหนึ่งด้วย ว่าควรรีบเร่งฝึกฝนอบรมดัดนิสัยลูกหลานเสียแต่ยังเยาว์ ซึ่งกำลังเปรียบเหมือนไม้อ่อน และจะดัดอย่างไร จะให้โน้มเอียงเติบโตติดอัธยาศัยไปในทางไหน ก็ควรมีแผนการเตรียมไว้ ให้พร้อมเพราะเด็กจะเติบโตขึ้นทุกวันคืน จะคอยเรียนแบบจากสิ่งที่พบเห็นอยู่รอบตัวเป็นลำดับมา อายุของเด็กไม่อ่อนแอรอคอยเวลาตรึกตรองของผู้ใหญ่อยู่ที่เดียว ต้องเจริญวัยใหญ่กล้าขึ้นตามวันเวลาเสมอไป

ขณะที่พวกผู้ใหญ่มัวโต้แย้งในวิธีการฝึกฝนเด็กบ้าง เปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการฝึกฝนเด็กบ้าง เปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการฝึกฝนอบรม ตัดส่วนนั้นออก เพิ่มส่วนนี้เข้าแทน กำลังวุ่นตระเตรียม

อยู่บ้าง หรือเพิกเฉยเลยละ เพราะมุ่งในทางกิจการ ส่วนอื่นซึ่งเห็นว่าสำคัญกว่าเสียบ้าง เหล่านี้ เด็กก็ค่อยเจริญเติบโตทยอยกันขึ้นมาทุกระยะเวลา และไม่เจริญเพียงชีวิตร่างกายเท่านั้น อาการต่าง ๆ ของพวกผู้ใหญ่ที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ก็แสดงออกมาให้เห็นตัวอย่างอบรมฝึกสอนเป็นเหมือนดัดอัธยาเขาไปในตัวด้วย โดยผู้ใหญ่มักจะเผลอไม่ทันนึกเสมอ

ผู้ใหญ่ที่จะปกครองทรัพย์สมบัติตลอดวงศ์ตระกูลของเราต่อไปนั้น ก็คือเด็กที่กำลังเป็นทารก อยู่ในอ้อมอกมารดาเวลานี้นั่นเอง เราต้องการรักษาทรัพย์สมบัติตลอดวงศ์ตระกูลให้เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปนั้น ก็ชอบแล้ว แต่ถ้าไม่พยายามอบรมฝึกสอนเตรียมหาตัวผู้จะปกคลองไว้แต่เสียเวลาปัจจุบันนี้ จะไม่ได้ผลสมปรารถนาเลย ไม้แก่ดัดยากเป็นข้อค้านอยู่แล้ว เด็กในวันนี้ คือผู้ใหญ่ในวันหน้า ผู้ใหญ่ในวันนี้จึงควรรีบดัดไม้อ่อนคือเด็กของตนเสียแต่วันนี้ ให้ได้เค้าโครงตามต้องการเตรียมพร้อมไว้

วิธีการฝึกหัดอบรมเด็ก ไม่ใช่เพียงแต่คอยส่งเข้าโรงเรียนอย่างที่ทราบกันทั่วไป กว่าที่เด็กจะมีอายุพอส่งเข้าโรงเรียนได้นั้น เด็กก็ได้รับการฝึกหัดอบรมนิสัยใจคอจากบิดามารดามามิใช่น้อยแล้ว ยิ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า มารดาบิดาเป็นอาจารย์คนแรกของบุตรธิดาดังนี้ ก็หมายว่า เด็กย่อมได้รับการอบรมฝึกสอนมาแต่สายเลือดทีเดียว

ความประพฤติปฏิบัติตลอดกิริยามารยาทของบิดามารดาตามปรกติทุกวันนั้น เป็นบทเรียนฝึกหัด อบรมบุตรธิดาอย่างสำคัญ

ยิ่ง เหมือนกล้องถ่ายภาพ ย่อมติดภาพที่อยู่เบื้องหน้าในระยะพอดีเท่าเทียมกันหมด ทั้งภาพที่ต้องการและไม่ต้องการ การกินอยู่หลับนอน กิริยามารยาท สถานบ้านเรือนตลอดอาชีพ ที่บิดามารดาประพฤติอยู่เป็นปรกตินั้นแล เด็กจะคอยจดจำนำมาเป็นแบบสำหรับทำตามอยู่ทุกอย่าง อัธยาศัยทั้งที่ดีงามและที่ไม่ดีงามของฝ่ายผู้ใหญ่ที่แสดงปรากฏให้เด็กเห็นนั้น เป็นการฝึกสอนดัดนิสสัยเด็ก ให้จดจำอย่างง่ายที่สุดโดยขาดความระวังของผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่คอยประพฤติในสิ่งที่เลวทรามต่ำช้าผิดศีลธรรมอยู่เสมอ จะไม่น่าสงสารเด็กที่ได้ผู้ฝึกหัดอบรมที่เลวเช่นนี้ ทั้งที่ปากก็พร่ำว่า รักลูกดังแก้วตาบ้าง และเด็กที่เติบโตมาด้วยการดัดที่เลวเช่นนี้ จะเหมือนป้ายโฆษณาความเลวทรามของผู้ฝึกหัดอบรมคือผู้ใหญ่ชั้นบิดามารดาจนตลอดชีวิตของเด็กทีเดียว

ได้ทราบจากท่านแม่บ้านผู้หนึ่งว่า ได้นำเด็กชายอายุเพียง ๔ ขวบมาอุปถัมภ์เลี้ยงดู จากถิ่นตำบลที่ชาวบ้านมีนิสัยดุร้าย ชอบทุบตี ฆ่าฟันกันเสมอ เวลานี้เด็กนั้นอายุได้ ๒๐ ปีเศษแล้ว ทั้งที่อบรมด้วยคุณงามความดีของตระกูลเป็นประจำ ทั้งให้การศึกษาวิทยาการพอสมควร นิสัยลักษณะอื่น ๆ นับว่าพอใช้ได้ แต่นิสัยโกรธง่ายใจน้อยฉุนเฉียว ยังอบรมไม่หาย แม้เจ้าตัวเขาเองก็เสียใจในนิสัยเช่นนี้ อย่างนี้ก็ต้องนับว่าอาจารย์คนแรก คือ บิดามารดาได้อบรมมาแน่นหนาเสียก่อนแล้ว จึงยากจะแก้คืนให้ฟื้นดีได้

ในเรื่องการฝึกหัดอบรมนี้ ผู้ใหญ่ชั้นบิดามารดา ปู่ย่าตายาย มักจะไม่ยอมย้อนมาดูตนเองบ้างคอยแต่ซัดโทษเด็กอยู่เสมอ

ว่าเด็กโง่ เด็กดื้อ ว่ายากสอนยาก ถ้าเด็กสามารถย้อนถามว่า ความโง่ ความดื้อ ว่ายากสอนยากนั้นใครสอนให้เขาจำมาจะว่าอย่างไร เพราะเด็กเป็นเพียงผู้คอยรับฝึกหัดจากผู้ใหญ่ นิสัยใจคอเด็กเป็นไปในทางไรนั้น ย่อมอยู่ที่ผู้ใหญ่ผู้ฝึกหัดต่างหาก ไม่ควรจะหาทางแก้ตัวกับเด็กเช่นนี้ เด็กที่เติบโตได้รับการศึกษาพอสมควร ย่อมมีสติปัญญาย้อนพิจารณาดูการอบรมสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีบิดามารดาเป็นต้นได้ตามสามารถ เมื่อผู้ใหญ่วางแผนการอบรมอย่างเลว คือประพฤติตัวเองในทางเสเพล เช่นเป็นนักเลงอบายมุขกล่าวคำหยาบคาย ทะเลาะวิวาท ให้เป็นตัวอย่างตำหูตำตามาแต่อ้อนแต่ออก ยังจะคอยทวงบุญคุณให้เด็กเคารพนับถืออยู่อีกหรือ

ทางพระศาสนา ยกย่องบิดามารดาว่าเป็นบุพการี คือมีอุปการคุณแก่บุตรธิดามาก่อนนั้น ได้แก่ก่อกำเนิดให้เกิดมีชีวิตร่างกายมา ตอน ๑ อุปการะเลี้ยงดูอบรมฝึกสอนในระยะเติบโตอีก ตอน ๑ ตอนให้กำเนิดเป็นการสุดวิสัยที่จะอบรมแก้ไขได้ ตามปรารถนา แต่ตอนอุปการะเลี้ยงดูอบรมฝึกฝนนี้ ควรถือเป็นหน้าที่อย่างสำคัญยิ่ง ที่จะต้องประพฤติตนของตนให้เจริญด้วยคุณธรรมความดี รักลูกรักหลานมากเท่าใด ก็ควรตั้งตนไว้ในความดีจนสุดสามารถเท่านั้น อย่าให้ลูกหลานได้ยินตัวอย่างที่เลวทราม ตามลักษณะอบายมุขด้วยเห็นแก่ความสนุกเพลิดเพลินของตัวเอง ถ้าฝ่ายบุพการีประพฤติบกพร่องในหน้าที่ ผู้อบรมด้วยคุณความดีแล้ว ความเป็นบุพการีก็บกพร่องไปด้วย บุญคุณที่มีแก่บุตรธิดาก็อาจลดจำนวน

เหลือน้อยเต็มที ควรกระดากใจที่จะทวงบุญทวงคุณจากบุตรธิดา เพราะหน้าที่ของตนบกพร่องอยู่มากเหมือนกัน บุพการีผู้ทำอุปการคุณมาก่อน เป็นหน้าที่ของบิดามารดา กตัญญู รู้คุณท่าน กตเวที ตอบแทนพระคุณนี้เป็นหน้าที่ของบุตรธิดา ย่อมหาผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่ายให้ดีสมกันทั้ง ๒ ฝ่ายได้ยากท่านจึงว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก คือยากที่คุณธรรม มิใช่ยากที่ตัวบุคคล

เพราะฉะนั้น ผู้ใหญ่คือผู้ที่อยู่ในฐานะบิดามารดา ปู่ ย่า ตายาย หรือผู้ใหญ่ในฐานะตำแหน่งการงาน ควรสำนึกถึงภาษิตว่า ไม้อ่อนดัดง่าย ให้เป็นข้อเตือนใจสำหรับตนเองไว้เพราะผู้อ่อนเช่นดังไม้อ่อนนั้น มีหลายชนิด โดยตรงได้แก่เด็กผู้อ่อนเดียงสา โดยอ้อมได้แก่ผู้อ่อนศิลปวิทยาความรู้ ผู้อ่อนด้วยสติปัญญา ผู้อ่อนในทางทรัพย์สมบัติ ผู้อ่อนในหน้าที่การงาน ผู้อ่อนเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องรับการฝึกฝนอบรมกันตลอดกาล ไม่มีเวลาหยุดพักผ่อนการดัดแปรแก้ไขได้เลย ด้วยสิ่งแวดล้อมที่จะชวนผู้อ่อนให้นิยมติดนิสัยไปในทางเสื่อมทราม มีทั้งในบ้าน นอกบ้านเข้ามาช่วยดัดได้ทั้งทางหู ทางตา ทางปาก ทางร่างกาย ตลอดทางจิตใจ เมื่อได้เริ่มต้นวางระเบียบการดัดไม้อ่อนคือเด็กในตระกูล หรือเด็กในหน้าที่การงานเป็นต้น ของแต่ละท่านให้รัดกุมตามหลักศีลธรรม ด้วยวิธีการดำรงตนให้อยู่ในหลักธรรมของบุพการี ในหลักธรรมของผู้ใหญ่ในหน้าที่การงาน ตามแบบแผนอันดีงามน่าเคารพนับถือ ให้เป็นแนวทางอบรมฝึกสอน เป็นตัวอย่างอันดีงามแก่อนุชน ซึ่งท่านเปรียบ

ดังไม้อ่อนให้ถือเป็นตัวอย่าง เมื่อผู้ใหญ่ทุกท่านต่างสนใจที่จะดัดอนุชนด้วยคุณงามความดีของตน ๆ ทั่วถึงกันแล้ว ก็จะเป็นที่เบาใจว่าเราได้สร้างผู้ใหญ่สำหรับปกครองทรัพย์สมบัติ ชาติตระกูลที่ดีน่ามั่นใจไว้แทนตัวแล้ว จะหมดห่วงนอนตาหลับสมกับภาษิตโบราณที่เตือนใจว่า ไม้อ่อนดัดง่าย.

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธ ฯ กรุงเทพมหานคร
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชผาติการาม กทม. แสดงพระธรรมเทศนา

งานบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา)

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

ข้อปฏิบัติ ๔ ประการ

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาร) วัดราชผาติการาม
แสดงเนื่องในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ
นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์)
ณ โรงเรียนปริยัติธรรม วัดราชผาติการาม
วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
จตฺโส อิมา ภิกฺขเว ปฏิปทา กตมา จตฺโส อกฺขมา ปฏิปทา ขมา ปฏิปทา ทมา ปฏิปทา สมา ปฏิปทาติ.

บัดนี้จักวิสัชนาพระธรรมเทศนา อนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุปทานปัจจโยปการกิจ เนื่องด้วยวันนี้เป็นสัตตมวารครบ ๗ วัน นับแต่วันถึงแก่กรรมแห่งนางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) คุณหญิงผู้เป็นธิดาพร้อมด้วยลูกหลานญาติมิตร ได้ร่วมกันประกอบกุศลกิจ อุทิศกัลปนาผลเพื่อท่าน ตามวิธีทักษิณานุปทานในพระพุทธศาสนา อนุวัตรตามพระพุทธภาษิต ที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า

อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ

แปลว่า เมื่อระลึกถึงอุปการคุณที่ท่านได้ทำไว้ก่อนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้ได้กระทำกิจอันนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสหายของเราดังนี้แล้ว พึงบำเพ็ญทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้วดังนี้

นางเทพอาญา ปรากฏตามประวัติว่า ท่านประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้อยู่ในสถานที่คือในวังเจ้านาย ซึ่งเปรียบประดุจโรงเรียนในสมัยนั้น เมื่ออายุสมควรที่จะมีเหย้ามีเรือน จึงได้ลาออกมาอยู่บ้านและได้มีครอบครัว ได้ประกอบกรณียกิจพร้อมด้วยสามี จนสามารถตั้งตนได้เป็นหลักฐาน เมื่อมีบุตรธิดาก็ได้ตั้งใจอุปการบุตรธิดา ให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนสมแก่ฐานะ สมแก่ความรู้ในสมัยนั้นลูกเต้าโต ๆ แล้ว ท่านก็หมดภาระกังวล ลูกนั้นถ้าไม่ดีก็เป็นเหตุให้พ่อแม่มีกังวล พลอยเศร้าโศกเสียใจในเมื่อลูกประพฤติผิด ดังคำที่เป็นภาษิตว่า โสจติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมา คนมีลูกก็เศร้าโศกเพราะลูก แต่ลูกที่ดีย่อมเป็นที่อุ่นอกอุ่นใจของมารดาบิดา เป็นที่ปลื้มใจ เป็นที่บันเทิงใจของมารดาบิดา ดังภาษิตว่า นนฺทติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมา ผู้มีลูกย่อมเพลิดเพลินเพราะลูกดังนี้ นางเทพอาญา ท่านเพลิดเพลินด้วยบุตรธิดาของท่าน เพราะบุตรธิดาของท่านตั้งตัวได้เป็นหลักฐานทุกคน ท่านจึงหมดกังวลห่วงใย ได้ประกอบกรณียกิจ เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาเป็นลำดับมาตั้งแต่อายุประมาณ ๕๐ ปี ได้เข้าถือศีลฟังธรรมที่วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อศรัทธาแก่กล้าขึ้น ปรากฏว่าไปสร้างกุฏิเล็ก ๆ ที่วัดยม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นุ่งดำห่มขาวยังไม่ปลงผม แต่นิยมเคร่งครัดมัธยัสถ์ในอุโบสถศีล ครั้นเมื่อได้พบท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร ซึ่งในตอนหลัง ท่านเป็นพระราชาคณะมีนามว่า พระวิสุทธิ-ธรรมรังษีคัมภีรเมธาจารย์ สมัยที่เป็นเจ้าอาวาสวัดคลองกุ้ง คุณย่าก็ตามไปปฏิบัติธรรม ณ วัดคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี อันเป็นสถาน

ที่ที่ท่านอาจารย์ลีสำนักอยู่ เมื่อท่านอาจารย์ลีเข้ามาสร้างวัดใหม่ ที่เรียกว่า วัดอโศการามในบัดนี้ จนวัดอโศการามเป็นหลักแล้ว ท่านก็ได้ตามพระอาจารย์มาอยู่ปฏิบัติ ณ วัดอโศการาม ในตอนนี้ท่านนุ่งขาวห่มขาวปลงศีรษะเป็นรูปชีเต็มที่ คุณความดีของท่านจึงเป็นที่จารึกอยู่ในจิตใจของบุตรธิดา โดยเฉพาะคุณหญิง เมื่อคุณแม่ล่วงลับไป ต้องเศร้าโศกโศกาลัยเป็นอันมากร้องไห้ร้องห่มไม่ได้วาย จนหลานชายได้ยิน สั่งมาจากโรงเรียนว่า คุณย่าหยุดร้องไห้เสียเถิด โต้งสบายดีแล้ว หลานอยู่ประจำที่โรงเรียนวชิราวุธ รู้ข่าวว่าคุณย่าร้องไห้มากยังส่งข่าวไป เป็นเครื่องแสดงว่าท่านเป็นลูกของมารดาที่ทำให้มารดาพลอยสบายใจ ได้ในคำที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า นนฺทติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมา ผู้มีบุตรย่อมเพลิดเพลินเพราะบุตร

ความตายนั้นเป็นธรรมดา ได้อยู่กันมานานเมื่อพลัดพรากจากไป ก็ต้องเศร้าโศกเป็นธรรมดา แต่เศร้าโศกแล้วตัดใจให้หายเศร้าหายโศก เพราะถ้ามีเศร้ามีโศกแล้ว ทำบุญอุทิศถึงท่านอาจจะไปไม่ถึง เหมือนคนเมาไปส่งธนาณัติที่ไปรษณีย์ อาจจะเขียนผิด ๆ ธนาณัติที่ส่งไปไม่ถึงฉะนั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า น หิรุญฺเณน โสเกน สนฺตึ ปปฺปุยฺย เจตโส ซึ่งแปลว่า บุคคลจะได้ประสบความสงบระงับแห่งใจ เพราะการร้องไห้ เพราะการเศร้าโศก หาได้ไม่ ดังนี้ แต่ร้องไห้เศร้าโศกนั้นต้องมี เพราะร้องไห้เศร้าโศกนี้เป็นทุกขอริยสัจที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เป็นทุกขอริสัจ ถ้าใครไม่ร้องไห้เสียเลย อริยสัจข้อนี้ก็จะเป็นหมัน ร้องไห้เสียบ้างแต่

อย่าให้มากพอดิบพอดีอย่างคุณหญิงท่านร้องไห้ พอให้หลานได้ยินแล้วก็ปลอบใจเป็นอันใช้ได้ แสดงว่าลูกแม่พรากจากกัน ก็ต้องเสียใจเป็นธรรมดา ได้ทราบประวัติคุณย่า นางเทพอาญา ที่ท่านประพฤติปฏิบัติธรรมมาตามลำดับ ในเบื้องต้นท่านอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เข้าวัดคือวัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คงจะสมาทานศีล ๕ บ้าง ศีลอุโบสถบ้าง เมื่อคุ้นเคยมั่นคงจิตใจมั่นคงยิ่งขึ้น จึงไปปลูกกุฏิอยู่ที่วัดยม อยู่ประจำที่วัดนั้นเลย ถือศีลกินเพลในตอนนี้ท่านนุ่งดำห่มขาว ถืออุโบสถศีลเป็นนิตย์ เมื่อตามท่านอาจารย์ลีไปปฏิบัติที่วัดคลองกุ้ง จังหวัดจันทบุรี ท่านนุ่งขาวห่มขาวเป็นชีเต็มที่ จนถึงตามมาปฏิบัติที่วัดอโศการามอีก ปฏิปทาของคุณย่าที่ปรากฏตามประวัติซึ่งได้เล่ามานี้ ตรงกับพระพุทธดำรัสที่พระบรมศาสดาตรัสแสดงวิธีปฏิบัติไว้ ๔ ระยะ ๔ ประการ ตามพระพุทธภาษิตบรรหารซึ่งยกขึ้นเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

> จตสฺโส อิมา ภิกฺขเว ปฏิปทา กตมา จตสฺโส อกฺขมา ปฏิปทา ขมา ปฏิปทา ทมา ปฏิปทา สมา ปฏิปทา

แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติหรือการปฏิบัติเหล่านี้ ๔ ประการคือ—

๑ *ปฏิบัติทนไม่ได้*

๒ *ปฏิบัติทนได้*

๓ *ปฏิบัติฝึกฝน*

๔ *ปฏิบัติสงบ*

จักได้บรรยายเพื่อเป็นทางแห่งการปฏิบัติต่อไป ที่ได้ยกข้อปฏิบัติ ๔ ประการนี้ขึ้นแสดง ก็เพราะได้ทราบปฏิปทาการเข้าถึงพระพุทธศาสนาของคุณย่านางเทพอาญา เหมาะสมตรงคล้ายกับเนื้อความในพระพุทธภาษิตนี้จึงได้ยกธรรมะ ๔ ข้อนี้ขึ้นแสดง การแสดงการบรรยายนั้นอาจจะนาน อาจจะช้าจึงขออภัยไว้ด้วย เพราะปัจจุบันนี้โดยมากชอบทำดีน้อย ๆ ทำไม่ดีมาก ๆ รับศีลก็ขอรับน้อย ๆ พระก็รู้ใจโยมตัดเสียบ้างให้ศีล ๕ สรณคมนํ นิฏฺจิตํ ตัดได้สักนิดก็ยังดี สวดมนต์ก็สวดย่อ เรียกว่าสวดเจ็ดตำนานย่อ เทศน์ก็เทศน์น้อย ๆ เคยไปเทศน์ตามสถานที่หลายแห่งผู้นิมนต์เขามานิมนต์ว่า พระเดชพระคุณไม่ต้องเทศน์นานหรอกสัก ๑๕ นาที ๒๐ นาทีก็พอ ครั้นไปเทศน์เข้าจริง ๆ ผู้นิมนต์นั้นแหละเข้ากระซิบข้างหลังว่า พระเดชพระคุณอย่าเทศน์นาน ๆ เพราะ หลังจากเทศน์จบแล้ว ท่านจะไปเผาศพที่วัดโสมนัสวิหาร เผาศพเสร็จแล้ว ก็ต้องกลับไปบ้านเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวไปรดน้ำงานมงคลสมรสอีกดังนี้ เทศน์ทุกแห่งเขาต้องการน้อย ๆ เทศน์วิทยุที่พระเทศน์อยู่ทั้งเช้าทั้งค่ำในวันพระนั้น ใบนิมนต์บอกว่าให้เทศน์ประมาณ ๒๕ นาที แต่งเทศน์พิมพ์ ๔ หน้า ๆ ละ ๒๕ บรรทัดเป็นพอดีดังนี้ เป็นกุศลของพระเหลือเกิน ใบฎีกาที่นิมนต์นั้น ไม่ได้บอกว่านิมนต์ฉันย่อ ๆ ถ้าฉันย่อ ๆ เห็นจะลำบาก เทศน์ย่อให้ศีลย่อสวดมนต์ย่อ ๆ น้อย ๆ แต่ฉันยังเต็มที่ยังปกติ เพราะฉะนั้น ไฟไหม้มากตักน้ำสองขันมาดับมันไม่ดับ บ้านเมืองเราจึงยุ่งอยู่อย่างที่เห็นอยู่ในบัดนี้ ก็เพราะกลัวธรรมะ ไม่ฟังธรรมะมาก ๆ แต่กิเลสมีมากกิเลสมันเกิดขึ้นทุกวัน ทุกเวลา ทุกนาฬิกา ทุกนาที เทศน์นาน ๆ จึงจะได้ฟัง และยังขอฟังน้อย ๆ เสียอีก กิเลสก็ไม่ดับยิ่งฟูขึ้น

เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมะ ในพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีระดับ ในเบื้องต้นต้องเป็นอักขมาปฏิปทา อย่างคุณย่า นางเทพ-อาญา ในเบื้องต้นท่านก็เข้าปฏิบัติ ถือศีลฟังธรรมที่วัดเสนาสนาราม คือวัดในเมือง สันนิษฐานว่าในขณะนั้น คงสมาทานศีล ๕ บ้าง ศีล ๘ บ้าง เพื่อทดลองกำลังใจ กำลังศรัทธา และกำลังกาย นี้เป็นเครื่องแสดง อักขมาปฏิปทา ปฏิบัติทนไม่ได้ ถ้ารู้สึกว่าปฏิบัติแล้วกลัว ทนไม่ได้ เช่นจะรับศีล ๘ เกรงว่า อดอาหารตอนบ่ายตอนเย็น จนตลอด ๑๘ ชั่วโมงจะทนไม่ไหว อย่างนี้ก็ไม่สามารถที่จะสมาทานศีล ๘ ได้ เพราะฉะนั้นนักปฏิบัติธรรมะในทางพระพุทธศาสนาจึงต้องฝืน ทนไม่ได้ก็ต้องทำต้องฝึกต้องหัดจนทำได้ ไม่เคยสมาทานศีล ๘ ก็ลองสมาทาน อาตมาผู้เทศน์นี้ เคยชักชวนญาติโยมหลายท่าน ท่านปรารภว่า อยากจะรับศีล ๘ เหลือเกิน แต่เกรงอย่างเดียวว่า จะเว้นข้อวิกาลโภชน์ไม่ได้ เรียนท่านว่าทำไปเถิด กลางคืนรู้สึกหิวก็รับประทานอาหารศีลขาด แต่ที่เรารักษาไว้ได้ตั้งแต่เช้า จนถึงเวลารับประทานอาหารนั้น เราได้บุญถมเถไป ต่างว่าตายแล้วไปที่โต๊ะยมบาล ยมบาลถามว่า ตัวเจ้าอยู่ในเมืองมนุษย์ได้ทำความผิดอะไรไว้บ้าง ตอบว่าความผิดอื่นไม่มี มีแต่รับศีล ๘ แล้ว รับศีลอุโบสถแล้ว กลางคืนหิวต้องรับประทานอาหารศีลขาดเท่านั้น ไม่มียมบาลตนไหนจะใจดำ ผลักลงนรก อย่างน้อย ๆ ก็ได้ขึ้นสวรรค์ชั้นต่ำ ๆ เพราะฉะนั้นถ้าเรากลัวเสียในเวลาปฏิบัติธรรมะกลัวเสียเสมอ โน่นก็จะทำไม่ได้ นี้ก็ทำไม่ได้ ก็ไม่ต้องปฏิบัติ เพราะฉะนั้นต้องปฏิบัติไป ได้บ้างเสียบ้าง สมาทานสีล ๕ ประการ นักเลงเหล้าเวลารับศีลพอถึงข้อ ๕

อ้อมแอ้ม ๆ กลัวจะไปดื่มแล้วศีลจะขาดจะบาป อย่างนี้ไม่ถูก ไม่รับเต็ม เมื่อกระหายอยากจะดื่มก็ดื่ม ศีลขาดเมื่อศีลขาดแล้ว หายเมาแล้ว ตั้งใจสำรวมระวังอีกต่อไป ศีลก็กลับมีได้ มิใช่ว่าศีลขาดแล้วจะต้องสมาทานจากพระทุกครั้ง นึกงดเว้นไปเองก็เป็นศีลเหมือนกัน เมื่อทำไป ๆ จนทำได้ สมาทานศีล ๕ ก็รักษาได้ครบ ๕ ข้อ สมาทานอุโบสถศีล ก็รักษาได้ครบทั้ง ๘ ประการ อย่างนี้ก็เลื่อนชั้นเป็น ขมา ปฏิปทา ปฏิบัติทนได้ เมื่อปฏิบัติทนได้ในการรักษาศีล ในการประพฤติปฏิบัติตามศีล อาการที่ทนได้นั้น ก็คือขันติความอดทน เขาว่าก็เฉยได้ เขาด่าก็เฉยได้ เขายอก็เฉยได้ ของหายก็ไม่เสียดาย มีเท่าไรก็ใช้เท่านั้น มีอยู่ก็ใช้ไป ไม่มีก็ไม่ต้องใช้ จิตใจสบายเฉยๆจึงทนได้ ใครว่าอะไรไม่โกรธ ใครมีปากอยากพูดก็พูดไป เรื่องอะไรก็ช่างอย่าพึ่งขาน เราไม่ต่อก่อก้าวให้ร้าวราน ความรำคาญก็จะหายสบายใจ เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ การปฏิบัตินั้นก็เป็น ขมา ปฏิปทา ปฏิบัติทนได้

เมื่อปฏิบัติทนได้จนชำนิชำนาญแล้ว ก็เลื่อนชั้นเป็น ทมา ปฏิปทา ปฏิบัติฝึกฝน ปฏิบัติฝึกฝนอบรม อบรมกายวาจาตลอดถึงใจให้เป็นไปตามศีลตามธรรมะในพระพุทธศาสนา อะไรที่เกิดขัดข้องทำไม่ได้ ก็ฝึกฝนอบรมให้ทำได้ ไม่เคยฟังเทศน์ก็ฝึกอบรมให้ฟังได้ ไม่เคยชอบอ่านธรรมะ ก็ฝึกฝนอบรมให้ชอบอ่านธรรมะได้ ไม่เคยอย่างไรที่เป็นความดี ก็ฝึกฝนให้ประพฤติปฏิบัติอย่างนั้นเช่นนั้นได้ อย่างนี้เป็น ทมา ปฏิปทา ปฏิบัติฝึกฝน ทมะความฝึกฝนตน จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ การฝึกฝนจิตยังประโยชน์ให้สำเร็จ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ฝึกฝนได้ที่แล้ว ย่อมนำสุขมาให้ เมื่อฝึกหยาบ ๆ ได้แล้ว จึงฝึก

ละเอียด คือฝึกจิตนั้นพระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักกระบวนการของจิต ตามพระพุทธภาษิตว่า สจิตฺตปริยายกุสลา ภวิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ ดูกรภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ฉลาดในกระบวนการของจิตดังนี้ กระบวนการของจิตนั้นอย่างไร คือ ทูรํ ไปเที่ยวในที่ไกล ทูรงฺคมํ ไปเที่ยวในที่ไกล เอกจรํ ไปดวงเดียวไม่มีเพื่อน อสรีรํ ไม่มีรูปไม่มีร่าง คูหาสยํ อาศัยอยู่ในถ้ำคือร่างกายของเรานี้ เยนิจฺฉกํ คิดทำอย่างที่ปรารถนา ยตฺถกามํ คิดทำตามที่ตนใคร่ ทุกฺคหํ ข่มยาก นี้เป็นกระบวนการของจิต ยังมีอีกแต่ว่าเพียงเท่านี้ก่อน เราต้องรู้จักกระบวนการของจิตไว้ กระบวนการของจิตที่เป็นอย่างนี้ไม่ใช่เป็นเอง เพราะจิตตามธรรมดานั้น ไม่เป็นอย่างนี้ จิตตามธรรมดาอ่อนโยน แจ่มใสผ่องใสตามพระพุทธภาษิตเทศนานัยว่า

ปภสฺสรมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกฺกิลิฏฺฐํ

ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้เป็นประภัสสร คือผ่องแผ้ว แต่จิตนั้นแลอันอุปกิเลสทั้งหลายอันจรมา ทำให้เศร้าหมองแล้วดังนี้ จิตที่มีกระบวนการมเล่ห์มีเหลี่ยมมีเลศมีนัยนั้น ด้วยอำนาจกิเลส จิตเปล่าๆ นั้นไม่มีอุปกิเลส ไม่มีเล่ห์ไม่มีเหลี่ยมเลศนัย เล่ห์เหลี่ยมนั้นเกิดด้วยอำนาจกิเลสเข้ามาแทรกซึม เข้ามากลุ้มรุมทำให้เศร้าหมอง เมื่อรู้อย่างนี้ ท่านสอนว่า ถึงคราวข่มต้องข่ม อย่าปล่อยให้ละเลิง ถึงคราวยกย่องต้องยกย่อง ถึงคราวปราบต้องปราบ ถึงคราวเพ่งดูต้องคอยเพ่งดู ในสมัยใดจิตร่าเริงเห่อเหิม อยากได้ใคร่ดีอยากมีอยากเป็นมาก

ในขณะนั้นต้อง นิคฺคห คือข่ม ข่มจิตใจไว้ด้วยนึกถึงอารมณ์ต่างๆ ที่จะทำให้จิตสลด ในขณะใดจิตห่อเหี่ยวตกต่ำ ในขณะนั้นต้องยกย่อง คือ ทำให้จิตร่าเริงในธรรมะ ไม่ใช่ร่าเริงในโลก ในขณะใดจิตสงบระงับดีแล้ว เป็นปกติดีแล้ว ในขณะนั้นท่านสอนให้เพ่งดู นี้เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจ เป็นประการที่ ๓ เมื่อฝึกฝนอบรมจิตใจอย่างนี้แล้ว กายก็สงบ วาจาก็สงบ การปฏิบัติจนได้ความสงบนี้ สมเด็จพระผู้มีพระ-ภาคเจ้าตรัสว่าเป็นคุณสมบัติของสัตบุรุษ ต้องตามพระพุทธภาษิตว่า

สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน สุสมาหิโต
วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ อุปสนฺโตติ วุจฺจติ

ผู้มีกายวาจาใจสงบ มีจิตตั้งมั่น คายโลกามิส คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าใคร่น่าปรารถนาน่าพอใจเสียได้ เห็นภัยในวัฏฏสงสาร เรียกผู้นั้นว่า อุปสันตบุคคลคือผู้สงบระงับดังนี้ อุปสันตบุคคลนี้แลท่านปฏิบัติเป็น สมา ปฏิปทา ปฏิบัติสงบระงับกายวาจาใจเป็นประการที่ ๔

นางเทพอาญา ท่านทำตนของท่านตั้งแต่เบื้องต้น จนอวสานแห่งชีวิต เข้ากับพระพุทธภาษิตที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้น คือในชั้นแรก ท่านเข้าถึงพระพุทธศาสนาเป็น อกฺขมา ปฏิปทา ปฏิบัติทนไม่ค่อยได้ แต่ก็เข้าวัดฟังธรรม สมาทานศีล ทนได้บ้าง ทนไม่ได้บ้าง ในขณะอยู่วัดเสนาสนารามนั้น สันนิษฐานว่า บางคราวท่านก็ทนได้ บางคราวท่านก็ทนไม่ได้ แต่ในที่สุดท่านปฏิบัติทนได้ จึงมีศรัทธาขยับชั้นสูงขึ้นไป จนไปปลูกกุฏิอยู่ที่วัดยม ไม่อยู่บ้านคลุกคลี

ด้วยลูกหลานหาความสงบ แต่ก็ยังไม่เด็ดขาดนัก ยังนุ่งดำห่มขาว ยังไม่ปลงผมนี้เป็น ขมา ปฏิปทา ปฏิบัติทนได้ แล้วในขณะนั้นท่านจึงฝึกฝน อบรมจิตใจของท่านเรื่อยไป จนได้พบท่านอาจารย์ลี ธมฺมธโร และเลื่อมใสในโอวาทานุสาสนีของท่าน ได้ปลงผมนุ่งขาวห่มขาว ปฏิบัติมั่นคงในอุโบสถศีล ไม่เสื่อมคลาย จนตามท่านอาจารย์ลี ธมฺมธโร มาอยู่วัดอโศการาม จนถึงอายุ ๙๒ ปีเศษ ชรามาก ลูกหลานจึงไปรับมาอยู่ปฏิบัติ เพื่อปรนนิบัติท่านที่บ้าน ท่านมาอยู่ที่บ้านแล้ว ก็ไม่ห่างจากธรรม เพราะจิตใจของท่านสงบระงับเป็น สมาปฏิปทา แล้ว

เพราะฉะนั้น นางเทพอาญา จึงได้ชื่อว่าเป็นคนมีบุญ อายุยืนนั้นด้วยปุพพกรรม คือเป็นผู้มีจิตเมตตากรุณา ไม่ฆ่าสัตว์ เมตตากรุณาไม่ฆ่าสัตว์นี้ เป็นปุพเพกตปุญญตา ส่งเสริมให้คนเกิดมามีอายุยืน คนฆ่าสัตว์เกิดมามีอายุสั้น พระพุทธเจ้าท่านว่าอย่างนี้ สมัยนี้พูดอย่างนี้เด็กเขาไม่เชื่อ เขาว่า อายุยืนเพราะกินข้าว ถ้าไม่มีข้าวกิน รับประทานอาหารไม่ถูกส่วน อายุก็ไม่ยืน แต่โบราณท่านว่า โตเพราะกินข้าวเฒ่าเพราะอยู่นานใช้ไม่ได้ ต้องดีเพราะปุพเพกตปุญญตา นางเทพอาญาจึงชื่อว่าเป็นผู้มีบุญ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ผู้เช่นนี้จึงน่าจะได้รับคำสรรเสริญว่า โชติ โชติ ปรายนา มีสว่างไสวมาแล้วสว่างไสวต่อไปในเบื้องหน้าด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจกุศลราศีที่คุณหญิง พร้อมด้วยลูกญาติมิตรสหายพร้อมกันบำเพ็ญแล้วนี้ จงเป็นบุญราศีมีวิปาโกภาส สามารถอำนวยอิฐมนุญผล สุขประโยชน์ อันเป็นที่เบิกบานใจ แก่นางเทพอาญา

ซึ่งล่วงลับไปแล้วนั้น ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ ขอให้ท่านได้ทราบกุศลส่วนนี้ ด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว อนุโมทนา และประสาธน์ประสิทธิ์ พิพิธพรให้ลูกหลานญาติมิตร ที่อยู่ภายหลังมีอายุมั่นขวัญยืนเช่นท่านตลอดกาลนาน

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้พระสงฆ์ ๔ รูป จะได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธีเพื่อเพิ่มพูนอัปมาทธรรมแก่สมาคม สมควรแก่กาลเวลา วิสัชนาพระธรรมเทศนายุติด้วยเวลาด้วยประการฉะนี้ ฯ

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชผาติการาม กทม. กำลังอนุโมทนา
วันทำบุญสัตตมวาร

ธิดา (ทองคำ อจลภูติ) รับพรอุทิศส่วนกุศลแด่อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์
(นางเทพอาญา) ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.
แสดงพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญกุศลสัตมวาร
ที่วัดราชผาติการาม กทม. ๑๐ กันยายน ๒๕๒๑

พระธรรมเทศนา

สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺมเถร) วัดโสมนัสวิหาร

แสดง เนื่องในการบำเพ็ญกุศลบัญญาสมวาร ศพ นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์)

ณ โรงเรียนปริยัติธรรม วัดราชผาติการาม
วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธมฺโม รหโท อกทฺทโม
ปาปํ เสทมลนฺติ วุจฺจติ
สีลญฺจ นวํ วิเลปนํ
ตสฺส คนฺโธ น กทาจิ ฉิชฺชตีติ.

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา อนุรูปแก่กุศลจริยาทักษิณานุปทานบัจโจปการกิจ ที่ท่านเจ้าภาพคือคุณทองคำ อจลภูติผู้เป็นธิดา พร้อมด้วยญาติมิตร และในฐานะ ท่านอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ เป็นอุบาสิกาผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้บำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลจริยาในพระอารามต่าง ๆ อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ให้ได้รับความสุข ได้รับความสะดวกในการประพฤฏิติปบัติธรรมะ ในการพัฒนาพระอารามนั้น ๆ ซึ่งเจ้าคุณพระศรีธรรมประสาธน์ เจ้าคุณพระวินัยโสภณ และเจ้าคุณพระอมรโมลี ได้มาระลึกถึงคุณูปการะ

ในส่วนนี้ จึงได้พร้อมเพรียงกันมาจัดสมทบร่วมเป็นเจ้าภาพในงานบัญญาสมวาร อุทิศบุญอุทิศกุศล เพื่อเป็นประโยชน์ เพื่อเป็นความสุขในสมัยปรายภพเบื้องหน้า เป็นการสนอง คุณบูชาคุณ ของท่านอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ จึงได้พร้อมเพรียงกันมาบำเพ็ญในวันนี้

อันที่จริง อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ ซึ่งได้วายชนม์ล่วงลับไปแล้ว มาบรรจบครบรอบ ๕๐ วันในวันนี้ จึงได้มีการบำเพ็ญกุศลบัญญาสมวาร ด้วยการสวดพระพุทธมนต์ ถวายอาหารบิณฑบาตอังคาสพระภิกษุสงฆ์, ในเวลานี้ มีพระธรรมเทศนา สวดรับเทศน์ และมีสวดพระอภิธรรม เป็นการทำให้ถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ตามหลักพิธีการในพระพุทธศาสนา สิ่งใดที่ได้กระทำถูกต้องครบถ้วน บริบูรณ์ตามประเพณีนิยมในการบุญการกุศลทักษิณานุปทาน เมื่อได้ทำให้ถูกต้องบริบูรณ์แล้ว ใจของผู้กระทำผู้บำเพ็ญนั้น ๆ ก็จะมีความสุข ว่าสิ่งไรที่ควรทำเพื่อท่านผู้มีคุณแก่ตน สิ่งนั้นได้กระทำแล้วไม่ขาดตกบกพร่อง ก็นำให้เกิดความสุข ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมะที่ได้พระพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้ดังนี้

อันอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ ท่านมีชีวิตมาพบพระพุทธศาสนา ได้ใช้ชีวิตของท่านเป็นไปในบุญในกุศล ต้องการที่จะกระทำตนของท่านให้เป็นไปในการประพฤติธรรมปฏิบัติ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา การที่ท่านได้พบคำสอนในพระพุทธศาสนาเหมือนกับบุคคล ได้พบน้ำที่ใสสะอาดสำหรับอาบสำหรับดื่มและการที่ท่านได้มาพินิจ พิจารณาเห็น ว่าคน เราควร กระทำควรบำเพ็ญควร ประ พฤติความดี เพื่อกำจัดสิ่งที่ไม่มีดีที่มีอยู่ในจิตใจให้หมดให้สิ้นไปให้คลาย

ไปดังนี้ เหมือนกับท่านมาเห็นว่ามีเหงื่อไคลติดอยู่ ควรจะอาบน้ำในที่มีน้ำใสสะอาด เมื่อได้อาบน้ำชำระกายแล้ว ท่านได้มาพบสิ่งหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่เป็นสิ่งหอมหวนมีกลิ่นไม่ขาดสายคือศีล ท่านจึงตั้งใจประพฤติปฏิบัติมั่นคงอยู่ในศีล เป็นอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ถึงกับได้นุ่งผ้าขาวอยู่เป็นอุบาสิกาถือศีล ๘ ประพฤติพรตพรหมจรรย์ ส่วนหนึ่งดังนี้ เพราะมีความเชื่อมั่นในหลักพระพุทธศาสนาที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสั่งสอนไว้ดังพรรณนามานี้ ถูกต้องตามหลักพระบาลีพุทธภาษิต ที่ได้ยกไว้เบื้องต้นว่า ธมฺโม หรโท อกทฺทโม ธรรมอันบัณฑิตเรียกว่าห้วงน้ำใสไม่มีตม ปาปํ เสทมลนฺติ วุจฺจติ บาปบัณฑิตเรียกว่าเหงื่อไคล สีลญฺจ นวํ วิเลปนํ ตสฺส คนฺโธ น กทาจิ ฉิชฺชติ ส่วนศีลบัณฑิตเรียกว่าเป็นเครื่องลูบไล้ใหม่ ที่มีกลิ่นหอมไม่ขาดสาย ดังนี้

หลักพระบาลีพุทธภาษิตนี้ พระองค์ทรงแสดง เพราะทรงปรารภพระภิกษุรูปหนึ่ง ที่มีความกลัวต่อความตายมีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาชาดกว่า

ในพระเชตวันวิหารมีพระภิกษุรูปหนึ่ง เป็นผู้กลัวต่อมรณภัยเสียยิ่งกว่าอะไร ได้ยินใบไม้ร่วงหรือสิ่งอันใดอันหนึ่งตก หรือเสียงสัตว์ร้องเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็สะดุ้งหวาดกลัวอยู่เป็นนิตย์ จนความอันนี้ลือกระฉ่อนกันในบรรดาพระภิกษุทั้งหลายในพระอารามนั้น พระภิกษุทั้งหลายจึงได้ประชุมกันสนทนากันว่า ภิกษุรูปโน้นเป็นผู้กลัวต่อความตาย ได้ยินเสียงอันใดก็สะดุ้งตกใจหวาดกลัว อยู่ก็ไม่เป็นสุข ไปไหนก็ไม่เป็นสุข ในกลางวันกลางคืนก็มีความกลัวอยู่เป็น

ปกติธรรมดาดังนี้ ในวันนั้นองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เสด็จมาสู่โรงธรรมสภาที่พระภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนาประชุมปรึกษากล่าวถึงพระภิกษุผู้กลัวความตายนั้น เมื่อพระองค์รับสั่งถาม พระภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว พระองค์จึงทรงแสดงว่า ภิกษุนี้เป็นผู้ที่มีความกลัว ไม่ใช่เฉพาะในชาตินี้เท่านั้น แม้ในชาติก่อน ๆ ก็เคยเป็นผู้กลัวต่อความตายยิ่งนักดังนี้

เมื่อพระองค์ทรงแสดงดังนี้แล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมาเล่าให้พระภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในอดีตกาลนานมาแล้วนานจนนานแสนนานมานั้น ในเมืองพาราณสีมีหญิงคนหนึ่งเป็นผู้ทำไร่ฝ้ายอยู่ เวลาที่นางจะไปสู่ไร่ฝ้ายก็ใช้ไม้เท้ายันกายไปตามปกติเป็นนิตย์ ในวันหนึ่งเวลากลับจากไร่ฝ้ายผ่านป่าละเมาะมา ก็ใช้ไม้เท้าที่ยันสำหรับเดินนั้น ค่อยทุบ ๆ ตี ๆ ค่อยเหวี่ยงไปข้าง ๆ ทางในครั้งนั้นมีแม่สุกรตัวหนึ่งกำลังตกลูกอยู่ที่ใกล้ทางนั้น ตกใจเสียงไม้เท้าของนางนั้นก็หนีไป แล้วทิ้งลูกสุกรไว้ ๒ ตัว หญิงนั้นเมื่อเห็นลูกสุกรเข้าแล้วก็เกิดความรักใคร่สงสาร รู้ว่าแม่ของสุกรนั้น หนีไปแล้วก็นำเอาลูกทั้งสองนั้นมาเลี้ยงไว้ที่บ้านของตน เมื่อเลี้ยงแล้วก็ให้ชื่อสุกรตัวที่โตกว่าว่า มหาตุณฑิละ ให้ชื่อสุกรตัวเล็กว่า จุลตุณฑิละ เมื่อเลี้ยงมานานก็มีความรักใคร่ในสุกรนั้นเป็นอันมาก เหมือนกับบุตรของตน อุตส่าห์พยายามเลี้ยงดูเหมือนอย่างบุตร แต่ความรักที่เป็นไปนั้นนางรักใคร่ในลูกสุกรที่โตนั้นมากกว่า เมื่อนางนั้นเลี้ยงสุกรนั้นมาโดยลำดับ นานเข้าสุกรนั้นก็เติบโตขึ้นมีน้ำหนักตัวมากยิ่งขึ้น ในครั้งนั้นพวกบุรุษหรือคนอันพาลหรือพวกนักเลงทั้งหลาย ชอบบริโภคเนื้อสุกรไม่รู้จะไปหาเนื้อสุกรที่ไหนมาบริโภค จึงพยายามจะขอซื้อเนื้อสุกร

ของหญิงชราผู้นั้น นางจึงกล่าวว่าเราจะขายสุกรให้ท่านไม่ได้ เพราะว่าเรารักสุกรนี้เหมือนกับบุตรของตนเท่ากับว่า เราขายลูกของตนให้แก่ท่าน เราจึงทำไม่ได้ขายไม่ได้เป็นอันขาดดังนี้ พวกบุรุษอันธพาลเหล่านั้นเห็นว่าจะปลอบใจชักนำ ด้วยค่าของสุกรแม้จะตีราคาให้มากขึ้นเพียงไร หญิงนั้นก็ไม่ย่อมที่จะขายสุกรให้แก่ตน จึงพยายามหาอุบายเพื่อมอมสุราให้หญิงนั้นมีความมึนเมาแล้วขอซื้อในภายหลัง จึงได้จัดแจงเอาสุรามาเลี้ยงกัน ในที่ต่อหน้าหญิงนั้นแล้วชักชวนให้หญิงนั้นดื่มสุรา ค่อย ๆ ให้ดื่มมากขึ้น ๆ จนหญิงนั้นมีความเมา เมื่อมีความเมาเกิดขึ้นแล้วก็ขอซื้อสุกร หญิงนั้นเมื่อความเมาเกิดขึ้นทำให้ลืมความรักใคร่นใสุกรไปชั่วระยะหนึ่ง จึงรับปากว่าจะขายให้ตัวหนึ่งเป็นตัวเล็ก ตัวใหญ่จะไม่ขายให้ดังนี้ เมื่อตกลงกันว่าจะขายสุกรตัวเล็กกว่าที่ชื่อว่า จุลตุณฑิละ นางจึงนำอาหารที่ดี ๆ เข้าไปเรียกจุลตุณฑิละ ให้เข้ามาหา ในเวลานั้นบุรุษทั้งหลายเหล่านั้นมีเชือกบ่วงบาศก์สำหรับจับมัดสุกร ถือเชือกเตรียมไว้ทุก ๆ คนที่เข้าไปสู่ที่นั้น จุลตุณฑิละ เห็นอาการแปลกประหลาดเช่นนั้น มีความกลัวตกใจสั่นด้วยประการต่าง ๆ เพราะคำที่หญิงผู้ชราที่จะเรียกตนมาก่อนนั้นไม่เคยมีในกาลก่อน ทุก ๆ ครั้งในเวลาจะให้อาหารก็เรียก แต่มหา-ตุณฑิละก่อนทุกครั้ง แต่มาวันนี้มาเรียกจุลตุณฑิละเสียก่อนเช่นนี้ก็คิดตกใจกลัวว่าอย่างไรเสีย มารดาของตนจะยกตนให้แก่ผู้ที่ถือเชือกกันมาอยู่รอบ ๆ นี้ ก็มีความตกใจกลัววิ่งเข้าไปหามหาตุณฑิละพูดเป็นภาษาของสุกรโดยความตกใจกลัว มหาตุณฑิละ จึงกล่าวปลอบว่าบรรดาผู้ที่เลี้ยงสุกรทั้งหลายมีวัตถุประสงค์อยู่แค่นี้แหละ คือต้องการที่จะขายเนื้อให้แก่คนอื่น เท่านั้น

สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้วในโลกนี้ที่จะไม่ตายนั้นไม่มีเลยแม้จะเป็นสัตว์มีเนื้อหรือไม่มีเนื้อ ที่เป็นที่บริโภคของผู้อื่นได้หรือไม่ได้ก็จะต้องตายทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเธอจงอย่ากลัวตาย วันนี้เป็นวันที่เราจะต้องตาย เธอจงอย่าสะดุ้งตกใจกลัวเลย แม้เราจะไม่มีที่พึ่งอื่น มารดาของเราซึ่งเป็นที่พึ่งมาแต่วันก่อน มาวันนี้ก็พึ่งไม่ได้แล้ว เพราะฉะนั้นเธอจงอย่ากลัว จงเป็นผู้ที่อาบน้ำใสสะอาด ล้างเหงื่อไคลเสียให้เรียบร้อย แล้วใช้เครื่องหอมลูบไล้ให้สะอาดให้หอมหวนเช่นนี้ เมื่อจะตายก็ตายอย่างมีความดี เพราะเราไม่เบียดเบียนใครดังนี้

พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นมหาตุณฑิละให้โอวาทแก่ จุลตุลฑิละ ผู้น้อง ด้วยโอวาทเช่นนี้ แม้จะเป็นภาษาสุกรในครั้งนั้น แต่นับเป็นล้าน ๆ ปีมาแล้ว คนในครั้งนั้น ก็ได้รู้ได้พึ่งดูอาการอากัปกิริยาของสุกรนั้น ก็รู้ก็เข้าใจได้ว่าสุกรนี้ตัวหนึ่งกลัวตาย ตัวหนึ่งไม่กลัวตาย ตัวที่ไม่กลัวตายสั่งสอนปลุกปลอบแก่กันและกันดังนี้ คนในเวลาเช่นนั้นเกิดอัศจรรย์ เสียงที่พระโพธิสัตว์สั่งสอนเป็นภาษาสุกรนั้นทำให้มนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้นเข้าใจ มนุษย์เข้าใจ เมื่อความมึนเมาของหญิงผู้เป็นเจ้าของก็หายไป ความมึนเมาของบุรุษทั้งหลายที่คอยจะมาจับสุกรนั้นก็หายไป เกิดความเมตตากรุณาขึ้นก็ทิ้งบ่วงนั้นเสียไม่ต้องการที่จะซื้อสุกร แล้วสุกรนั้นก็ปลอดภัยด้วยประการฉะนี้

แต่ก่อนที่สุกรจะปลอดภัย มหาตุณฑิละจึงสอนน้องซึ่งเป็นสุกรตัวเล็กกว่านั้น ด้วยอาการต่าง ๆ จุลตุณฑิละจึงถามมหาตุณฑิละว่าการที่ท่านว่าให้อาบน้ำในห้วงน้ำที่ใสสะอาดนั้นก็ห้วงน้ำคืออะไร ที่จะให้ล้างเหงื่อไคลเสียให้สะอาดนั้น เหงื่อไคลคืออะไร ที่ให้ทาด้วยของ

หอมที่มีกลิ่นไม่ขาดสายนั้น คืออะไร เพราะธรรมดาสุกรไม่เคยที่จะอาบน้ำ ไม่เคยที่จะชำระเหงื่อไคล ไม่เคยที่จะฉาบทาลูบไล้ด้วยของหอมอย่างนี้ มหาตุณฑิละจึงได้กล่าวดังบาลีเป็นหลักธรรมะดังที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า ธมฺโม รหโท อกทฺทโม ธรรมะบัณฑิตเรียกว่าเป็นห้วงน้ำใสไม่มีตม ปาปํ เสทมลนฺติ วุจฺจติ บาปบัณฑิตเรียกว่าเหงื่อไคล สีลญฺจ นวํ วิเลปนํ ตสฺส คนฺโธ น กทาจิ ฉิชฺชติ ส่วนศีลบัณฑิตเรียกว่าเป็นเครื่องลูบไล้ที่ใหม่มีกลิ่นหอมไม่ขาดสายดังนี้ เป็นอันว่าสุกรทั้งสองนั้นก็ปลอดภัยอยู่มาจนเป็นไปตามยถากรรมของตน

หลักพระบาลีพุทธภาษิตนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำมาแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยพระพุทธภาษิตแม้ว่าเป็นภาษิตของพระองค์ เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ในการที่ทรงเสวยพระชาติเป็นสุกรก็ตาม แต่เป็นธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนแล้ว พุทธบริษัทที่กำลังพึ่งอยู่ในโรงธรรมสภานั้นก็ได้บรรลุมรรค บรรลุผล อาบน้ำที่เป็นน้ำสะอาดไม่มีตม คือธรรม ล้างมลทิน คือเหงื่อไคลให้สะอาดด้วยธรรมนั้น แล้วรักษาศีลให้เป็นศีลที่มีกลิ่นหอมหวนแม้ไปทวนลมได้ มีกลิ่นที่ไม่ขาดสายดังนี้ จึงพุทธบริษัทในครั้งนั้น ได้สำเร็จมรรคสำเร็จผลตามอุปนิสัยที่ได้พึ่งอยู่ในครั้งนั้น แล้วพระองค์ทรงประชุมชาดกว่า มหาตุณฑิละ ในครั้งนั้นก็คือตถาคตผู้ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ และจุลตุณฑิละ ในครั้งนั้น ได้แก่ภิกษุผู้ที่กลัวต่อความตายรูปนี้แล ดังนี้

ตามหลักพระบาลีพุทธภาษิตนี้ แม้พระองค์จะทรงอ้างว่าเป็นภาษิตที่พระองค์ทรงแสดงหรือได้กล่าวมาแล้วในอดีตกาล แต่ก็เป็น

ภาษิตที่ควรนำมาประพฤติควรนำมาปฏิบัติในหลักธรรมะ พระคันถรจนาจารย์จึงได้จัดร้อยกรองพระพุทธภาษิตส่วนนี้ไว้ในคัมภีร์ชาดก ด้วยประการฉะนี้

บัดนี้จะได้วิสัชนาถึงคำว่าธรรมะเป็นห้วงน้ำที่ใสไม่มีตมนั้น ธรรมะได้แก่อะไร พระอรรถกถาจารย์ผู้รู้พระพุทธาธิบาย ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า ธรรมะได้แก่ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และสุจริต ๓ ประการ กุศลกรรมบถ ๑๐ จนถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มรรค ๘ ประการ และมรรคผลนิพพาน นี้ก็เป็นตัวธรรมะในที่นี้ ธรรมะในที่นี้เมื่อจะเปรียบด้วยน้ำ ก็เหมือนน้ำที่ใสสะอาด ส่วนบาปนั้นพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่าบาปนั้นจัดเป็นหลายประเภท บาปประเภทหนึ่งได้แก่บาปที่ทำประทุษร้ายจิตใจ บาปประเภทสองก็คือมีศีลอันลามก และมีทิฏฐิอันลามก บาปประเภทสามก็คือทุจริตทั้ง ๓ บาปประเภทสี่ก็ได้แก่อคติทั้ง ๔ ดังนี้เป็นต้น แล้วจัดถึงบาปที่เป็นบาปหนัก ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวบาปเป็นเหงื่อไคล เป็นเครื่องสกปรกที่เกิดขึ้นควรจะชำระควรจะล้างควรจะอาบให้สะอาด และคำว่าศีล ได้แก่ศีล ๕ ศีล ๘ และศีลของคฤหัสถ์ ศีลของบรรชิต ทุกสิ่งทุกประการ ผู้ที่รักษาศีลแล้วก็ย่อมมีชื่อเสียงดี มีกลิ่นดีหอมหวนไปในที่แม้ทวนลมและตามลมดังนี้

ก็ธรรมะที่ได้เปรียบกับห้วงน้ำใสนั้น คือธรรมเป็นคำสอนของพระองค์ คือศีล ๕ ประการ เป็นน้ำที่ใสสะอาด จะว่าถึงน้ำขุ่นที่เป็นภายนอกก่อน อันบุคคลในโลกนี้แม้จะชำระร่างกายของตนทุกเมื่อ จะหาน้ำที่ใสสะอาดที่เป็นน้ำภายนอกไม่ใช่ธรรมะมาชำระอาบน้ำ

เมื่อกนมีเหงื่อไคลอยู่ ความไม่สบายความอึดอัดในเวลาทำการงาน เหงื่อไคลติดเกรอะกรังอยู่ย่อมไม่ได้รับความสุข แม้จะนุ่งห่มผ้าที่สะอาด แต่เมื่อตนของตนไม่สะอาดความไม่สบายความอึดอัดก็มีอยู่ ต่อเมื่อได้อาบน้ำที่ใสสะอาดแล้ว เมื่อนั้นแลชื่อว่าได้ชำระร่างกายให้สะอาดแล้ว ก็ย่อมได้ความปลอดโปร่ง ได้รับความสุขทางกาย เมื่อสุขกายบังเกิดขึ้นแม้สุขใจก็ต้องมี เพราะความปลอดโปร่งฉะนั้น แต่การหาน้ำใสสะอาดนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปภายนอก บางครั้งบางคราวก็เป็นสิ่งที่หายาก เช่นบุคคลที่อยู่ในที่กันดารน้ำ หาน้ำที่ไม่มีตมน้ำที่ไม่ขุ่นก็หาอาบยาก แม้คนที่จะอยู่ในพระนครนี้จะหาน้ำที่ใสสะอาดได้ยากในบางเวลา แม้จะเป็นน้ำคลองก็เป็นน้ำที่ขุ่นมีตม หรือน้ำไม่สะอาด แม้จะเป็นน้ำประปาบางเวลาเปิดออกมาก็ไม่สะอาดดังนี้

ส่วนธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นสะอาดอยู่เสมอ ศีล ๕ ก็สะอาด ศีล ๘ ก็สะอาด ศีล ๒๒๗ ก็สะอาด สุจริตทั้ง ๓ ประการ สุจริตกาย สุจริตวาจา และสุจริตใจ ก็เป็นสิ่งสะอาด กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ก็เป็นสิ่งที่สะอาด ธรรมะคือโพธิปักขิยธรรมสติปัฏฐาน ๔ โพชฌงค์ ๗ ก็สะอาด มรรคทั้ง ๘ ประการก็สะอาด พละ ๕ อินทรีย์ ๕ ก็สะอาด สัมมัปปธาน ๔ ก็สะอาด เป็นธรรมะที่ให้ความสะอาด เพราะไม่ขุ่นมัวไม่นำโทษมาสู่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม บุคคลนั้นก็จะได้กายสะอาด ได้วาจาสะอาด และได้น้ำใจสะอาด สิ่งที่เป็นเหงื่อไคลที่เป็นตัวบาปมีนัยตรงกันข้ามกับธรรมะนั้น ก็จะหมดไปสิ้นไป บุคคลมาอาบน้ำคือธรรมะย่อมเป็นผู้ไม่มีเหงื่อไคล คือบาป ด้วยประการฉะนี้

เมื่อบุคคลได้พบน้ำที่สะอาดแล้ว ได้ชำระเหงื่อไคลให้สะอาดแล้ว ร่างกายก็ผ่องใสเหมือนกับบุคคลที่อาบน้ำชำระสิ่งภายนอกสะอาดแล้ว ชำระเหงื่อไคลได้แล้ว เมื่อร่างกายสะอาดแล้ว สิ่งที่เป็นของหอมของที่เป็นของหอมนั้นคืออะไรของหอมที่นิยมใช้กัน นั้นตามปกติก็เป็นของหอมธรรมดา เป็นในภายนอกจะหอมอยู่ได้ก็ชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น มีกลิ่นขาดเป็นระยะหอมเพียงวันเดียวคืนเดียวเท่านั้น ของหอมนั้นจะระเหยหายไปหมดดังนี้ แม้ของหอมที่ประกาศโฆษณาขายกันอยู่ว่า ได้ใช้แล้วจะหอมไปตลอดวันดังนี้ก็ได้เพียงวันเดียว เพราะอัตภาพร่างกายของคนเรา ว่าแต่ส่วนที่เป็นอัตภาพร่างกาย ตามหลักในพระศาสนาท่านสอนให้พิจารณาให้รู้ให้เห็นว่า เป็นของปฏิกูล เพราะอัตภาพร่างกายเต็มไปด้วยอาการ ๓๒ ผมขนเล็บฟันหนังเป็นต้นนี้ ก็เป็นอาการที่ปฏิกูล แม้จะปรับจะปรุงแล้วอย่างไรก็มีความไม่สะอาดตลอดไป ก็ในเวลาที่มีการปรับปรุงตกแต่งก็สะอาดได้ชั่วระยะหนึ่ง ๆ เท่านั้น แล้วก็แสดงภาวะเป็นของปฏิกูลตามเดิม แต่ส่วนความไม่สะอาดกายที่ชำระมลทิน คือบาปอกุศลคือธรรมะที่เป็นภายในแล้วแล กายก็สะอาดอยู่ เมื่อมาปรับปรุงด้วยกลิ่นหอม มาลูบไล้ด้วยศีล ๆ ก็จะรักษากายให้สงบเรียบร้อย ศีลก็จะรักษาวาจาให้สงบเรียบร้อย เมื่อศีลเป็นกลิ่นที่ดีย่อมหอมฟุ้งไปสู่ที่ตามลมและทวนลมได้ กลิ่นอื่น ๆ ในโลกนี้จะสู้กลิ่นของศีลไม่ได้ เพราะผู้มีศีลย่อมเป็นผู้หอมหวนไปในที่นั้น ควรนึกดูก็รู้ว่าคนเราที่มีกายไม่สะอาด ถ้าไปอยู่ในที่ประชุมกลิ่นตัวก็ดี กลิ่นเครื่องตกแต่งนุ่งห่มก็ดี แสดงออกมาตนเองก็ไม่สบาย แม้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดก็ไม่สบาย นี่เป็นส่วนภายนอก

ส่วนธรรมะนั้นเมื่อบุคคลใด ได้อาบน้ำใสสะอาดล้างมูลทินชำระเหงื่อไคลหมดแล้ว และมีกลิ่นที่หอมด้วยศีล เมื่อบุคคลนั้นประชุมอยู่ในที่ใด ๆ แม้ในที่นั้น ๆ ก็ไม่มีใครรังเกียจเลย เพราะอยู่ในหมู่ของผู้ที่มีศีล ถ้าในเวลาใดบุคคลจะนั่งอยู่ แม้จะขึ้นรถลงเรือหรือผู้จะโดยสารไปด้วยนั้น มีผู้ที่น่าสงสัยว่าเป็นผู้ร้ายติดรถไปด้วย ปนเปไปด้วย ก็คอยระมัดระวังคอยรักษาว่าจะถูกปล้นถูกจี้ในเวลาไหนยังไม่รู้ เพราะฉะนั้นสมาคมหรือที่ชุมนุมหรือในยานพาหนะนั้น บุคคลผู้ไปด้วยจึงไม่มีความสุข แต่ถ้าบุคคลผู้มีศีลไปด้วย แล้วบุคคลจะไม่มีความรังเกียจไม่มีความระแวงสงสัย ว่าผู้นี้จะปล้นผู้นี้จี้จะแย่งชิงเอาทรัพย์ดังนี้ก็มีความสบาย บุคคลผู้มีศีลอยู่ในชุมนุมใดก็ย่อมทำบุคคลในชุมนุมนั้น ให้มีความสุขใจไว้ใจได้ดังนี้ เพราะฉะนั้นบุคคลนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีกลิ่นหอมดี เพราะไม่ต้องเป็นผู้ที่หวาดระแวงของบุคคลที่ร่วมอยู่ในสมาคมในชุมนุมนั้น ๆ

ศีลจึงได้ชื่อว่าเป็นเครื่องลูบไล้ที่ปิดกายวาจาไม่ให้แสดงออกซึ่งโทษอันหยาบที่เรียกว่า วีติกกมะโทษ ออกมาปรากฏออกมาเบียดเบียนผู้อื่นดังนี้ ศีลจึงได้ชื่อว่าเป็นเครื่องลูบไล้ที่มีกลิ่นไม่ขาดสายเมื่อบุคคลรักษาศีลได้วันหนึ่งคืนหนึ่งกลิ่นของศีลก็ยอมได้วันหนึ่งคืนหนึ่งหรือรักษาได้ตลอดไป กลิ่นศีลนั้นก็จะมีตลอดไป เมื่อมีศีลอยู่ตราบใด กลิ่นของศีลก็ยังรักษาบุคคลนั้นให้หอมอยู่ตราบนั้น ให้เป็นที่ไม่ระแวงสงสัยของผู้ใดผู้หนึ่ง อยู่ในที่ใด ๆ ก็ไม่เป็นที่รังเกียจของประชุมชน ด้วยประการฉะนี้ ในหลักพระบาลีพุทธภาษิตนี้ ถือเอาธรรมะคือคำสอนของพระองค์ได้ ๓ ประการ คือ ธรรมะเป็นสิ่งที่ใส

สะอาดเหมือนกับน้ำที่ใสสะอาดนั้นประการ ๑ สิ่งที่เป็นบาปเป็นโทษเหมือนกับเหงื่อไคล ที่เปรอะเปื้อนอยู่ตามอัตภาพร่างกายนั้นอย่าง ๑ ศีลเหมือนกับเครื่องลูบไล้ฉาบทา ที่เป็นของหอมมีกลิ่นไม่ขาดสายหอมตลอดไปนั้นอย่าง ๑

เมื่อ ๓ ประการนี้มีอยู่ บุคคลใดรู้จักน้ำสะอาดแล้ว บุคคลใดที่มีเหงื่อไคลก็ชำระเหงื่อไคลของตน ด้วยน้ำที่ตนรู้แล้ว เห็นแล้วว่าดีอย่างไรควรประพฤติปฏิบัติข้อไหนบาปโทษของตนจึงหมดไปสิ้นไป เช่นคนมีบาปมีโทษจนละเอียดจนถึงมี ราคะ โทสะ มานะ ทิฏฐิ ต่าง ๆ บาปที่เป็นราคะนำน้ำที่เป็นกัมมัฏฐาน คืออสุภะกัมมัฏฐานมาบำเพ็ญ บาปที่ตนมี คือโทสะอยู่ในจิตใจก็นำน้ำคือเมตตา กรุณามาเป็นเครื่องลูบไล้มาเป็นเครื่องชำระอาบให้โทสะนั้นหมดไปสิ้นไป บาปคือโมหะมีอยู่ ก็ต้องใช้ปัญญามาเป็นเครื่องอาบ ทำให้โมหะความลุ่มหลงนั้นหมดไปสิ้นไปดังนี้ ได้ชื่อว่าอาบถูกต้องใช้น้ำถูกต้องตามมลทินเหงื่อไคลของตนให้หมดให้สิ้นไปตามวิธีการปฏิบัติดังนี้ แล้วก็มาปรับปรุงตนของตนด้วยการรักษาศีลผู้ที่ตั้นอยู่ในเพศคฤหัสถ์ก็รักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ จนเป็นศีลที่มีกลิ่นหอมอยู่เสมอ หรือผู้ที่เป็นบรรพชิตก็รักษาศีลอย่างบรรพชิตให้มีกลิ่นหอมอยู่เสมอ อันที่จริงบรรพชิตนี้ถ้าจะใช้คำว่า สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์เฉพาะตนนั้น ย่อมเป็นไปในบรรพชิตได้ยาก ในบรรพชิตนั้นความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์ หาใช่เป็นเฉพาะตนไม่ เพราะบรรพชิตเป็นภิกษุต้องอยู่ในหมู่คณะเช่นบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่งก็ต้องเป็นผู้มีศีล เมื่อมีศีลไม่ดีแล้ว มีศีลขาดแล้ว มีศีลบกพร่องแล้ว บรรพชิตรูปนั้นเวลาเข้าทำ

สังฆกรรมที่สงฆ์จะพึงทำ เป็นผู้ที่เข้าร่วมในกรรมครบองค์สงฆ์ในที่นั้น ๆ เมื่อได้บรรพชิตที่ไม่มีศีล องค์สงฆ์ในที่นั้น ๆ ตามพระวินัยอนุญาตไว้ก็ไม่ชื่อว่าครบองค์ประชุมเมื่อไม่ครบองค์ประชุม การให้อุปสมบท ก็ไม่สำเร็จ การที่จะทำสังฆกรรมส่วนใดส่วนหนึ่งก็ไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้น ศีลของบรรพชิตจึงเป็นศีลที่สำคัญ ทั้งแก่นตทั้งแก่หมู่คณะ เพราะมีการเกี่ยวข้องด้วยผู้อื่นด้วย และเป็นเครื่องสืบต่ออายุพระศาสนาด้วย ด้วยประการฉะนี้

การรักษาศีล เมื่อบุคคลรักษาศีล ทำศีลของตนให้บริสุทธิ์แล้วจะเป็นผู้ที่มีกลิ่นดี เป็นบรรพชิตที่มีศีลมีกลิ่นหอมหวนอยู่ ก็ย่อมทำพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง จะเข้านั่งในที่ประชุมสงฆ์ก็ได้อย่างสนิท แม้จะเป็นที่สุดของสงฆ์ในที่นั้นก็ครบองค์ประชุม ครบองค์ตามพระพุทธานุญาต เพราะฉะนั้น การรักษาศีลของคฤหัสถ์ขาดแล้วสมาทานใหม่ได้ ส่วนบรรพชิตคือพระภิกษุถ้าขาดจากภาวะความเป็นภิกษุแล้ว ยังดำรงเพศอยู่ไปเข้าประชุมทำสังฆกรรม ทำสังฆกรรมให้เสีย บางครั้งบางคราวสังฆกรรมนั้นสำคัญ ถึงกับต่ออายุพระพุทธศาสนา ก็สามารถที่จะทำอายุพระพุทธศาสนานั้นให้ขาดให้เป็นท่อนเป็นตอนไป เพราะฉะนั้นผู้มีศีลจึงไม่เป็นที่รังเกียจของใคร ๆ จึงชื่อว่าเป็นผู้มีกลิ่นดีตลอดไป ด้วยประการฉะนี้

ท่านอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ เป็นผู้ที่มั่นคงอยู่ในการที่ท่านได้พบธรรมะคือน้ำใสสะอาดแล้ว และท่านได้ชำระมลทิลโทษของท่านที่เป็นไปอย่างหยาบทางกายวาจา ด้วยการให้หมดไปสิ้นไปด้วยการ

รักษาศีลแล้ว และท่านชำระมลทินโทษที่เป็นไปทางใจ มีบางส่วนบางประการให้สงบระงับดับลง ท่านประกอบเครื่องประดับของท่านอยู่ในศีล ศีลเป็นเครื่องหอมแก่ท่าน เพราะฉะนั้นท่านจึงได้มีชีวิตมาอยู่ในขอบเขตของธรรมะเป็นชีวิตที่หอมหวนอยู่เสมอ ดังที่พรรณามานี้ นอกจากนี้ท่านยังมีศรัทธาปสาทะ บำรุงพระพุทธศาสนา ให้กำลังแก่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้ประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัย ในการที่จะได้ปรับปรุงพัฒนาวัดวาอารามให้สวยงามดังนี้เพราะฉะนั้นเมื่อท่านล่วงลับไป ความข้อนี้คุณข้อนี้ จึงเป็นที่ประทับจิตใจของท่านผู้ที่ได้รับอุปการะคุณมีถ้าเจ้าคุณพระศรีธรรมประสาธน์ เจ้าคุณพระวินัยโสภณและเจ้าคุณพระอมรโมลี เป็นต้นเหล่านี้ ที่ได้พร้อมเพรียงกันมาบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศล ตั้งใจอุทิศกัลปนาผลให้ท่านผู้ที่ล่วงลับไปในวันนี้ ก็ได้ชื่อว่าเพราะคุณความดีที่ท่านอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ได้บำเพ็ญและได้กระทำไว้ ด้วยประการฉะนี้

อิมินาปุญฺญเตเชน ด้วยอำนาจบุญกุศล ที่ท่านเจ้าภาพได้พร้อมเพรียงกันบำเพ็ญ และตั้งใจอุทิศนี้ ขอให้มีกำลังพลานุภาพสามารถดลบันดาลให้ท่านอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ ทราบด้วยญาณวิถีที่สามารถแล้วแล อนุโมทนาสาธุการสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล ดลบันดาลให้ท่านอุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ ประสบสุขเกษมสำราญ และประกอบไปด้วยอิฏฐวิบุญมนุญสมบัติในสัมปรายภพทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทั้ง ๔ จะได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายด้วยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนบุญราศีทักษิณานุปทาน และเจริญอัปปมาทธรรมแก่สมาคม ณ กาลบัดนี้ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

วันบำเพ็ญกุศลบ๋ญญาสมวารศพ อุกาสิกาแปลก เกตกะคุปต์

(นางเทพอาญา) ๑๕ ก.ค. ๒๑

พระเถรานุเถระมีสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ และสมเด็จพระวันรัต

ให้เกียรติไปร่วมงานด้วยความอบอุ่นใจยิ่ง

สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมฺมเถร) วัดโสมนัสวิหาร กทม.
แสดงพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวาร
ที่วัดราชผาติการาม กทม. ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๑

พระธรรมเทศนา

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร แสดง
เนื่องในการบำเพ็ญกุศลสตมวารศพ นางเทพอาญา
(แปลก เกตกะคุปต์)
ณ โรงเรียนปริยัติธรรม วัดราชผาติการาม
วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ธมฺมญฺจเร สุจริตํ น ตํ ทุจฺจริตํ จเร
ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จาติ

บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนา ในการบำเพ็ญกุศลครบ ๑๐๐ วัน ศพนางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) ซึ่งคุณทองคำ อจลภูติ ผู้บุตรี พร้อมด้วยพี่น้องญาติมิตร ได้บำเพ็ญอุทิศตามทางพระพุทธศาสนา ในความอุปการะแห่งท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระ-มหาวีรวงศ์

นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) ได้เป็นผู้เจริญอายุ และเจริญธรรมปฏิบัติในพุทธศาสนา มีประวัติโดยสังเขปว่า ท่านเกิดปีกุน เดือน พฤษภาคม ๒๔๒๙ ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และได้ย้ายมาอยู่ที่วังวรดิศ กับพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหม่อมเฉื่อย ตั้งแต่

เบี่นเด็กไว้ผมจุก ได้ช่วยเหลือแม่นมปฏิบัติดูแลหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ภายหลังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้นเสด็จย้ายจากวังเก่า มาประทับอยู่ ณ วังวรดิศใหม่ถนนหลานหลวงก็ได้ย้ายตามเสด็จมาอยู่ด้วย เมื่อหม่อมเฉื่อย ถึงแก่อนิจกรรมแล้วก็ทูลลาออกจากวังวรดิศ ออกมาอยู่ภายนอก และมีครอบครัวอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิม คือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยได้แต่งงานกับหลวงเทพอาญา มีบุตรธิดา เมื่อบุตรธิดาเติบโตพอจะเลี้ยงตัวเองได้แล้วโดยได้ส่งเสียให้บุตรธิดา ได้รับการศึกษาตามสมควรแก่ฐานะ ก็ได้เข้าวัดรักษาศีลอุโบสถ ฟังเทศน์เบี่นอุบาสิกา อุปถัมภ์บำรุงวัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อมีอายุประมาณ ๕๐ บีเศษ ก็ได้ไปปลูกกุฏิเล็ก ๆ อยู่ที่วัดยมในจังหวัดเดียวกันโดยนุ่งดำห่มขาว ภายหลังได้มีโอกาสพบและฟังคำสอน จากท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร คือท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิธรรมรังษีคัมภีรเมธาจารย์ และได้ติดตามไปอยู่ปฏิบัติธรรมที่วัดบ่าคลองกุ้งอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี จนกระทั่งท่านเจ้าคุณพระอาจารย์ลีมาสร้างวัดใหม่คือวัดอโศการาม ที่ ตำบลบางปิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ก็ได้ติดตามท่านพระอาจารย์ลี มาปลูกกุฏิเล็ก ๆ และได้บวชเบี่นชีอยู่ปฏิบัติธรรม ที่วัดอโศการามตั้งแต่นั้นมา จนมีอายุย่างเข้าวัยชราย่างเข้าบีที่ ๙๒ ก็ได้เกิดหกล้มลง ลูกหลานก็ได้รับมาไว้ที่บ้านศรีย่าน เมื่ออาการได้หายเบี่นปรกติแล้ว ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธด้วยความเคร่งครัด มีการถวายทาน รักษาศีล เจริญ

ภาวนา โดยเฉพาะการใส่บาตรพระภิกษุสามเณร ได้ถือปฏิบัติมาโดยตลอดชีวิต แม้จะมีอายุเข้าวัยชราถึง ๙๒ ปีแล้ว ก็ยังตื่นแต่เช้าหุงข้าวใส่บาตร ด้วยน้ำมือของตนเองมิได้ขาด เมื่อเห็นว่าเดินไปใส่บาตรด้วยตนเองไม่ไหวแล้ว ก็มอบให้ผู้อื่นไปใส่แทน การปฏิบัติธรรมของนางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) มาโดยตลอด ท่านได้ใช้ธรรมต่อสู้กับความแก่ ความเจ็บ ความตาย ตามที่ได้รับการอบรมมา มีความอดทน สนใจในการฟังธรรม ถือปฏิบัติศีลอุโบสถโดยเคร่งครัด จนกระทั่งถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เวลา ๑๑ นาฬิกา ก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย เจ้าคุณพระศรีธรรมประสาธน์ วัดราชผาติการาม และเจ้าคุณพระอมรโมลี วัดบวรนิเวศวิหาร ได้ไปเยี่ยมและได้สวดมนต์ให้ฟัง คือสวดโพชฌงคปริตร ก็ได้สิ้นใจไปต่อหน้าในวันและเวลานั้น ตามประวัติสังเขปที่แสดงมานี้แสดงว่าธรรมได้รักษาผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) จึงได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบ และต่อหน้าแห่งพระภิกษุผู้ทรงศีล อันแสดงถึงว่าท่านจะต้องมีจิตใจอันไม่เศร้าหมอง จะเป็นไปตามพระพุทธภาษิตที่ได้ตรัสไว้ว่า จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา จิตไม่เศร้าหมองแล้วสุคติพึงหวังได้ดังนี้

อันการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนานั้น ย่อมเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์โดยแท้จริง แต่ทั้งนี้บุคคลจะต้องมีความสนใจปฏิบัติอบรมใจตนเป็นประการสำคัญ ดังเช่นที่ท่านได้ทำมาแล้ว เพราะจิตใจนี้

เป็นส่วนสำคัญมาก ดังที่มีแสดงกันว่าจิตเป็นนาย กายเหมือนอย่างเป็นบ่าว เพราะการจะประกอบกรรมอันใดอันหนึ่ง ก็ต้องจิตนั้นเองบังเกิดเจตนา คือความจงใจสั่งให้กายกระทำ เพราะฉะนั้นจึงได้มีพระพุทธภาษิตตรัสเตือนไว้เป็นอันมาก ดังเช่นที่ตรัสไว้ ยกเอามโนคือใจเป็นประธานว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความทุกข์ย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เพราะกรรมอันเกิดจากใจร้ายนั้นเหมือนอย่างล้อเกวียน ย่อมติดตามกีบเท้าโคไปฉะนั้น ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส คือมีใจดีแล้ว จะพูดก็ตาม ความสุขย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เพราะกรรมอันเกิดจากใจที่ดีนั้นเหมือนอย่างเงาที่ไม่ละตัวไปฉะนั้น เพราะฉะนั้นทางพุทธศาสนา พระบรมศาสดาจึงได้ตรัสสอนไว้ โดยปริยายคือทางอันหนึ่งให้ทุก ๆ คนได้ปฏิบัติอบรมสติคือความระลึกได้และอบรมปัญญาคือความรู้ ให้มีอยู่ในตนเองประจำเนืองนิตย์ อันสติคือความระลึกได้กับปัญญาคือความรู้นี้ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เป็นเครื่องรักษาจิตใจ และนำทางจิตใจ ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ควร

อันสติและปัญญาที่เป็นเครื่องรักษาตน เป็นแสงสว่างนำทางที่ชอบสำหรับตนนั้น โดยปริยายคือทางอันหนึ่ง ก็ได้แก่สติที่เป็นไปในกาย ในเวทนา ในจิต และในธรรม อันเรียกว่าสติปัฏฐาน ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ ให้อบรมสติคอยตามดูกาย ตามดูเวทนา ตามดูจิต และตามดูธรรม ทั้ง ๔ ข้อนี้ รวมเข้าก็เป็นอัตภาพของบุคคลทุก ๆ คนนี้เอง เพราะทุก ๆ คนเรานี้ ย่อมมีกาย ย่อมมี

เวทนา ย่อมมีจิต และย่อมมีธรรมโดยเฉพาะธรรมในจิตอยู่ด้วยกัน กายนั้นก็ได้แก่กายอันนี้ ดังที่ทุก ๆ คนในบัดนี้ ก็มีร่างกายกำลังนั่งอยู่ เวทนาก็คือความรู้สึก เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง เป็นกลางไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง จิตก็คือจิตใจนี้เอง ของทุก ๆ คน อันเป็นธรรมชาติที่คิดที่รู้อะไรได้ และธรรมโดยปริยายก็คือทางอันหนึ่ง ก็คือเรื่องอันบังเกิดขึ้นในจิต ทุกคนย่อมมีกาย เวทนา จิต ธรรม ดังกล่าวนี้อยู่เป็นประจำ แต่ว่ามักจะไม่ได้ใช้สติและปัญญาคอยตรวจดูกาย เวทนา จิต ธรรม ของตนเอง เมื่อเป็นดังนี้แล้ว อารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกิเลสและกิเลสทั้งหลายจึงได้เข้ามาเป็นธรรมอยู่ในจิตอันเป็นฝ่ายอกุศลธรรม เพื่อเป็นดังนี้จึงนำให้จิต นำให้เวทนา และนำให้กายเป็นไปตามอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งของกิเลสและบรรดากิเลสทั้งหลายเหล่านั้น

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้คอยกำหนดดูให้รู้จักอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งของกิเลสและบรรดากิเลสทั้งหลาย ซึ่งบังเกิดตามอารมณ์นั้น ๆ อันอารมณ์ได้แก่เรื่อง เรื่องที่จิตคิด เรื่องที่จิตดำริ เรื่องที่จิตหมกมุ่นครุ่นคิดถึง จักเป็นเรื่องรูปที่ตาเห็นก็ตาม เรื่องเสียงที่หูได้ยินก็ตาม เรื่องกลิ่นที่จมูกทราบก็ตาม เรื่องรสที่ลิ้นได้ทราบก็ตาม เรื่องกาย เรื่องของสิ่งถูกต้อง ที่กายทราบก็ตาม เรื่องของบรรดาสิ่งทั้ง ๕ นั้น และที่ประสบพบพานมาแล้ว อันจิตใจยังเก็บมาคิดอยู่ก็ตาม บรรดาเรื่องเหล่านี้ เรียกว่าเป็นอารมณ์ อันอารมณ์นี้ ย่อมมีอยู่ในจิตใจของทุก ๆ คนอยู่เป็นประจำ เพราะเข้า

มาทางประตูทั้ง ๖ ซึ่งเปิดรับอยู่เสมอ อันได้แก่เข้ามาทางประตูตาบ้าง ทางประตูหูบ้าง ทางประตูจมูกบ้าง ทางประตูลิ้นบ้าง ทางประตูกายบ้าง ทางประตูมโนคือใจเองบ้าง เพราะบรรดาประตูทั้ง ๖ นี้ ย่อมเปิดรับอารมณ์ คือเรื่องทั้งหลายอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นเรื่องทั้งหลายจึงได้ไหลผ่านเข้ามาทางประตูทั้ง ๖ นี้สู่จิตใจ จิตใจก็รับเรื่องเหล่านี้มาเป็นอารมณ์ และอารมณ์บางอย่างก็เป็นที่ตั้งแห่งราคะ คือความติดใจยินดี หรือโลภะความโลภอยากได้ อารมณ์บางอย่างก็เป็นที่ตั้งของโทสะ ความโกรธแค้นขัดเคือง อารมณ์บางอย่างก็เป็นที่ตั้งแห่งโมหะความหลง เพราะฉะนั้น จึงได้เกิดราคะหรือโลภะบ้าง บังเกิดโทสะบ้างบังเกิดโมหะบ้างขึ้นในจิตใจ ตามอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกิเลสเหล่านี้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็บังเกิดตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยาก ไปในรูปบ้าง ไปในเสียงบ้าง ไปในกลิ่นบ้าง ไปในรสบ้าง ไปในสิ่งถูกต้องบ้าง ไปในเรื่องราวทั้งหลายเหล่านี้ที่ประสบพบพานอยู่ในปัจจุบัน และที่ประสบพบพานมาแล้วแต่ใจยังเอามาเก็บคิดนึกอยู่บ้าง เมื่อเป็นดังนี้ จิตใจจึงเต็มไปด้วยอารมณ์และเต็มไปด้วยกิเลสมีราคะหรือโลภะเป็นต้น หรือว่าตัณหาความดิ้นรนทะยานอยาก ดังจะพึงเห็นได้ว่า จิตใจของทุก ๆ คนนี้ปรากฏว่ามีความดิ้นรนกวัดแกว่ง กระสับกระส่ายไปในเรื่องนั้นบ้างไปในเรื่องนี้บ้างอยู่ตลอดเวลา และบางคราวก็ชอบใจ บางคราวก็

ไม่ชอบใจ บางคราวก็หลงใหลติดอยู่ เพราะเหตุนี้เองบุคคลจึงเป็นผู้ลุอำนาจของตัณหา ประพฤติธรรมที่ทุจริตต่าง ๆ เป็นไปทางกายบ้าง เป็นไปทางวาจาบ้าง เป็นไปทางใจบ้าง มักจะหันหลังให้แก่ความประพฤติที่เป็นสุจริตหรือเป็นกุศลต่าง ๆ

ฉะนั้นทางพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสสอนให้กำหนดดูเข้ามาให้รู้จักอารมณ์และกิเลสตัณหาอันบังเกิดขึ้นในจิตใจว่านี้แหละเป็นตัวอกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นในจิตใจ อกุศลธรรมนั้นมีลักษณะหน้าตาเป็นอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งของบรรดากิเลสตัณหาทั้งหลาย และตัวกิเลสตัณหาเหล่านั้นเองเป็นตัวอกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นในจิตใจ ให้มีสติระลึกรู้กับทั้งปัญญา ความรู้จัก ให้ชัดเจนว่า เหล่านี้เป็นอกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นในจิตใจ และให้ดูจิตเองว่าเป็นอย่างไร จิตที่ประกอบด้วยอกุศลธรรม ก็เป็นจิตที่ดิ้นรนกวัดแกว่งกระสับกระส่ายเป็นจิตที่เร่าร้อน ดูเวทนาว่าเป็นอย่างไร ก็จะรู้สึกว่า เวทนาคือความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์นั้น จะเป็นความทุกข์ที่ดิ้นรนกวัดแกว่งกระสับกระส่าย และดูกายเองว่าเป็นอย่างไร ก็จะรู้สึกว่า กายเองก็ไม่สงบ ความไม่สงบทางกายย่อมปรากฏเห็นได้ชัด ทำให้มีกิริยาที่วุ่นง่านเป็นต้น และนอกจากนี้ กายนี้ก็ยังจะประกอบกรรมตามอำนาจของกิเลสที่บังเกิดขึ้นด้วย ก็เป็นอกุศลธรรม หรือเป็นทุจริตธรรม ธรรมที่ทุจริตต่าง ๆ ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง แต่เมื่อใช้สติระลึกดู เข้ามา

ให้รู้จักตัวอกุศลธรรม ให้รู้จักจิต ให้รู้จักเวทนา ให้รู้จักกายดังนี้แล้ว สติที่เป็นความระลึกรู้นี้เอง ก็จะเป็นเครื่องยับยั้ง จะเป็นเครื่องห้าม จะเป็นเครื่องป้องกัน ไม่ให้บุคคลลุอำนาจของกิเลสตัณหา และสตินี้เอง จะทำให้จิตใจมีความสงบขึ้น เพราะเมื่อสติระลึกรู้อยู่ เพราะประกอบด้วยปัญญา คือความรู้แจ่มแจ้งเข้ามาช่วยด้วย บรรดาอกุศลธรรมที่เป็นอารมณ์ และกิเลสตัณหาทั้งหลายในจิตใจ ก็จะสงบลงไปด้วยอำนาจของสติและปัญญานั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตก็จะสงบ เวทนาก็จะเป็นสุขเวทนาขึ้น และกายเองก็จะสงบขึ้น ก็เป็นอันว่า สามารถที่จะปฏิบัติรักษาศีลคือความงดเว้น จากการที่ควรงดเว้นทั้งหลายได้ งดเว้นจากธรรมที่เป็นภัยเป็นเวร งดเว้นจากอกุศลกรรม งดเว้นจากทุจริตธรรมทั้งหลายได้ ฉะนั้นการปฏิบัติให้มีสติความระลึกได้ ปัญญาคือความรู้ในสัจจะคือความจริง กำกับตนเองอยู่ คือกำกับกายเวทนา จิต ธรรม อยู่ดังนี้เสมอ จะทำให้เป็นผู้ปฏิบัติในศีลได้ขึ้นมาเป็นประการแรก

และนอกจากนี้สติปัญญานี้เอง จะช่วยนำอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกุศลทั้งหลาย ให้บังเกิดขึ้นแก่จิตใจอีกด้วยเป็นต้นว่าสติและปัญญานี้เอง จะเป็นเครื่องเตือนให้รักษาศีล เป็นเครื่องเตือนให้ฟังธรรม เป็นเครื่องเตือนให้ประพฤติกรรมที่เป็นกุศลต่าง ๆ ฉะนั้นเมื่อมีสติและปัญญาเตือนอยู่อย่างนี้ เมื่อไปวัดจะได้เห็นพระพุทธปฏิมาจะได้เห็นพระสงฆ์ จะได้เห็นหมู่ของบุคคลผู้ประพฤติธรรมทั้งหลาย ทั้งหูเองก็จะได้สดับธรรมอันเป็นเครื่องสั่งสอนให้รู้จักศีล สมาธิ ปัญญา

เป็นต้น ฉะนั้นบรรดารูปที่ตาเห็น บรรดาเสียงที่หูได้ยินเป็นต้นตลอดจนถึงเรื่องราวทางใจ ก็จะน้อมไปในกุศลธรรม อันเป็นส่วนที่ดีที่ชอบทั้งหลายทั้งนั้น เหล่านี้จึงเป็นอารมณ์มีรูปารมณ์เป็นต้น ที่ผ่านเข้าทางตาทางหูเป็นต้นตลอดจนถึงทางมโนคือใจเอง เป็นอารมณ์ที่เป็นกุศล กับทั้งหากปฏิบัติในสมาธิปรารภกรรมฐาน กรรมฐานนี้เองก็เป็นอารมณ์ที่เป็นกุศล จะทำได้ให้สมาธิ หากปรารภนามรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งวิปัสสนาปัญญา นามรูปนี้เองก็จะเป็นวิปัสสนาภูมินำให้ได้ปัญญาสืบต่อไป

ฉะนั้นสติและปัญญานี้เอง ก็จะนำอารมณ์อันเป็นกุศลทั้งหลายให้บังเกิดขึ้นแก่ใจอันเป็นที่ตั้งแห่งธรรมปฏิบัติทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่งทานบ้าง ศีลบ้าง ภาวนาบ้าง หรือเป็นที่ตั้งแห่ง ศีล สมาธิ ปัญญา บรรดาที่เป็นกุศลทั้งปวง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เรียกว่า ได้มีธรรมเป็นกุศลธรรมขึ้นในจิตใจ ประกอบด้วยอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกุศลทั้งหลาย พร้อมทั้งกุศลธรรมทั้งหลาย สติปัญญานั้นเองก็เป็นตัวกุศลธรรมโดยตรง จึงมีธรรมเป็นกุศลธรรมบังเกิดขึ้นตั้งอยู่ในจิตใจ เมื่อเป็นดังนี้ ก็ให้มีสติและปัญญานั้นแหละ กำหนดให้รู้จักอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งของกุศล และกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นในใจ อันเนื่องมาจากอารมณ์นั้น ให้รู้จักกุศลธรรม ที่บังเกิดขึ้นในจิตใจนั้น และก็มาดูจิตเองว่าเป็นอย่างไรก็ย่อมรู้จักจิตอันประกอบด้วยกุศลธรรมนั้น เป็นจิตที่ไม่ดิ้นรนไม่กวัดแกว่งไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตที่มีวิรัติคืองดเว้น เป็นจิตที่มีสมาธิ เป็นจิตที่มีปัญญาคือความรู้ รวมความว่าเป็นจิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ดูเวทนาเองว่าเป็นอย่างไร ก็ย่อมจะพบว่าเวทนาก็

เป็นสุข เวทนาอยู่ในธรรม ดูกายเองว่าเป็นอย่างไร ก็จะพบว่ากายเองก็เป็นกายที่สงบ ไม่กระสับกระส่ายวุ่นง่านทั้งเป็นกายที่ประกอบกรรมที่เป็นกุศลต่าง ๆ ตามอำนาจของกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วย สติและปัญญา ที่กำหนดให้รู้จักกาย เวทนา จิต ธรรม อันเป็นฝ่ายกุศลเหล่านี้ ก็ยิ่งจะเป็นเครื่องเจริญกุศล ทำให้เจริญด้วยสุจริตธรรม ธรรมที่เป็นสุจริตทั้งหลาย ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ยิ่งขึ้น

บุคคลผู้ที่มาอบรมสติคือความระลึกได้ ปัญญาคือความรู้รวมเข้าเป็นความระลึกรู้ ให้เป็นไปในกาย เวทนา จิต ธรรมดังนี้แล้ว ก็จักมีความรู้จักฝ่ายอกุศลธรรม มีความรู้จักฝ่ายกุศลธรรมว่า เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วเป็นไปต่างกันอย่างไร ทั้งจะรู้จักจิต จะรู้จักเวทนา จะรู้จักกาย อันเนื่องด้วยอกุศลธรรมหรือเนื่องด้วยกุศลธรรมเหล่านั้น สติและปัญญา อันรวมเข้าเป็นความระลึกรู้นี้ ก็จะเป็นเครื่องสนับสนุนให้ปฏิบัติมีวิรัติคือความงดเว้น จากกรรมที่เป็นอกุศลทั้งหลาย หรืองดเว้นจากทุจริตธรรมทั้งหลาย จะส่งเสริมให้ปฏิบัติในกุศลธรรมทั้งหลาย หรือในสุจริตธรรมทั้งหลายยิ่ง ๆ ขึ้นไป บุคคลผู้ที่ปฏิบัติประกอบด้วยสติกับทั้งปัญญา เป็นไปในกาย เวทนาจิต ธรรม ดังนี้ ชื่อว่าได้ปฏิบัติในสติปัฏฐาน และเมื่อปฏิบัติในสติปัฏฐานแม้ขั้นนี้แล้ว ก็จะสามารถประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตเว้นธรรมที่เป็นทุจริต อันเรียกว่าเป็นธรรมจารี คือผู้ประพฤติธรรมได้ ก็ย่อมจะเป็นผู้ที่มีคติคือที่ไปอันดี ทั้งในปัจจุบันโลกนี้ด้วย ทั้งในสัมปรายภพคือโลกภายหน้าด้วย ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสสอนไว้ว่า

ธมฺมญฺจเร สุจริตํ พึงประพฤติสุจริตธรรม
น ตํ ทุจฺจริตํ จเร ไม่พึงประพฤติทุจริตธรรม
ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ

บุคคลผู้ประพฤติธรรมโดยปกติแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้ และทั้งในโลกหน้า นี้เป็นอานิสงส์แห่งการที่มาปฏิบัติอบรมสติปัฏฐาน แม้ในขั้นทั่ว ๆ ไป และเมื่อได้ปฏิบัติอบรมสติปัฏฐานให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ด้วยมุ่งที่จะเจริญศีล เจริญสมาธิ และเจริญปัญญาให้ยิ่งขึ้นไป ก็สามารถจะเจริญศีล เจริญสมาธิ เจริญปัญญา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้จนถึงที่สุด ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสแสดงอานิสงส์สติปัฏฐานไว้ว่า สตฺตานํ วิสุทฺธิยา ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย เพื่อล่วงความโศกและความปริเทวะ ความรัญจวนใจทั้งหลาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย เพื่อดับทุกข์และโทมนัสทั้งหลาย ญายสฺส อธิคมาย เพื่อบรรลุญายธรรม คือธรรมที่พึงบรรลุยิ่ง ๆ ขึ้นไป นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย เพื่อกระทำให้แจ้ง เพื่อพระนิพพาน ด้วยประการฉะนี้

นางเทพอาญา (แปลก เกตกคุปต์) กล่าวได้ว่าได้ปฏิบัติในสติปัฏฐาน มาตลอดเวลาช้านาน เพราะเหตุที่ได้มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธาทิรัตนตรัย และเมื่อได้พบท่านพระอาจารย์กรรมฐาน ก็ได้ฟังคำของท่าน และได้ปฏิบัติธรรมจนถึงได้สละออกบวช เป็นชีอยู่ตลอดชีวิตและปฏิบัติ ทาน ศีลภาวนา มาตลอดชีวิต จึงกล่าวได้ว่าได้อบรมสติกับทั้งปัญญา ซึ่งเป็นความระลึกรู้ เป็นไปในกาย เวทนา จิต ธรรม จึงสามารถเจริญทาน เจริญศีล เจริญภาวนา หรือเจริญ

ธรรมปฏิบัติทั่ว ๆ ไปด้วยประการฉะนี้ และเมื่อเป็นดังนี้ก็กล่าวได้ว่า คติภพต่อไปย่อมเป็นคติภพอันดี ดังพระพุทธานุสาสนีที่ตรัสแสดงไว้ว่า

ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนถึงในสัมปรายด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจกุศลทักษิณานุปทาน ที่คุณหญิงทองคำ อจลภูติ ผู้บุตรีพร้อมด้วยพี่น้อง ญาติมิตร ได้บำเพ็ญอุทิศในความอุปการะของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ด้วยอำนาจความกตัญญูกตเวที ในท่านผู้เป็นมารดา และในท่านผู้เป็นมิตรเป็นญาติเป็นไปในพระสงฆ์ ตามทางพุทธศาสนา จงสำเร็จหิตสุขสมบัติ แก่นางเทพอาญา (แปลก เกตกะคุปต์) โดยฐานะนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้พระสงฆ์ทั้ง ๔ รูป จะได้สวดคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี เพิ่มพูนอัปปมาทธรรมสือต่อไป แสดงพระธรรมเทศนายุติลง

เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ที่หน้า ร.ร. ปริยัติธรรมวัดราชผาติการาม กทม.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.
เจ้าภาพอาราธนาไปแสดงพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญกุศลสตมวาร
ที่วัดราชผาติการาม กทม. ๑๐ กันยายน ๒๕๒๑

หัวใจต่าง ๆ

๑. หัวใจพระพุทธคุณ :—	อะ. สัง. วิ. สุ. โล. ปุ. สะ. พุ. ภะ. ฯ
๒. หัวใจพระไตรรัตน์ :—	อิ. สฺวา. สุ. ฯ
๓. หัวใจอริยสัจจ์ :—	ทุ. สะ. นิ. มะ. ฯ
๔. หัวใจพระไตรปิฎก :—	
พระวินัย :—	อา. ปา. มะ. จุ. ปะ. ฯ
พระสูตร :—	ที. มะ. สัง. อัง. ขุ. ฯ
พระอภิธรรม :—	สัง. วิ. ธา. ปุ. กะ. ยะ. ปะ. ฯ
๕. หัวใจพรหมวิหาร :—	เม. ก. มุ. อุ, ฯ

เบญจเคารพ

ของ พระธรรมวโรดม (อุตฺตมเถร) วัดราชาธิวาสวิหาร กทม.

ไหว้กราบบูชา วันสองเวลา อย่างน้อยควรทำ
กราบครั้งห้าหน เป็นกิจประจำ ทำจนแม่นยำ นำให้สุขศรี

หนึ่งกราบพระพุทธ ด้วยจิตบริสุทธิ์ ระลึกเห็นความดี
แล้วกราบพระธรรม ระลึกคุณที่มี ให้จิตเปรมปรีดิ์ นับถือจริงใจ

แล้วกราบพระสงฆ์ สาวกพุทธองค์ ด้วยจิตเลื่อมใส เห็นคุณ
ของท่าน ดีชอบเพียงไร น้อมมาภายใน เตือนใจของตน

ชนกชนนี ผู้บุพพการี รวมทั้งสองคน กราบหนที่สี่
ด้วยจิตนฤมล ตริตรองเห็นผล ที่ท่านอุปการ

แล้วประมวลความดี ที่บรรดามี ในครูอาจารย์ ผู้ใหญ่และกษัตริย์ ทรงคุณมโหฬาร น้อมจิตกราบกราน เป็นที่ครบห้า

ลำดับแต่นั้น อธิษฐานบากบั่น ด้วยใจแกล้วกล้า คิดคนึงกิจการ ตามวันเวลา หาช่องแสวงหา ผลประโยชน์ประจำวัน

กับคิดรักษา ทรัพย์สินนานา ด้วยวิธีป้องกัน อย่าให้จ่ายมาก แต่รู้แบ่งปัน เลิกการพนัน คบหาคนดี

รักษาความสัตย์ ตั้งจิตวิรัติ บำเพ็ญขันตี เว้นบาปอกุศล เป็นคนอารี รู้สมานไมตรี กับคนใกล้ไกล

คิดเชื่อเรื่องกรรม คือการที่ทำ ด้วยกายปากใจ ทำดีได้ดี ไม่เลือกใคร ๆ ทำชั่วครั้งไหน ผลชั่วตามสนอง

คิดได้ทำได้ ตามข้อกล่าวไว้ พร้อมด้วยตริตรอง จักมีเกษมสุข ไกลทุกข์หม่นหมอง เป็นคนควรลอง ทำตลอดตัวตาย.

ปัตติทานคาถา

(คาถากรวดน้ำ)

ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส,	ขอผลแห่งบุญอันข้าพเจ้าบำเพ็ญแล้วครั้งนี้,
ผลํ กปฺปตุ ปาณินํ,	จงสำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลายเถิด,
สพฺเพ เต จตุโยนิกา,	ขอสัตว์มีกำเนิดสี่ทั้งสิ้นนั้น,
อนุโมทนฺตุ สาธุกํ,	จงอนุโมทนาซึ่งบุญนั้น, ให้สำเร็จประโยชน์เถิด,

อนุโมทนปุญฺเญน,	เพราะบุญคือการอนุโมทนา (นั้น)
เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา,	ขอความปรารถนาที่ดีงาม, จงสำเร็จแก่สัตว์เหล่านั้นเถิด,
กตปุญฺญานุภาเวน	เพราะอานุภาพแห่งบุญอันข้าพเจ้าได้บำเพ็ญแล้ว (นั้น),
สมฺมาปโยคสมฺปทา,	ขอความถึงพร้อมแห่งความพยายามชอบ,
ติสทฺธมฺเมน เวปุลฺลํ,	และความไพบูลย์ด้วยพระสัทธรรมสาม,
สิทฺธิกิจฺจํ จ โหนฺตุ เม,	และความสำเร็จกิจ, จงมีแต่ข้าพเจ้าเถิด.

ธัมมะสำหรับคนแก่...

ธมฺมสาโร ภิกฺขุ วัดบวรนิเวศวิหาร

วันหนึ่ง ก่อนเข้าพรรษาพุทธศักราช ๒๕๒๑ ได้รับบอกเล่าให้ไปพูดธัมมะสำหรับคนแก่ พอไปถึงเห็นท่านแก่จริง ๆ เท่าที่สังเกตอายุคงใกล้ตัวเลข ๑๐๐ ปีเข้าไปมากแล้ว พอคนในบ้านบอกว่า "พระมาแล้ว" ก็พนมมือ อยู่ในอิริยาบถหันหน้าเข้าฝา ด้วยกิริยาอาการแสดงถึงการไหว้พระจนเคยชิน นับเป็นคนแก่ที่มีท่าอันงามในทางพระพุทธศาสนาผู้หนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบัน ท่านผู้นี้คือมารดาของคุณทองคำ อจลภูติ (เกตกะคุปต์)..............นั่นเอง

นับเป็นครั้งแรกที่พูดธัมมะข้างหลังผู้ฟัง แต่ก่อนร่อนชะไรเคยพูดแต่ธัมมะข้างหน้าผู้ฟัง หรืออย่างมากก็ข้าง ๆ ผู้ฟังแต่ก็คงไม่เสียหายอะไร ไม่เหมือนทำร้ายคนข้างหลัง มัฏฐกุณฑลีก็เคยเลื่อมใสพระพุทธเจ้าข้างหลัง ก็ปรากฏว่าได้ผลอานิสงส์เป็นอันมาก คือถึงกับว่าขึ้นสวรรค์ไปในเวลาอันไม่ชักช้า จึงได้พูดธัมมะในวันนั้นด้วยความพอใจ และสังเกตดูว่า คนแก่ผู้นั้นท่านก็พนมมืออยู่ตลอดเวลา

เอวัง ๕

เอวัง ๕ เป็นธัมมะที่พูดสำหรับคนแก่ในบ่ายวันนั้น เพราะเห็นว่านอกจากเหมาะสำหรับคนทั่วไปแล้ว ก็เหมาะอย่างยิ่งสำหรับคนแก่ เนื่องจากทุกคนต้องตกอยู่ในเอวัง ๕ นี้ด้วยกันทั้งนั้น ดัง

แต่อายุ ๑ วันถึงประมาณ ๑๐๐ ปี ต่างกันแต่ว่าในระยะต้นของชีวิตเป็นการแก่ขึ้นไปหาความเติบใหญ่สมบูรณ์ แล้วหลังจากนั้นก็เป็นการแก่ลง ต่อไปก็ถึงจุดดับคือตาย หลังจากนั้นก็ไปตามกรรม ต่างอยู่ที่ว่า "อธรรมนำไปสู่นรก ธรรมนำไปสู่สวรรค์"...

ขอย้ำว่า เอวัง คือความเป็นอย่างนี้แล และเราทั้งหลายจะเป็นอย่างอื่นกันไม่ได้ เมื่อยังท่องอยู่ในวัฏสงสาร อันมองไม่เห็นเบื้องต้นและที่สุด มองดูจิ้งหรีดที่ตกลงไปในอ่างตัวนั้น วนว่ายไปรอบ ๆ หาทางที่มาและที่ออกไปไม่พบ เราทุกคนก็เหมือนจิ้งหรีดตัวนั้นนั่นเอง แต่เรามีทางที่จะดีกว่าจิ้งหรีดตัวนั้นได้ เมื่อถอนตัณหา (ความทะยานอยาก) ได้ พร้อมทั้งราก (ตัณหานุสัย) ได้ พูดง่าย ๆ ว่าตัดกิเลสได้ กิเลสเป็นทั้งตัวกระซิบ ตัวเรียกร้อง ตัวปลุกระดมให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับวิบาก เมื่อได้รับวิบาก กิเลสก็กำเริบอยากทำกรรมอีก ก็ได้รับวิบากอีก กิเลสกำเริบอีก ก็ทำกรรมอีก ๆ เรื่อย ๆ ไปอย่างนี้ เกมส์วัฏสงสารจึงไม่จบ เกมส์วัฏสงสารจะจบหรือไม่จบก็ตาม แต่ชีวิตของเราก็จะต้องจบลงเป็นคราว ๆ คราวอย่างสูงก็ประมาณ ๑๐๐ ปี หากเราได้ท่อง เอวัง ๕ ไว้ย่อมไม่เสียทีเพราะเท่ากับเรารู้ทันในทางที่ชีวิตจะจบลงอย่างไร และแล้วจะไปอย่างไร

๑. เอวังแก่พิจารณาย้ำ ๒ ครั้ง

ชราธมฺโมมฺหิ เรามีความแก่เป็นธรรมดา ชรํ อนตีโต ล่วงความแก่ไปไม่ได้.

๒. เอวังเจ็บไข้พิจารณาย้ำ ๒ ครั้ง

พฺยาธิธมฺโมมฺหิ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา พฺยาธึ อนตีโต ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้.

๓. เอวังตายพิจารณาย้ำ ๒ ครั้ง

มรณธมฺโมมฺหิ เรามีความตายเป็นธรรมดา มรณํ อนตีโต ล่วงความตายไปไม่ได้.

๔. เอวังพลัดพรากพิจารณาครั้งเดียว แต่ยาว.

สพฺเพหิ เม ปิ่เยหิ มนาเปหิ นานา ภาโว วินาภาโว

เราละเว้นเป็นต่าง ๆ คือว่าพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจทั้งหลายทั้งปวง.

๕. เอวังไปตามกรรมพิจารณา ๗ ครั้ง

กมฺมทายาโท เป็นผู้รับผลของกรรม.

กมฺมโยนิ เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด.

กมฺมพนฺธุ เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

กมฺมปฏิสรโณ เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย.

ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ จักทำกรรมอันใดไว้.

กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ดีหรือชั่ว.

ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.

สรุป เอวัง ๕ ว่า เอวัง อมฺเหหิ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ เราทั้งหลายพึงพิจาระณาเนื่อง ๆ อย่างนี้แล.

เกิดมาแล้ว ไม่แก่ ไม่มี..เกิดมาแล้ว ไม่เจ็บไข้ ไม่มี.. เกิดมาแล้ว ไม่ตาย ไม่มี.. เกิดมาแล้ว ไม่พลัดพราก ไม่มี.. ยังเป็นอยู่หรือตายไปแล้ว ไม่ไปตามกรรม ไม่มี.. ต่างต้องตกอยู่ใน เอวัง ๕ ทั้งสิ้น พอมาถึง เอวัง ที่ ๓ คือ ความตาย เอวัง ๑ เอวัง ๒ และเอวัง ๔ ก็ระงับ ทั้งเรื่องแก่ ทั้งเรื่องเจ็บไข้ และเรื่องพลัดพราก คงเหลือแต่เอวัง ที่สำคัญ อันได้แก่ เอวัง ไปตามกรรม กรรมนี้เองจะพาชีวิตว่ายวนไปในวัฏสงสาร แตกต่างอยู่ที่ว่า คนบาปทุกข์มาก คนบุญบุญมาก...

ปริศนาเก่าเขาว่า

อะไรเอ่ย สี่คนหาม สามคนแห่ คนหนึ่งนั่งแคร่ สองคนพาไป

ไขว่า

สี่คนหามคือธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ หมายความว่าคนเราเมื่อธาตุ ๔ ยังคุมกันอยู่ ก็ไปไหนมาไหนได้ เหมือนกับหามไปหามมา ครั้นธาตุแตกก็เลิกหาม ......

สามคนแห่คือไตรลักษณะ ๓ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หมายความว่าคนเราเมื่อยังมีสังขาร ร่างกายอยู่ ไปไหนมาไหน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็แห่ไปตลอดเวลา...

คนหนึ่งนั่งแคร่คือจิตใจ หมายความว่าสังขารร่างกายนั้นเหมือนแคร่ จิตใจอยู่ในนั้น เขาหามเขาแห่ไปไหนก็ไปด้วย...

สองคนพาไปคือบุญกับบาป หมายความว่าคนเรามีชีวิตอยู่ คนมีบาป บาปก็พาไป คนมีบุญ บุญก็พาไป เมื่อตายลงบาปบุญก็พาต่อไป ใครทำบาปไว้มาก บาปก็พาไปเป็น ระยะทางไกล ใครทำบุญไว้มาก บุญก็พาไปเป็นระยะทางไกล...

คุณโยมได้ทำบุญไว้มากตามที่ทราบกัน ดังนั้น บุญก็จะพาไป ธัมมะสำหรับคนแก่โดยตรงก็คือปลงว่า

ชรา ธมฺโมมฺหิ เรามีความแก่เป็นธรรมดา.

ชรํ อนตีโต ล่วงความแก่ไปไม่ได้.

ขอให้คุณโยมบริกรรมอย่างนี้ แล้วจะสบายใจ มีเวลาเหลือจะพิจารณาเนื่องทั้ง ๕ ข้อ ในเอวัง ๕ ก็ย่อมจะได้ประจักษ์วิถีคือทางชีวิตโดยตลอด ขออานุภาพพระรัตนตรัย และเดชแห่งบุญอำนวยพรให้คุณโยมปราศจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา จงประสบสิ่งที่พึงปรารถนา ตลอดกาลนานเทอญ.

หมายเหตุ: มากล่าวธัมมะสำหรับคนแก่นี้ ได้เห็นคนแก่จริง และได้เห็นลูกหลานปฏิบัติคนแก่จริง ๆ ช่วยทำให้มองเห็นคุณธรรมประจำครอบครัว อันน่าอนุโมทนายิ่ง.

ยาแก้โรคมะเร็ง

ขนานที่หนึ่ง ยาข้าวเย็นทั้งสอง กระดูกควายเผือก แก่นไม้สัก เปลือกต้นข่าเน่าหนักสิ่งละ ๒๐ บาท ขันทองพระยาบาทหนัก ๔ บาท

ขนานที่สอง ข้าวเย็นทั้งสอง รากหนอนตายอยาก รากเท้าพันราก ขมิ้นอ้อย หัวกรุงเขมาเอาหนัก ๑๐ บาท เจตมูลเพลิงชาติก้อน ๑ สลึง

ขนานที่สาม ยาข้าวเย็นทั้งสอง หญ้าหนูตัน ขันทองพญาบาท กระดูกควายเผือก รากข่อย รากขนุน ส้มลอ รากโคคลาน หนักสิ่งละ ๒๐ บาท แห้วหมู เปลือกมะคำไก่ ข่า พริกไทย กระเทียมหัสคุณทั้งสองหนักสิ่งละ ๑๐ บาท แก้มะเร็งทุกจำพวก

วิธีใช้ ต้มด้วยหม้อดิน ต้ม ๓ เอา ๑ ส่วน

ทานไปเรื่อย ๆ จนรสจืด

ยาแก้มะเร็งหายขาด

ขนานที่สี่ ยาข้าวเย็นทั้งสอง กระดูกควายเผือก งาช้าง รากหญ้านาง รากไม้ท้าวยายม่อม รากมะกรูด รากมะนาว ยาทั้งหมดนี้เอาหนัก แปดบาทเท่ากัน ต้มทานตัดโรคมะเร็งมิให้กลับเป็นอีก ฯ

ยาแก้ลมกษัย

๑. ส้มมะขามเปียก ๑๒ กรัม
๒. น้ำตาลทราย ๖ กรัม
๓. ระย่อมหนัก ๓ บาท
๔. ดอกจันทร์ ๓ บาท
๕. กระอาม ๒ บาท
๖. กานพลู ๒ บาท
๗. เทียนดำ ๒ บาท
๘. เทียนข้าวเปลือก ๒ บาท
๙. ยาดำ ๑๐ บาท
๑๐. เทียนขาว ๒ บาท
๑๑. ดีเกลือ ๑๐ บาท
๑๒. เกลือไทย ๓๖ บาท
๑๓. เทียนแดง ๒ บาท
๑๔. เทียนเยาวภานี ๒ บาท
๑๕. เทียนสัตบุตร์ ๒ บาท
๑๖. ลูกจันทร์ ๒ บาท
๑๗. เจ็ดพังดี ๓ บาท
๑๘. เทียนตักเตียน ๒ บาท

แก้ ริดสีดวง แก้เลือดเสีย แก้มือตายเท้าตาย
แก้ เส้นเถากระดานในท้อง แก้หืดมงคร่อ แก้ลมพระยาหืด
แก้ เหน็บตามชายโครงเหมือนเข็มแทง

ถ้าบุรุษ ให้เติมน้ำประสารทอง ๒ สลึง ดินประสิว ๒ สลึง สารส้ม ๑ บาท

วิธีปรุง ต้มเกลือกับน้ำตาล ส้มมะขามเปียกให้ละลายเสียก่อน แล้วตำยาดำให้ละลาย ใส่ยาผงทีหลัง แล้วกวนจนปั้นกลอนได้ อย่าให้แก่นัก อย่าให้อ่อนนัก ฯ

ยาแก้โรคขั้นประสาท

๑. รากมะแว้งทั้งสอง

๒. รากมะเขือขื่นทั้งสอง

๓. ลูกชะพลู

๔. ลูกพิลังกาสา

เปลาะหอม พริกหอม ขิงแดง

ยาทั้งหมดนี้เอาหนักเท่ากัน ตำผงละลายน้ำผึ้ง ทานเช้าเย็นก่อนนอน

ยาอายุวัฒนะ

ขนานที่หนึ่ง

ขมิ้นอ้อย บรเพ็ด ผักเสี้ยนผี แห้วหมู ขิงก่อน ตโกนา หนักอย่างละ ๕ บาท ผสมน้ำผึ้งกินก่อนนอน

วิธีปรุง ตำผงละลายน้ำผึ้งทานก่อนนอน

ขนานที่สอง ต้นเหงือกปลาหมอ หนัก ๑๐ บาท พริกไทย หนัก ๖ บาท เกลือไทยหนัก ๓ บาท ตำผงละลายน้ำผึ้งทานก่อนนอน

ยาแก้โรคไต

แก่นเสมสาร แก่นเสมทะเล แก่นขนุน แก่นขี้เหล็ก แก่นสน แก่นลั่นทม เถาวัลย์เปลียง สมุนแว้ง ว่านน้ำ ดีเกลือ ทั้งหมดนี้หนัก ๔ บาท พริกไทย หัวไพร มหาหิงคุ์ หนักสิ่งละ ๑ บาท ข่าหนัก ๑๐ บาท เถาสะค้าน กะทือ ขวาง หัสคุณเทศ ยาดำ หนักสิ่งละ ๔ บาท ขวักราชพฤกษ์ หนัก ๗ ขวัก เกลือไทย ดีเกลือ หนักสิ่งละ ๓ บาท สมอไทยเท่าอายุ ต้ม ๓ เอา ๑ ส่วน ทานเช้าเย็นก่อนนอน

ยาแก้โรคเบาหวาน

อ้อยแดงเอา ๑ ศอก ผ่า ๔
หญ้าปล้อง ๓ มัด ๓ เปลาะ
กกซงวัดแต่โคน ๑ คืบ ขึ้นไป แล้วตัด ๓๐ ต้น
ถั่วดำ ๒ กำมือ
ต้มทาน ๑๗ หม้อ หายขาด

ยาธาตุบรรจบ

รากชะพลูหนัก ๑ บาท	สะค้านหนักสลึงเฟื้อง
เจตมูลเพลิงหนัก ๒ บาท	ดีปลีหนัก ๗ บาท
ขิงแห้งหนัก ๖ สลึง	สมอไทยหนัก ๓ ตำลึง
กระเทียมหนัก ๒ บาท	ว่านน้ำหนัก ๕ สลึง
ผิวมะกรูดหนัก ๓ บาท	บรเพ็ดหนัก ๓ บาท
มะตูมอ่อนหนัก ๖ สลึง	รากส้มกุ้งหนัก ๑ บาท
แก่นสนหนัก ๑ บาท	เปลือกกันเกลาหนัก ๑ บาท
ผลคนทีสอหนัก ๒ บาท	จันทร์ทั้งสองหนักสิ่งละ ๕ สลึง
ผลจันทร์หนัก ๑ บาท	มหาหิงคุ์หนัก ๒ สลึง

วิธีทาน บดกับผงละลายน้ำร้อน

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๒๑	ลูกหลาน
๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๑	พระครูอดุลธรรมานุวัตร วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๑	พนักงานองค์การก๊าซธรรมชาติแห่งประเทศไทย
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๑	พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๒๑	พระวินัยโสภณ วัดจันทร์กะพ้อ สามโคก ปทุมธานี
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑	พระราชวรคุณ วัดอโศการาม บางปิ้ง สมุทรปราการ
ทำบุญ ๗ วัน	สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ พระศรีธรรมประสาธน์ วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร
ทำบุญ ๕๐ วัน	ลูกหลานและญาติ
ทำบุญ ๑๐๐ วัน	สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชผาติ-การาม กรุงเทพมหานคร

สำนึกในพระคุณ และขออภัยในความบกพร่อง

คณะเจ้าภาพงานศพ อุบาสิกาแปลก เกตกะคุปต์ (นางเทพอาญา) สำนึกในเมตตาธรรมและการให้อุปการะอุปถัมภ์เป็นอย่างดียิ่งตลอดมา ของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร ทั้งขอกราบขอบพระคุณในพระคุณเจ้าทุกรูป ตลอดถึงญาติมิตรผู้เคารพนับถือทุกท่าน ที่ได้ให้เกียรติเอื้อเฟื้อช่วยเหลือมาด้วยดี ตั้งแต่ต้นจนถึงวาระสุดท้าย

หากมีความขาดตกบกพร่องอันใด อันเกิดจากการไม่ค่อยจะสันทัดจดเจนของคณะเจ้าภาพ ขอได้โปรดเมตตาอภัยด้วย ฯ

คณะเจ้าภาพ

๒๐ พ.ย. ๒๑

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์การศาสนา
นายวินิต สินไพโรจน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๒๓๓๓๕๑